

T. C

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TEFSİR BİLİM DALI

**KAMER SÛRESİ TEFSİRİ VE SÛRE IŞIĞINDA
KIYÂMET VE HELÂK EDİLEN KAVİMLER**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Selver KRASNIQI

BURSA – 2019

T. C

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TEFSİR BİLİM DALI

**KAMER SÛRESİ TEFSİRİ VE SÛRE IŞIĞINDA
KIYÂMET VE HELÂK EDİLEN KAVİMLER**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Selver KRASNIQI

Danışman:

Prof. Dr. Celil KİRAZ

BURSA – 2019

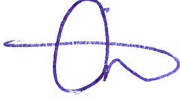
TEZ ONAY SAYFASI

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, 701423086 numaralı Selver KRASNIQI'nin hazırladığı "KAMER SÛRESİ IŞIĞINDA KIYÂMET VE HELÂK EDİLEN KAVİMLER" konulu yüksek lisans tezi çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, 25/10/2019 günü 10:30/12:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı (başarılı/başarısız) olduğuna oy birliği (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye

(Tez Danışmanı ve

Sınav Komisyonu Başkanı)

Prof. Dr. Celil KIRAZ

Uludağ Üniversitesi

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk BİLGİN

Uludağ Üniversitesi

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Ercan ŞEN

Kocatepe Üniversitesi

25/10/2019

YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 11/10/2019

Tez Başlığı / Konusu: "KAMER SÛRESİ TEFSİRİ VE SÛRE IŞIĞINDA KIYÂMET VE HELÂK EDİLEN KAVİMLER"

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 122 sayfalık kısmına ilişkin, 11/10/2019 tarihinde şahsım tarafından *Turnitin* adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %17 'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı: Selver KRASNIQI
Öğrenci No: 701423086
Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri
Programı: Tefsir
Statüsü: Y.Lisans Doktora

Danışman

Prof. Dr. Celil KİRAZ

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “*Kamer Sûresi Tefsiri ve Sûre Işığında Kıyâmet ve Helâk Edilen Kavimler*” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntılarının kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

11.10.2019

Adı Soyadı:	Selver KRASNIQI
Öğrenci No:	701423086
Anabilim Dalı:	Temel İslam Bilimleri
Programı:	Tefsir
Statüsü:	Yüksek Lisans

ÖZET

Adı Soyadı:	Selver Krasniqi
Üniversite:	Uludağ Üniversitesi
Enstitü:	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı:	Temel İslam Bilimleri
Bilim Dalı:	Tefsir
Tezin Niteliği:	Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı:	XIV + 137
Mezuniyet Tarihi:	.../.../ 2019
Tez Danışmanı:	Prof. Dr. Celil Kiraz

Kamer Sûresi Tefsiri ve Sûre Işığında Kıyâmet ve Helâk Edilen Kavimler

Kur'ân-ı Kerîm'in 54. sûresi olan Kamer sûresi, Mekke döneminde inmiştir ve 55 âyetten oluşmaktadır. Bu tezde, Kamer sûresinin tefsiri, onda geçen kıyâmet tasvirleri ve helâk edilen kavimler araştırılmaya çalışılmıştır. Araştırmamız üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde Kamer sûresi hakkında genel bilgilere yer verilmeye çalışılmıştır. Bu açıklamalar yapılırken Kur'ân-ı Kerîm başta olmak üzere sûre ile ilgili bilgi veren diğer kaynaklara da başvurulmuştur. İkinci bölümde sûrede bulunan bazı kelime ve istihlalar izah edilmeye gayret edilmiştir. Ayrıca dirâyet ve rivâyet tefsirlerine ve konuyla ilgili mevcut olan diğer kaynaklara dayanarak sûrenin tefsiri üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde ise sûrede yer alan kıyâmet tasvirleri ve helâk edilen kavimler ile ilgili ikinci bölümden elde edilen bilgiler çerçevesinde ve Kur'ân-ı Kerîm'in diğer sûrelerinden faydalanılarak konu izah edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler: Kur'ân, Kamer sûresi, Tefsir, Kıyâmet, Helâk, Kavim.

ABSTRACT

Name and Surname:	Selver Krasniqi
University:	Uludağ Üniversitesi
Institution:	The Institute of Social Sciences
Field:	Basic Islamic Sciences
Branch:	Tafsir (Exegesis of the Qur'an)
Degree Awarded:	Master's Degree
Page Number:	XIV + 137
Graduation Date:	.../.../ 2019
Supervisor:	Prof. Dr. Celil Kiraz

The Exegesis of The Surah al-Qamar and The Day of Judgement and Destroyed Peoples in Its Light

The 54th Surah of the Qur'an called Surat al-Qamar was revealed in Makkah and contains 55 ayats. The aim of thesis was to do the exegesis of the surat al Qamar and to research about the Apocalypse and the perished peoples mentioned in it. Our research is made up of three chapters.

General information about Surat al-Qamar was given in the first chapter of the thesis. While doing this research we referred to the Holy Qur'an as a main source as well as other sources related to surat al-Qamar. In the second chapter it was worked on the explanation of some words' meanings and terminologies mentioned in the surah. Afterwards it was worked on the exegesis of the surah by using dirayah (rational) and riwayat (narrative) methods of tafsir (exegesis). As for the third chapter, it was aimed to explain the topics of the Apocalypse and the perished nations referring to the information obtained from the second chapter and other surahs in the Qur'an.

Key words: Qur'an, Surat al-Qamar, Tafsir, Apocalypse, Perishment, Nation.

ÖNSÖZ

Kur'ân-ı Kerîm, Müslümanların İslam dinini öğrenip, onun esaslarını hayatlarına uygulamada en temel kaynağıdır. Bundan dolayıdır ki Kur'ân'ın anlaşılması için yorumlanıp açıklanması büyük önem arz etmektedir. Hz. Muhammed (a.s.)'e indiğinden beri Kur'ân-ı Kerîm'i anlamak ve uygulamak açısından muhtelif çalışmalar yapılmıştır. Ortaya konulan bu çabaların neticelerinden biri, tefsir ilminin ortaya çıkmasıdır. Bu ilim sayesinde ise Kur'ân-ı Kerîm'in doğru anlaşılmasında insanlara kolaylık sağlanmıştır.

Üzerinde çalıştığımız tezimiz konulu tefsir çalışmaları kapsamında değerlendirilen “sûre tefsirleri” çerçevesine girmektedir. Son dönemlerde kısa sûreler üzerinden bu tür çalışmalar sıkça yapılmaktadır. Nitekim biz de Kamer sûresi üzerinde durmayı münasib gördük. Ancak sadece sûrenin tefsiri üzerinde durmayıp sûre bağlamında kıyâmet ve helâk edilen kavimler konusunu da ele almaya çalıştık. Buradan yola çıkarak tezimizin adını “Kamer Sûresi Tefsiri ve Sûre Işığında Kıyâmet ve Helâk Edilen Kavimler” şeklinde koymayı tercih ettik.

Mevzubahis konuyu ilmî ve akademik açıdan ele almaya gayret ettiğimiz bu çalışmamızda hata ve eksiklerimiz olacaktır. Düzeltme yapıp öneride bulunma maksadıyla yapılan bütün eleştiriler için şimdiden müteşekkirimiz. Tezimizi hazırlamada her açıdan yardımcı olan muhterem hocam ve danışmanım sayın Prof. Dr. Celil Kiraz'a minnetlerimi bir borç olarak sunmak isterim. Ayrıca jüri üyeleri olarak katkıda bulunan muhterem Dr.Öğr. Üyesi Ömer Faruk Bilgin ve Dr.Öğr. Üyesi Ercan Şen hocalarıma şükranlarımı arz ederim. Bu vesileyle derslerinden istifade ettiğim hocalarıma, çalışmam süresince yardımcı olan tüm arkadaşlarıma ve özellikle eşime teşekkür ederim.

Selver KRASNIQI

Bursa 2019

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU	iii
YEMİN METNİ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xiv

GİRİŞ

I- ARAŞTIRMANIN KONUSU, ÖNEMİ VE AMACI.....	1
II- ARAŞTIRMANIN METODU VE KAYNAKLARI.....	3
III- KAMER SÛRESİ İLE İLGİLİ YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR.....	4

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMER SÛRESİ HAKKINDA TANITICI BİLGİLER

I. KAMER SÛRESİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER.....	6
A. SÛRENİN İSMİ, HARF, KELİME VE ÂYET SAYISI	6
B. KAMER KELİMESİNİN MANALARI VE KUR'ÂN'DAKİ KULLANIMLARI	7
1. Yılların Sayısının Tespiti ve Vakitlerin Tayini İçin Ayın Dolaştırılması ...	7
2. Güneşin ve Ayın Allah'ın Buyruğunda Oluşu	8
3. Güneşin ve Ayın İnsanların Hizmetine Sunulması	9
4. Ayın Belirli Bir Yörüngede Bir Vakte Kadar Akıp Seyretmesi.....	9
5. Ayın İkiye Ayrılması.....	10

6. Ayın Güneşin Işığını Yansıtan Münîr Kılınması	11
7. Allah'ın Birliğini Gösteren Simgelerden Olması	11
8. Ayın Tutulup Güneşle Birleştirilmesi	12
II. KAMER SÛRESİNİN NÜZÛLÜ HAKKINDAKİ BİLGİLER.....	13
A. SÛRENİN İNİŞ YERİ VE ZAMANI.....	13
B. SÛRENİN İNİŞ SIRASI	13
C. NÜZÛL SEBEBİ.....	14
III. SÛREDEKİ KIRAAT FARKLILIKLARI VE SÛRENİN İ'RÂBİ.....	15
A. KIRAAT FARKLILIKLARI	15
B. İ'RÂBİ.....	16
IV. SÛREDE YER ALAN EDEBÎ SANATLAR.....	29
V. KAMER SÛRESİNİN ÖNCEKİ VE SONRAKİ SÛRELERLE	
MÜNASEBETİ.....	32
VI. SÛRENİN ÜSLÛBU VE İHTİVA ETTİĞİ KONULAR.....	36
VII. SÛRENİN FAZİLETİ.....	37

İKİNCİ BÖLÜM

KAMER SÛRESİNİN

ANA KONULARINA GÖRE TEFSİRİ

I. SÛRENİN TEFSİRİ.....	41
A. AY'IN YARILMASI VE MÜŞRİKLERİN MUCİZELERDEN YÜZ	
ÇEVİRMESİ	41
1. 1-3. Âyetler ve Meâli	41
2. Âyetlerdeki Bazı Kelime ve İstılahların İzahı	41
a. اقتراب (İktarabe) Kelimesi	41
b. قمر (Kamer) Kelimesi	42
c. سحر (Sihir) Kelimesi	43
d. مستقر (Mustekir) Kelimesi.....	44
3. Âyetlerin İçerdiği Konular ve Tefsiri	44
a. Ayın Yarılması Hâdisesinin Vâkî Olup Olmadığına Dair Görüşler.....	44
b. Yalanlayanların Kimliği ve Yalandıkları Şey	46
c. Hevalarına Uyanların Tasviri	47
B. CAYDIRICI HABERLERİN ANLAMİ	47
1. 4-5. Âyetler ve Meâli	47

2. Âyetlerdeki Bazı Kelime ve İstilahların İzahı	48
a. مزدجر (Muzdecer) Kelimesi	48
b. حكمة (Hikmet) Kelimesi	48
3. Âyetlerin İçerdiği Konular ve Tefsiri	49
a. “Enbâ” İbaresinin Anlamı	49
b. “Hikmetün Bâliğatün” İbaresinin Anlamı	50
C. İNKÂRCILARIN DURUMU VE ZOR GÜNÜN TASVİRİ	50
1. 6-8. Âyetler ve Meâli	50
2. Âyetlerdeki Bazı Kelime ve İstilahların İzahı	51
a. نكر (Nukr) Kelimesi	51
b. يوم (Yevm) ve عسر (Asir) Kelimeleri	51
3. Âyetlerin İçerdiği Konular ve Tefsiri	52
a. Kabirden Çıkarılış	52
b. Çetin Günün Sahnesi	53
D. GEÇMİŞ KAVİMLERDEN MİSALLER	53
1. 9-17. Âyetler ve Meâli	53
2. Âyetlerdeki Bazı Kelime ve İstilahların İzahı	54
a. منهمر (Munhemir) Kelimesi	54
b. قدر (Kudira) Kelimesi	54
c. الواح (Elvâh) Kelimesi	55
d. دسر (Dusur) Kelimesi	55
e. مدكر (Müddekir) Kelimesi	56
f. عذاب (Azâb) Kelimesi	56
g. نذر (Nüzür) Kelimesi	57
3. Âyetlerin İçerdiği Konular ve Tefsiri	58
a. Hz. Nûh’un Yalanlanması ve O’nun Cenab-ı Hakk’a Yakarışı	58
b. Dünya Yurdunda Cezaya Çarptırılma ve Hz. Nûh’un Kurtuluşu	59
(1) Tufan Olayı	59
(2) Hz. Nûh (a.s)’un Gemisi	59
c. Kur’ân-ı Kerîm’in Kolaylaştırılması	61
E. ÂD KAVMİNİN BAŞINA GELENLER	62
1. 18-22. Âyetler ve Meâli	62
2. Âyetlerdeki Bazı Kelime ve İstilahların İzahı	62
a. صرصرا (Sarsaran) Kelimesi	62
b. منقعر (Munkair) Kelimesi	63

3. Âyetlerin İçerdiği Konular ve Tefsiri	63
a. Âd Kavminin Rasûlü Yalanlamaları	63
b. Âd kavminin Helâk Edilişi	64
F. KİBİRLENEN SEMÛD KAVMİ	65
1. 23-32. Âyetler ve Meâli	65
2. Âyetlerdeki Bazı Kelime ve İstılahların İzahı	66
a. سعر (Su‘ur) Kelimesi	66
b. الأشر (el-Eşir) Kelimesi	66
c. فتنة (Fitne) Kelimesi	66
d. هشيم (Heşîm) Kelimesi	67
3. Âyetlerin İçerdiği Konular ve Tefsiri	67
a. Semûd Kavminin Tekzîbi ve Rasûlü Yalancı Saymaları	67
b. Sâlih (a.s)’in Deve Mucizesi ve Suyun Taksim Edilmesi	69
c. Ses (Sayha) ile Yok Ediliş	70
d. Âyetlerin Tekrarlanmış Mahiyeti ve Tekrar Olgusuyla İlgili Görüşler	71
G. LÛT KAVMİ	73
1. 33-40. Âyetler ve Meâli	73
2. Âyetlerdeki Bazı Kelime ve İstılahların İzahı	74
a. نعمة (Ni‘met) Kelimesi	74
b. بطش (Batş) Kelimesi	75
c. راودوا (Râvedu) Kelimesi	76
d. بكرة (Bükre) Kelimesi	77
3. Âyetlerin İçerdiği Konular ve Tefsiri	77
a. Lût (a.s) Kavmi’nin Tekzîbi, Helâk Edilişi ve Lût’un (a.s) Kurtuluşu	77
b. Lût (a.s) Kavminin Cezaya Çarptırılması	79
c. Azâbın İndirilişi	80
H. BÜYÜKLENEN FİRAVUN’UN TEKZİBİ	81
1. 41-42. Âyetler ve Meâli	81
2. Âyetlerin İçerdiği Konular ve Tefsiri	81
a. Firavun Taraftarları	81
b. Firavun’un ve Taraftarlarının Rasûlü Tekzîbi	81
I. MÜŞRİKLERİN DAĞITILMASI	81
1. 43-49. Âyetler ve Meâli	82
2. Âyetlerdeki Bazı Kelime ve İstılahların İzahı	82
a. براءة (Berâe) Kelimesi	82

b. زبر (Zübür) Kelimesi	83
c. منتصر (Muntasir) Kelimesi.....	84
d. دبر (Dübür) Kelimesi	84
e. سقر (Sekar) Kelimesi.....	85
3. Âyetlerin İçerdiği Konular ve Tefsiri	85
a. Kureyş'in Ayrıcalığının Olmaması	85
b. Birleşik Güçlerin Yenileceği.....	86
c. Mücrimlerin Ateşler İçinde Olmaları	88
d. Her Şeyin Ölçülü Bir Şekilde Yaratılması	88
J. ALLAH'IN EMRİNİN HEMEN GERÇEKLEŞMESİ.....	89
1. 50-55. Âyetler ve Meâli	89
2. Âyetlerdeki Bazı Kelime ve İstılahların İzahı	89
a. هلك (Heleke) Kelimesi.....	90
b. مستنطر (Mustetar) Kelimesi.....	91
c. جنات (Cennât) ve نهر (Nehr) Kelimeleri	91
d. ملك (Melîk) Kelimesi	92
3. Âyetlerin İçerdiği Konular ve Tefsiri	93
a. Her İşin Bir Anda Tamamlanması ve Her Şeyin Yazılmış Olması.....	93
b. Müttakilerin Âkıbeti.....	94

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAMER SÛRESİNDE

KİYÂMET TASVİRLERİ VE HELÂK EDİLEN KAVİMLER

I. KİYÂMET VAKIASININ İŞLENİŞİ AÇISINDAN KAMER SÛRESİ.....	97
A. KİYÂMETİN TANIMI VE MAHİYETİ	98
1. Kıyâmetin Sözlük Anlamı.....	98
2. Kıyâmetin İstılahî Anlamı.....	99
B. KUR'ÂN-I KERÎM'DE VE HADİSLERDE KİYÂMET KELİMESİ.....	99
C. KUR'ÂN-I KERÎM'DE KİYÂMETİN BAZI NİTELİKLERİ.....	100
D. KİYÂMET ÂLAMETLERİNE GENEL BİR BAKIŞ	103
II. HELÂK EDİLEN KAVİMLERİN İŞLENİŞİ AÇISINDAN KAMER SÛRESİ.....	108
A. HZ. NÛH'UN KAVMİ.....	110
a. Yaşadığı Dönem ve Nesebi	110

b. Yaşadığı Bölge	111
c. Dînî Durumu.....	111
d. Hz. Nûh'un Daveti ve Kavminin Tepkisi.....	112
B. ÂD KAVMİ	113
a. Hz. Hûd.....	113
b. Âd Kavmine Genel Bir Bakış.....	114
c. Yaşadığı Dönem ve Bölge.....	114
d. Hz. Hûd'un Daveti ve Âd Kavminin Tepkisi.....	115
C. SEMÛD KAVMİ	116
a. Semûd Kavmi ile İlgili Genel Bilgiler.....	116
b. Yaşadığı Bölge	116
c. Hz. Sâlih'in Daveti ve Semûd Kavminin Tepkisi	117
D. HZ. LÛT'UN KAVMİ	118
a. Hz. Lût'un Kavmine Genel Bir Bakış	118
b. Dînî Hayatı	118
c. Hz. Lût'un Daveti ve Kavminin Tepkisi	119
E. FİRAVUN VE KAVMİ	120
a. Genel Bilgiler	120
b. Mısır'ın Coğrafi Yapısı ve Dînî Durumu	121
c. Hz. Mûsa'nın Daveti ve Firavun Kavminin Tepkisi	121
SONUÇ	125
KAYNAKLAR	128
ÖZGEÇMİŞ	137
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ	
TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN	
FORMU	138

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
çev.	Çeviren
ed.	Editör
h.	Hicrî
haz.	Hazırlayan
H.z.	Hazret
m.	Miladî
s.a.v.	Sallallahu Aleyhi ve Sellem
S.	Sayı
s.	Sayfa
ss.	Sayfadan sayfaya
t.y.	Basım tarihi yok
v.	Vefatı
vb.	Ve benzeri
vs.	Vesaire
y.y.	Basım yeri yok

GİRİŞ

I- ARAŞTIRMANIN KONUSU, ÖNEMİ VE AMACI

Çalışmamızın konusu, Kamer sûresinin tefsiri başta olmak üzere, sûrede yer alan kıyâmetin kopuşu hâdisesinin incelenmesi ve bu sûrede zikredilen helâk edilen kavimlerin helâk sebeplerinin ve şekillerinin araştırılmasıdır.

Kur'ân'da, insanlık tarihi açısından önem arz eden helâka uğrayan kavimler anlatılırken özellikle bazı noktalara vurgu yapıldığı, ısrarla bazı özelliklerinin altının çizildiği görülmektedir. Helâk edilen kavimlerin Kur'ân'da anlatılma amacı, ibret maksatlı olduğuna göre; bu kıssalardan alınacak ders, şirk, rasûlleri yalanlama gibi ortak özelliklere sahip kavimleri iyi anlamak ve onların düştüğü hataya düşmemektir. O halde bu durum, ortak özelliklerinin ne denli önemli olduğunu gösterir. Zamanlar, mekânlar, peygamberler, ümmetler, çağlar ve coğrafyalar değişmesine rağmen, bazı yasalar sürekli yürürlükte kalıyor ve daima ön plana çıkıyorsa ortada değişmeyen bazı ilahî yasalar var demektir. Bir de sürekli vurgu yapılan bu yasaları gündemde tutanın, her şeyi bilen yüce Allah olduğu göz önüne alınırsa konunun ciddiyeti ve ehemmiyeti daha kolay anlaşılabilir.

İnsanlık tarihinin farklı dönemlerinde, birbirinden çeşitli açılardan farklı olan toplumların aynı veya benzer suçları işlediği için korkunç şekilde Allah tarafından helâk olmakla cezalandırılmış olması ve hidayet kaynağı olarak indirilen Allah'ın kelimasında bu konuya çok fazla yer verilmesi dikkat çekmektedir. Dolayısıyla rahmeti gazâbını geçen Yüce Rabbimizin gazaplanmasına sebep olan bu suç ve günahların neler olduğu sorusu aklımıza gelmektedir. Daha da önemlisi, Nûh, Âd, Semûd, Lût, Firavun kavimleri ve kavimlerin önde gelen bireylerini helâke götüren bu hatalar ve günahlar, acaba şu anda içinde yaşadığımız toplumda veya yaşamakta olan diğer toplumlarda da

var mıdır? Tarihte ısrarla bu hataları ve günahları işlediği için birey ve toplumları helâk ettiğini bildiren Yüce Allah, bugün aynı suçları işleyenlere acaba farklı bir tavır mı gösterecektir? Bu soruların ve benzerlerinin önem arzeden cevabı açık ve kesindir. Hiçbir zaman kullarına zulmetmeyen ve kendisine adaleti prensip edinen yüce Rabbimiz, Kur'ân-ı Kerîm'de de tarih boyunca değişmeyen, tebdil ve tağyire uğramayan Sünnetullah'tan bahsetmekte, yani aynı suçlara ve günahlara aynı veya benzer cezalar verdiğini ifade etmektedir. Bu hakikat de bizim tarihten ders ve ibret almamız gerektiğini ortaya koymaktadır. Ders ve ibret almak için yapmamız gereken ilk şey ise ortak cezası helâk olan geçmiş toplumları, helâke sürükleyen ortak sebepleri tespit etmektir. Allah'ın gazâbına uğrayan bir toplumun hayatı nasıl algıladığı, dine ve müminlere nasıl davrandığı, onlar için Allah'ın âyetlerinin ve peygamberin ne ifade ettiği son derece önemlidir. Bu araştırmamız, helâk cezasına uğrayan bir toplumun bireylerinin genel olarak zihniyetini ve şahsiyetini anlamamıza yardımcı olacaktır.

Ayrıca, insanlara kıyâmetin kopuş ânı ile ilgili Kur'ân-ı Kerîm'in ısrarla üzerinde durduğu hususları hatırlatmak özellikle bu dünya hayatı yaşanırken, bütün burada yapılanların bir gün hesabının verileceği gerçeğinin vurgulanması açısından önem arzeder. Kıyâmetin kopuş anına dair Kur'ân âyetlerinde verilen detaylar, kıyâmetin kopmaması ve bu dünyada yapılanların hesabının verilmemesi gibi ihtimalleri ortadan kaldıracak kadar açıktır ve çoktur. Bu çalışmamız vesilesiyle dünya hayatının geçici olduğu gerçeği tekrar vurgulanmakta, önemli olanın ahiret hayatı olduğu konusuna dikkat çekilmektedir.

Çalışmamızın amacı, öncelikle helâk edilen kavimlerin psikolojik ve sosyolojik yapısını, dine ve peygamberlere karşı fikrî ve fiilî tavırlarını ortaya koymaktır. Ayrıca toplumları helâkten kurtaran noktaları ortaya koymaya çalışmak, Allah Teâlâ'nın gazâbına değil, rahmetine nail olan bir toplum olmanın yollarını aramaktır. Ayrıca, çalışmanın diğer bir amacı da kıyâmetin kopma ânı ile ilgisi olan veya ilgisinin olduğu düşünülen âyetlerin konu bütünlüğü sağlanarak bir dökümünün yapılması ve böylelikle kıyâmetin kopmasıyla birlikte meydana gelecek durumların göz önüne serilmesidir

II- ARAŞTIRMANIN METODU VE KAYNAKLARI

Araştırmamız bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde konunun önemi ve amacı ele alınmıştır. Birinci bölümde, öncelikle Kamer sûresi hakkında genel bilgiler, sûrenin iniş sebebi, ihtiva ettiği konular, sûrenin fazileti ve sûrede yer alan edebî sanatlardan bahsedilmiş; kıraat farklılıkları ve i'râb uygulamaları, çeşitli tefsirlerden, Arap dili sözlüklerinden ve konuyla ilgili kitaplardan hareketle izah edilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde, Kamer sûresi geniş bir şekilde tefsir edilmeye gayret edilmiştir. Sûredeki kavramlar ve garip lafızlar, sûrenin âyetlerinin açıklanması ve tefsiri, sûrede söz konusu olan ayın yarılması hâdisesinin vâkî olup olmadığına dair tartışmalar ortaya konmuş, müşriklerin mucizeleri inkâr etmelerine, kâfirlerin Allah'ın elçilerine karşı tavırlarına ve helâk edilmesine, kıyâmetin kopuşunu bildiren âyetler hakkında çeşitli görüşlere ve değerlendirmelere yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde, Kamer sûresinde yer alan kıyâmet hadisesi ve helâk edilen kavimler üzerinde durulmuştur. Önce Kamer sûresinin âyetlerinde geçen kıyâmet sahneleri ve helâk edilen kavimler tespit edilmiştir. Ardından bu konularla ilgili mevcut olan diğer âyetlere başvurularak konuya bütüncül bir yaklaşım getirilmeye çalışılmıştır.

Araştırmamız esnasında âyetlerin meâllerini verirken Diyânet İşleri Başkanlığınca hazırlanan -Halil Altuntaş ve Muzaffer Şahin'in- *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*'nin yanında Elmalılı Hamdi Yazır'ın (1878-1942) *Kur'ân-ı Kerîm ve Yüce Meâli*, Ömer Nasûhi Bilmen'in (1882-1964) *Kur'ân-ı Kerîm Meâli Âlisi ve Tefsîri* gibi kaynaklardan istifade edilmiştir.

Kavramların manalarını verirken er-Rağıb el-İsfehânî (v. 502/1108)'nin *el-Müfredât* kitabından, İbn Manzûr (v. 711/1311)'un *Lisânu'l-Arab* eserinden, Diyânet İşleri Başkanlığınca hazırlanan *Diyânet İslam Ansiklopedisi*'nden, Kamer sûresinin icmâli tefsiri yapılırken de -Taberî (v. 310/923)'nin *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, İbn Kesîr (v. 774/1372)'in, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Râzî (v. 606/1209)'nin, *Mefâtihu'l-Gayb*, Zemahşerî (v. 538/1143)'nin *el-Keşşâfi* – gibi. tefsirlerinden istifade edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Seyyid Kutub'un *Meşâhidü'l-Kiyâme fi'l-Kur'ân* ve Tabbâra'nın *Kur'ân'da Peygamberler ve Peygamberimiz* adlı eserleri de

araştırmamızın başucu eserleri arasında yer almaktadır. Bu kaynakların beraberinde konu ile ilgili önemli görülen sahih hadislerden de yararlanılmıştır.

III- KAMER SÛRESİ İLE İLGİLİ YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

Yükseköğretim Kurulu (YÖK)'te, Enise Osmanoğlu Bengi'nin "Kur'ân İlimleri Açısından Kamer Sûresi ve Tefsiri" isimli, 99 sayfadan oluşan, basılmamış Yüksek Lisans Tezi bulunmaktadır.¹

Üç bölümden oluşturulmuş olan mezkûr tezin ana konusu "Kur'ân İlimleri" olmasından dolayı Kamer suresi bu yönde ele alınıp çalışılmıştır. Araştırmanın birinci bölümünde, "Kamer sûresi hakkında genel bilgiler" ana başlığı ile sûre hakkında kısaca bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde, "Kamer Sûresi ve Kur'ân İlimleri" ana başlığı altında araştırmanın esas konusu ele alınıp "Fevâihü's-Süver", "Garîbü'l-Kur'ân", "Fâsıla" gibi Kur'ân ilimleri Kamer sûresinde özelinde incelenmiştir.

"Kamer Sûresinin Tefsiri" ana başlıklı üçüncü bölümde, tefsir kaynaklarından istifade edilerek ayrıntılara ve sûrenin ana konularına girmeksizin kısaca âyetlerin tefsîri yapılmıştır.

¹ Gnl.Tez.: 173079, tsf.no., 297.212. CIR.B.

BİRİNCİ BÖLÜM
KAMER SÛRESİ HAKKINDA
TANITICI BİLGİLER

I. KAMER SÛRESİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

A. SÛRENİN İSMİ, HARF, KELİME VE ÂYET SAYISI

Kamer sûresi 55 âyet olup, Mekke döneminin ilk yıllarında, Târik sûresinin ardından inmiştir. İsmi birinci âyetinde geçen ayın yarılması anlamında (انشق القمر) ifadesinden aldığı görülmektedir. “İkterabet” ya da “İkterabeti’s-sâ’a” birinci âyetin ilk ifadeleri olduğu için sûrenin bunlar gibi verilmiş başka isimleri olduğu da söylenmektedir. Fasılası ise ۷ harfidir.² Sûrenin üç yüz kırk iki kelime ve bin dört yüz yirmi üç harften meydana geldiği görülmektedir.³

es-Süyûtî (v. 911/1505), *el-İtkân* isimli kitabında birden fazla ismi olan sûreler hakkında bilgi verdiği kısımda, sûrenin asıl adı olarak “İkterabet” başlığını tercih etmekte ve sûrenin “Kamer” şeklinde bir adının daha bulunduğunu ifade etmektedir.⁴

Netice olarak sûrenin ismi ile ilgili “Kamer”, “İkterabet”, “İkterabeti’s-Sa’â” şeklinde üç farklı meşhur kullanım bulunduğunu söylemek mümkündür. Sûre hakkında kullanılan bu isimler, sûrenin ilk âyetinde sözü geçtiği için tercih edildiği kuvvetle muhtemeldir.

² Yaşaroğlu, Kâmil, “Kamer Sûresi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2001, C. XXIV, s. 276.

³ ed-Dânî, Ebû Amr Osman b. Saîd, *el-Beyân fî Addi Âyi'l-Kur'ân*, 1.b., Kuveyt: Menşûrâtı Merkezi'l-Mahtûtât ve't-Turâs ve'l-Vesâik, 1414/1994, s. 236.

⁴ Süyûtî, Ebü'l-Fadl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî, *el-İtkân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, (nşr. Ahmed b. Alî), Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1427/2006, I, 179.

B. KAMER KELİMESİNİN MANALARI VE KUR'ÂN'DAKİ KULLANIMLARI

Kamer lafzının Kur'ân-ı Kerîm'de yirmi yedi âyette geçtiği zikredilmektedir.⁵ Kamer kelimesinin geçtiği yerlere bakıldığında mana açısından farklı manalarda kullanıldığı görülmektedir.⁶ Bunları şöyle sıralamak mümkündür:

1. Yılların Sayısının Tespiti ve Vakitlerin Tayini İçin Ayın Dolaştırılması

En'âm sûresinin 96. âyetinde, güneşle birlikte kamerin Allah Teâlâ tarafından zamanların belirlenmesi için araç kılındığı ifade edilmektedir:

فَالِقُ الْإِصْبَاحِ وَجَعَلَ اللَّيْلَ سَكَنًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ

“O, karanlığı yarıp sabahı çıkarandır. Geceyi dinlenme zamanı, güneşi ve ayı da ince birer hesap ölçüsü kıldı. Bütün bunlar mutlak güç sahibinin, hakkıyla bilenin takdiridir (ölçüp biçmesidir).”⁷

İbn Abbas (v. 68/687-688)'tan gelen bir rivâyete göre ise وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا “...güneşi ve ayı birer hesap ölçüsü...”, ifadeleri, gün, ay ve yılların sayısı anlamına gelmektedir.”⁸

Taberî (v. 310/923), وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا “...güneşi ve ayı birer hesap ölçüsü...” âyetini açıklarken, müfessirler arasındaki tartışmaları dile getirdikten sonra bu ifade ile Yüce Allah, güneşin ve ayın, kendi yörüngelerinde bir hesapla akıp gezmelerini belirlemesi için getirildiğini söylemektedir.⁹

Bu bağlamda, Yüce Allah, Yûnus sûresinde de vakitlerin hesaplamalarının doğru ve kolay şekilde yapılabilmesi için ayın menzillerini ayarladığını ifade ederek şöyle buyurmaktadır:

هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ مَا خَلَقَ اللَّهُ ذَلِكَ إِلَّا بِالْحَقِّ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

⁵ İbrahim, Muhammed İsmail, *Mu'cemu'l-Elfâzi ve'l-A'lâmi'l-Kur'âniyye*, Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, t.y.,s. 435.

⁶ Aykan, Recep, *Kelime ve Konularına Göre Alfabetik Kur'ân Fihristi*, 2.b., İstanbul: Pınar Yayınları, 2000, s. 260.

⁷ En'âm, 6/96.

⁸ et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, 1.b., Kahire: Dâru Hicr li't-Tabâati ve'n-Neşri ve'-Tevzîi ve'l-İ'lân, 1422/2001, C. IX, s. 428.

⁹ a.yer.

“O, güneşi bir ışık (kaynağı), ayı da (geceleyin) bir aydınlık (kaynağı) kılan, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için ona menziller takdir edendir.”¹⁰

Allah bütün bunları hikmet ve fayda esasına göre yaratmıştır. Bilme kabiliyetinde olanlar için de âyetlerini detaylı bir şekilde gözler önüne seriyor. Yüce Allah’ın bu iki gök cismini birbirinden farklı bir sanatla yarattığı ve bunlara ayrı görev ve fonksiyonlar verdiği; güneşi günler, ayı ise aylar ve yılların bilinmesine sebep kıldığını bildirmek amacıyla bu âyeti getirdiği söylenmektedir.¹¹

2. Güneşin ve Ayın Allah’ın Buyruğunda Oluşu

Bütün yaratıklar gibi güneş ve ay da yaratıcılarına tabi olmak üzere boyun eğme görevindedir. Onlar, Allah Teâlâ’nın emrinden bir milimetre kadar bile çıkmaksızın yörüngelerinde dolaşıp dönmektedirler. Nitekim bu manada Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلًّا يَجْرِي إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى وَأَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

“Görmedin mi ki, Allah, geceyi gündüzün içine ve gündüzü de gecenin içine sokuyor. Güneşi ve ayı da koyduğu kanunlara boyun eğdirmiştir. Her biri (kendi yörüngesinde) belli bir zamana kadar akar gider. Şüphesiz Allah, işlediklerinizden hakkıyla haberdardır.”¹²

Buradaki âyet, insanların geçmişten beri günümüze kadar yıldızlara ve özellikle güneş ve ay cismine taptığı, oysa bunların bütün kâinattaki gök cisimleriyle birlikte Allah’ın kıldığı bir sisteme bağlı olduğu ve ondan sapmadığı şeklinde tefsir edilmektedir.¹³

Bu manada, Allah (c.c.) başka bir âyet-i kerîmede şöyle buyurmaktadır: “O güneşi ve ayı da buyruğu altına almıştır.”¹⁴ Bu âyet Allah’ın, güneş ve ayın seyrini

¹⁰ Yûnus, 10/5.

¹¹ İbn Kesîr, İmamü’l-Dîn Ebu’l-Fidâ İsmâil b. Ömer, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, 2.b., Riyad: Dâru Tayyibe li’n-Neşri ve’t-Tevzî’, 1420/1999, C. IV, s. 248.

¹² Lokmân, 31/29.

¹³ el-Mevdûdî, Ebu’l-A’lâ, *Tefhimu’l-Kur’ân*, 2.b., İstanbul: İnsan Yayınları, 1996, C. IV, s. 337.

¹⁴ Fâtır, 35/13;

düzenli kılarak görevlerini yerine getirmek üzere boyun eğdirdiği anlamına gelmektedir.¹⁵

3. Güneşin ve Ayın İnsanların Hizmetine Sunulması

Cenabı-Hak, insanları kâinatın en üstün varlığı kılıp, kâinattaki her şeyi onun hizmetine ve faydasına yarattığına dair bilgi vermektedir. Bundan ötürü, ay başta olmak üzere güneş, gündüz, gece ve her şeyi insanlar için yararlı kıldığını vurgulamaktadır. Nitekim bu konuda İbrâhîm sûresinde: “*Düzenli seyreden güneşi ve ayı sizin için yararlı kılan, gece ile gündüzü faydalanacağınız biçimde yaratan O’dur.*” buyrulmaktadır.¹⁶

Bu konuda diğer bir âyet de şu şekildedir:

وَسَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٌ بِأَمْرِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ

“*O, geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı sizin hizmetinize verdi. Bütün yıldızlar da O’nun emri ile sizin hizmetinize verilmiştir. Şüphesiz bunlarda aklını kullanan bir millet için ibretler vardır.*”¹⁷

Kurtubî (v. 671/1272)’ye göre, “*O, geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı sizin hizmetinize verdi*” ibaresinin, Kasas sûresinde geçen: “*geceyi ve gündüzü sizin için sükûn bulasınız ve lütfundan arayasınız diye yaratmış olması O’nun rahmetindedir*” buyruğuna benzediği görülmektedir.¹⁸

4. Ayın Belirli Bir Yörüngede Bir Vakte Kadar Akıp Seyretmesi

Ayın, diğer gezegenler gibi, evrende bir denge ve dünyada yaşam sağlamak üzere, dünyanın çevresinde kendi yörüngesinde dolaştığı bilinmektedir. Bunu Allah Teâlâ şöyle bildirmektedir:

اللَّهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَاوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى يُدَبِّرُ الْأَمْرَ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ بِلِقَاءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ

¹⁵ en-Nesefî, Ebu’l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd, *Medârikü’t-Tenzil ve Hakâiku’t-Te’vil*, İstanbul: Dâru Kahraman, 1984, C. III, s. 337.

¹⁶ İbrâhîm, 14/33.

¹⁷ Nahl, 16/12.

¹⁸ el-Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Farh el-Ensârî el-Hazrecî el-Endelüsî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’ân*, y.y.: Dâru Âlemi’l-Kütüb, t.y., C. X, s.83.

“Allah, gökleri gördüğünüz herhangi bir direk olmadan yükselten, sonra Arş’a kurulan, güneşi ve ayı buyruğu altına alandır. Bunların hepsi belli bir zamana kadar akıp gitmektedir. O, her işi (hakıyla) düzenler, yürütür, âyetleri ayrı ayrı açıklar ki Rabbinize kavuşacağınıza kesin olarak inanasınız.”¹⁹

Güneşin ve ayın bir vakte kadar akıp gitmesinden maksadın kıyâmet günü olduğu; zira Allah Teâlâ’nın başka âyetlerde kıyâmetin geldiği vakit, evrendeki gök cisimlerinin ahenginin bozulup, yıldızların yere düşmeleri²⁰ gibi olaylar meydana geleceğini haber verdiği ifade edilir.²¹ Yüce Allah, Yâsîn sûresinde bu hadiseyi şu şekilde açıklamaktadır:

الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ

“Güneş ve ay bir hesaba bağlı (olarak hareket ederler).”²²

Beydâvî (v. 685/1286), “Güneş ve ay bir hesaba bağlı” âyetini, güneş ile ay evrendeki menzillerinde belli bir hesap ile dolaşmaktadır. Onların sayesinde vakitler, mevsimler ve yılların hesabı bilinir, şeklinde izah etmektedir.²³

5. Ayın İkiye Ayrılması

Hz. Efendimiz’in mucizlerinden biri ayı ikiye ayırmasıdır. Nitekim Kamer sûresinde şöyle geçmektedir:

اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَاَنْشَقَّ الْقَمَرُ

“Vakit yaklaştı ve ay yarıldı.”²⁴

Kureyşli müşrikler Hz. Peygamber’den mucize istemeleri üzerine ay’ı ikiye ayırmıştır. Ayın ikiye bölünmesi hadisesi gerçekleştiği esnada kervanlar ile yolculuk etmekte olan insanlar tarafından görülmesine rağmen müşrikler bunun bir sihir olduğunu iddia ederek iman etmemişlerdir.²⁵

¹⁹ Ra’d, 13/2.

²⁰ Bkz. Tekvîr, 81/1, 2; İnşikâk, 84/1; İnfitâr, 82/1; Kıyâme, 75/9.

²¹ er-Râzî, Fahrreddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin b. Ali el-Kureşî et-Teymî el-Bekrî, *Mefâtihu ’l-Gayb*, 1.b., Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1401/1981, C. VIII, s. 238.

²² Rahmân, 55/5.

²³ el-Beyzâvî, Kâdî Nâsiruddîn Ebû Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şîrâzî, *Tefsîru ’l-Beyzâvî*, 1.b., Beyrut: Dâru İhyâu’t-Türasi’l-Arabî, t.y., C. V, s.170.

²⁴ Kamer, 54/1.

²⁵ Kurtubî, a.g.e., C. XX, s. 71.

6. Ayın Güneşin Işığını Yansıtan Münîr Kılınması

Ay, bilindiği gibi ışığını güneşten alıp yansıtmaktadır. Lakin bazı âyet-i kerîmelere detaylı bir şekilde bakıldığında, ay da bir zamanlar güneş gibi yakan bir gezegen olup Allah Teâlâ tarafından dünyada geceyi istirahat zamanı kılmak üzere söndürüldüğünü anlamak mümkündür.²⁶

هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ
مَا خَلَقَ اللَّهُ ذَلِكَ إِلَّا بِالْحَقِّ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

“O, güneşi bir ışık (kaynağı), ayı da (geceleyn) bir aydınlık (kaynağı) kılan, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için ona menziller takdir edendir.”²⁷

Âyette Allah’ın, ayın ve güneşin birbirlerine karıştırılmamasından dolayı farklı bir biçimde -güneşin kütlesinden çıkan ışık, aydan parlaklık- yarattığı vurgulanmaktadır. Bu da Yüce Allah’ın kudretinin mükemmelliğini ve hükümlerliğini gösteren işaret ve delillerinden sayılmaktadır.²⁸ Yüce Allah diğer bir âyet-i kerîmede şöyle buyurmaktadır:

وَالشَّمْسُ وَضُحَاهَا وَالْقَمَرُ إِذَا تَلَّيَهَا

“Güneşe ve onun aydınlığına andolsun. Onu izlediğinde Ay’a andolsun.”²⁹

Âyette ay, aydınlatma açısından güneşin yerini almasından dolayı bu iki gezegen peşpeşe zikredildiği ve ayın, kendi ışığını güneşten alışının kastedildiği söylenmektedir. Astronomi ilminde ay ve güneş arasında mevcut olan uygunluğun, güneş ile diğer gezegenler arasında bulunmadığı ifade edilmektedir.³⁰

7. Allah’ın Birliğini Gösteren Simgelerden Olması

Tarih boyunca bazı insanlar, şeytana uyup güneş, ay, yıldız vb. evrendeki gök cisimlerine ibadet etmişlerdir. Oysa bu yaratıklar, Allah Teâlâ’nın kâinattaki âyetlerinden olup O’nun tek yaratıcı, tek ilâh olduğunu, tapılmaya hakkı olanın ancak O olduğunu göstermektedir:

²⁶ Kaya, Mahmut, “Ay”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1991, C. IV, s. 182

²⁷ Yûnus, 10/5.

²⁸ İbn Kesîr, a.g.e. C. IV, s. 248.

²⁹ Şems, 91/1, 2.

³⁰ Râzî, a.g.e., C. XXXI, s. 189.

وَمِنْ آيَاتِهِ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي
خَلَقَهُنَّ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ

“Gece, gündüz, güneş ve ay Allah’ın varlığının delillerindendir. Güneşe ve aya secde etmeyin. Eğer gerçekten Allah’a kulluk ediyorsanız, onları yaratan Allah’a secde edin.”³¹

Yüce Allah’ın kendisi görülmezse bile yaratıklarıyla tek olduğunun vurgulandığı görülmektedir. Bu âyet-i kerîme indiği zaman, Hz. Peygamber (a.s.) ve müminlerin secde ettikleri nakledilmektedir. Bunun mukabilinde Mekkeli müşriklerin de kendi tapmış oldukları putlara “– Lât, Uzzâ ve Menât’a – secde edelim” dedikleri zikredilmektedir.³²

8. Ayın Tutulup Güneşle Birleştirilmesi

Kıyâmetin ne zaman olacağını alay etmek amacıyla soran kimselere, ayın tutulacağı ve ayın güneşle bir araya getirilip birleştirileceği vakit kıyâmetin kopacağı hakikati Kıyâmet sûresinde şöyle açıklanmaktadır:³³

فَإِذَا بَرِقَ الْبَصَرُ وَخَسَفَ الْقَمَرُ وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ

“Gözler kamaştığı, ay karanlığa gömüldüğü, güneş ve ay bir araya getirildiği zaman.”³⁴

Görüldüğü üzere, “Kamer” lafzı Kur’ân’da birçok anlamda kullanılmıştır. Genel olarak Güneş kelimesi ile birlikte kullanıldığı dikkat çekmektedir. Kamer kelimesini kullanıldığı anlamlar bakımından sekiz kategoride ele aldık. Kamer sûresinde delalet ettiği mana ileriki bölümlerde daha detaylı işlenecektir.

³¹ Fussilet, 41/37.

³² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, 1.b. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1424/2003, C. III, s. 167.

³³ Beyzâvî, a.g.e., C. V, s. 265.

³⁴ Kıyâmet, 75/7-9.

II. KAMER SÛRESİNİN NÜZÛLU HAKKINDAKİ BİLGİLER

A. SÛRENİN İNİŞ YERİ VE ZAMANI

Kamer sûresinin iniş yeri ile ilgili iki görüş vardır. Birinci görüşe göre bu sûrenin tamamı Mekke'de inmiştir. Bu cumhûr'un görüşüdür.³⁵ İkinci görüş ise, bu sûrenin üç âyeti haricinde çoğunun Mekke'de indiği yönündedir. Bu görüş Mukâtil b. Süleyman (v. 150/767)'a aittir.³⁶ Kurtubî'ye göre bu görüş sahih değildir.³⁷ Zira sûrenin nüzûl zamanı daha yakından incelediğinde hicretten önce olduğu daha açıktır.³⁸

B. SÛRENİN İNİŞ SIRASI

Müfessirlere göre Kamer sûresi, Târik sûresinden sonra, Sâd sûresinden önce inmiştir. Bu sûre, mushaftaki tertibe göre elli dördüncü,³⁹ Abdullah b. Mes'ûd (32/652) mushafına göre ise otuz üçüncü sırada yer almaktadır.⁴⁰

Kronolojik nüzûl sırasına göre bakıldığında Hz. Osman (35/656) mushafında otuz yedinci,⁴¹ Abdullah b. Abbas mushafında otuz beşinci, Ca'fer es-Sâdık (148/765) mushafına göre ise otuz altıncı sırada yer almaktadır. Bankipûr'daki sahih olmayan yazma mushafında otuz yedinci sırada tertib edilmiştir.⁴² Muhammed Seyyid Tantâvî (1928-2010), iniş sırası açısından Kamer sûresini otuz sekizinci sıraya koymuştur.⁴³ Bu bilgilere dayanarak sûrenin iniş sırasınının, Târik sûresinden sonra⁴⁴, Sâd sûresinden önce⁴⁵ olduğunu ifade etmek mümkündür.

³⁵ eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Fethu'l-Kadir*, y.y.: Dâru'l-Vefâ, 1994, C. V, s. 158.

³⁶ Mukâtil b. Süleymân, a.g.e. C. III, s. 296; Ayrıca bkz. Kamer, 54/44-46.

³⁷ Kurtubî, a.g.e., C. XVII, s. 125.

³⁸ Emiroğlu, Tahsin, *Esbâb-ı Nüzûl*, Konya: Ülkü Basımevi, 1978, C. XI, s. 339.

³⁹ Duman, Zeki, *Beyânü'l-Hak: Kur'an'ın Nuzul Sırasına Göre Tefsiri*, Ankara: Fecr Yayınları, 2006, C. I, s. 225.

⁴⁰ Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1971, s. 84.

⁴¹ İbn Âşûr Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî, *Tefsîrü't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Tunus: Dâru Tunusiyye li'n-Neşr, 1984, C. XXVII, s. 165; Duman, a.g.e., I, 225.

⁴² Cerrahoğlu, a.g.e., ss. 78-84.

⁴³ Tantâvî, Muhammed Seyyid, *et-Tefsîru'l-vasît li'l-Kur'âni'l-Kerîm*, (nşr. Abdurrahmân Adevî), Kahire: Dâru'l-Me'ârif, t.y, C. XIV, s. 93

⁴⁴ İbn Âşûr, a.g.e., C. XXVII, 165; Abdülkâdir, Cum'a Ali, Me'âlimü süveri'l-Kur'ân ve İttihâfâtü Dürerihi, 2.b., y.y.: y.y., 1428/2007, C. II, s. 184; Sa'idi, Abdülme'te'âl, *en-Nazmu'l-fennî fi'l-Kur'ân*, Kahire: Mektebetü'l-Adâb, 1992, s. 300.

⁴⁵ Zerkeşi, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısrî el-Minhâcî, *el-Burhân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*, (nşr. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm), Kahire: Mektebetü Dâru't-Türâs t.y., C. I, s. 193; İbn Âşûr, a.g.e., C. XXVII, s. 165; Tantâvî, a.g.e., C. XIV, s. 93.

C. NÜZÛL SEBEBİ

Kamer sûresinin sebab-i nüzûlü ile ilgili kaynaklarda birkaç rivâyet vardır. Bu rivâyetlerden birine göre Kamer sûresi, Peygamberimiz (a.s) Mekke’de iken, ayı mucize olarak ikiye yarması üzerine inmiştir. Diğer rivâyete bakılınca, kaderi inkâr eden bazı insanlar hakkında, Allah Teâlâ’nın 47-49 âyetleri indirdiği söylenmektedir.⁴⁶

Kamer sûresi ile ilgili rivayetler toplu halde şu şekildedir:

a. Ebû Hakim Akil b. Muhammed Cürcânî, Abdullah’tan şu rivâyeti aktarmıştır: “Ay, Rasulullah’ın zamanında ikiye bölündü. Kureyş dedi ki: “Bu İbn Ebî Kebşe’nin sizi büyülediği bir sihirdir. İsterseniz yolculara bir sorun.” Yolculara sordular. Onlar da: “Evet. Ayın ikiye ayrıldığını gördük” dediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ şu âyeti indirdi. “Kıyâmet yaklaştı, ay ikiye bölündü. Onlar bir mucize görseler, hemen yüz çevirirler ve: “Süregelen bir büyüdür” derler.”⁴⁷

b. Bu konu ile ilgili ikinci bir rivâyet şöyledir:

“Müşrikler Hz. Peygamber’den Allah’ın elçisi olduğuna dair bir delil getirmesini istemişlerdi. Bunun üzerinde ay iki parça olup biri Ebû Kubeys, diğeri ise Kuaykân dağı üzerinde görünmüştür.”⁴⁸

c. Bir başka rivâyete göre Bedir savaşında Ebu Cehl kibirlenerek Mekkelilerin muzaffer olacağını söylemişti. Bu esnada sûrenin 44. ve 45. âyetlerinin nazil olduğu belirtilmiştir.⁴⁹

d. Ebû Hureyre’den nakledilen bir rivâyete göre sûrenin 47. ile 49. âyetleri, Mekke’li müşriklerin Hz. Peygamber (a.s) ile kader hakkında tartışmaları üzerine indirilmiştir.

Yukarıda Kamer sûresi ile ilgili yer alan rivayetler dışında sahabe tarafından aktarılan herhangi bir rivâyet ya da bilgi bulunmamaktadır. Kur’ân-ı Kerîm’in bir kısmı sebebe binâen indirildiği, diğer kısmı bidâyetten yalnızca hidâyet ve haber vermek amacıyla nâzil olduğu gerçeği göz önüne alındığında, Kamer sûresinin geri kalan âyetlerini ikinci kısmın içerisinde değerlendirmek yerinde olacaktır. Sûrenin cümleleri

⁴⁶ es-Süyûtî, Celâleddîn İbn Abdurrahmân, *Lübabü’n-Nükûl fi Esbâbi’n-Nüzûl*, Beyrut: Müessesetü’l-Kütübi’s-Sekâfiyye, 1422/2002, s. 249.

⁴⁷ el-Vâhidî, Ali b. Ahmed, *Esbâbü Nüzûli’l-Kur’ân*, 1.b., Riyad: Dâru’l-Meymân, 1426/2005, s.633

⁴⁸ ez-Zuhaylî, Vehbe, *et-Tefsîru’l-Münîr*, 1.b., Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1411/1991, C. XIV, s. 157.

⁴⁹ Çetiner, Bedrettin, *Fatiha’dan Nâs’a Esbâb-ı Nüzûl*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2002, C. II, s. 841.

ve üslûbu da dikkate alındığında Mekke döneminde indiği görüşü daha doğru olmaktadır.

III. SÛREDEKİ KIRAAT FARKLILIKLARI VE SÛRENİN İ'RÂBİ

Bu başlık altında Kamer sûresindeki mütevatir kıraat farklılıklarına ve sûrenin i'râbına örnekler vermeye çalışacağız.

A. KIRAAT FARKLILIKLARI

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ (Bismillahirrahmânirrahîm):

Necm ve Kamer sûreleri arasında, Hamze (v. 156/773) ve Halefû'l-Âşir (v. 229/844) dışında bütün imamlar besmeleyi okumuşlardır.⁵⁰ Ebû Amr (v. 154/771), İbn Âmir (v. 118/736), Ya'kûb (v. 205/821) ve Verş (v. 197/812), iki sûre arasını besmelesiz sekte ile ve besmelesiz vasl ile de okumuşlardır. Hamze ve Halefû'l-Âşir ise, Necm ve Kamer sûrelerinin arasını besmelesiz bağlayarak tilavet etmişlerdir.⁵¹

مُسْتَكْرٍ – (Müstekar) kelimesi:

Sûrenin üçüncü âyetinde yer alan “müstekar” lafzını Ebû Cafer (v. 130/747-748) mecrûr olarak “müstekir” şeklinde, aynı ifadeyi diğer kârilere ise mansub halde “müstekar” olarak okumuştur.⁵²

دَائِعٍ – (Dâi) kelimesi:

Sûrenin altıncı ve sekizinci âyetlerinde yer alan “ed-dâi” kelimesini, Verş ve Ebû Amr vasıl halde iken sonuna bir ى (ya) ekleyerek “ed-dâi”, vakıf halinde ise (ya) eklemeyen “ed-dâ'i” şeklinde okumuşlardır. El-Museyyebî ve Kâlûn (v. 220/385) bir okuyuşlarında, gerek vakıf gerek vasıl halinde (ya) eklemeyen okuyup diğer bir okuyuşlarında ise sadece vasıl halinde (ya) eklemişlerdir. Kunbül (v. 291/904), bir okuyuşuna göre hem vakıf hem de vasıl olarak okumuştur. Başka bir okuma tarzında

⁵⁰ Çetin, Abdurrahman, *Kur'ân Okuma Esasları*, 25.b., Bursa: Emin Yayınları, 2014, s. 460.

⁵¹ el-'Aşşâ, Semer, *el-Bastu fi'l-Kirâati'l-Aşr*, Dimeşk: Mektebetü's-Selâm, 1424/2004, C. V, s. 186; Mukâtil b. Süleymân, a.g.e. C. III, s. 296.

⁵² İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed ed-Dimeşki, *en-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 2.b., Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1423/2002, C. I, s. 284. Ayrıca bkz. Bengi, Enise Osmanoğlu, *Kur'ân İlimleri Açısından Kamer Sûresi ve Tefsiri*, (Yüksek Lisans Tezi), Yalova: Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017, s. 43.

ise iki halinde de (ya) eklemiştir. Diğer karilere gelince sûrede geçen “ed-dâi” ifadesini iki haldede –vakıf ve vasıl- (ya) eklemeksizin okumuşlardır.⁵³

نكـر – (Nükur) ifadesi:

Sûrenin altıncı âyetinde geçen “nükur” kelimesini, İbn Kesîr (v. 120/738) (ك) kâf harfini sükûn yaparak “nükr” olarak okuyup, diğer kariler ise kâfin dammesi ile “nükur” şeklinde okumuşlardır.⁵⁴

خـشـعـا – (Huşşe’an) kelimesi:

Basralılar⁵⁵ Hamze, Kisâi ve Halef bu kelimedeki (خ) ha harfine fetha ve elif ekleyerek (ش) şin harfini ise kesre ve şeddesiz “hâşi’an” şeklinde okumuşlardır. Diğerleri ise (خ) ha harfine damme, (ش) şin harfine fetha ve şedde ekleyerek elifsiz “huşşe’an” olarak okumuşlardır.⁵⁶

فـفـتـاـهـنـا – (Fefetahnâ) ifadesi:

İbn Âmir bu kelimedeki (ت) ta harfine şedde ekleyerek “fefettahnâ” şeklinde okumaktadır. Diğer kâriilerin hepsi şeddesiz “fefetahna” şeklinde okumaktadırlar.⁵⁷

سـيـعـلـمـون – (Seya’lemûne) ifadesi:

İbn Âmir ve Hamze “seya’lemûne” ifadesini ikinci şahıs olarak “seta’lemûne” şeklinde okumuşlardır. Diğerleri ise üçüncü şahıs olarak “seya’lemûne” şeklinde okumuşlardır.

Sonuç olarak, Kamer sûresinde yer alan bazı okuma farklılıkları âyetlerinin manasında büyük değişiklik yapmamakla birlikte aksine âyeti farklı vecihlerden incelemeyi sağlamaktadır.

B. İ’RÂBİ

1. *أَفْتَرَبْتَ السَّاعَةَ وَأَنْشَقَّ الْقَمَرَ* *Âyet*

⁵³ İbn Galbûn, Ebû'l-Hasen Tâhir b. Abdi'l-Mun'im, *et-Tezkiratu fi'l-Kirââti's-Semân*, Cidde: el-Cemâatü'l-Hayriyeti li Tahfizi'l-Kur'âni'l-Kerîmi bi Cidde, t.y., C. II, s. 574.

⁵⁴ İbn Galbûn, a.g.e., C. II, s. 574.

⁵⁵ Ebû Amr ve Yakub.

⁵⁶ ed-Dânî, Ebû Amr Osman b. Saïd, *Kitabü't-Teyisîr fi'l-Kirââti's-Seb'i*, 1.b., Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1416/1996, s.167; İbnü'l-Cezerî, a.g.e., C. I, s. 284.

⁵⁷ ed-Dânî, a.g.e., s. 85.

اَقْتَرَبَ (karebe) kökünden türetilmiş olan “İkterabe” kelimesi, mazi fiil olup, fiilin sonunda bulunan ت “ta” harfi esrelidir. Niçin olduğuna dair dilciler arasında ihtilaf vardır. Basralılara göre fiilde mevcut olan ت “ta” harfinin manaya bağlı olmasından dolayı sakin olması gerekmektedir. Lakin burada iki sakinin birbiriyle karşılaşması sebebiyle ت “ta” harfi esreyi almaktadır. Kûfilere göre, fiillerin sonunda olan ت “ta” ekinin esreli gelmesi Arap dil bilgisine gayet uygundur. وَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ (ve’nşekka’l-kamer) cümlesi ise اَقْتَرَبَ kelimesine atfedilip, cümlenin faili ise السَّاعَةُ kelimesi sayılmaktadır.

58

2. *وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ*

Bu âyette cevabu’ş-şart (şartın cevabı) bulunmaktadır. Âyette geçen و (vav) atıf harfi işlevindedir. يَرَوْا kelimesinin kökünden (ن) nun harfinin hazf edilmesi münasebetiyle meczum fiil sayılıp, faili ise fiilde geçen vav’dır. يُعْرِضُوا fiilinin de şarta bağlı bir cevap olduğu görülmektedir. يَرَوْا ve يُعْرِضُوا ifadelerinde bulunan vav’ın kendilerini ilgilendirdiği cemaat/özne, âyette zikredilmemiştir. آيَةً kelimesi, burada “iz, mucize” anlamında kullanılıp يَرَوْا fiilinin mef’ûlü olarak mansup halinde gelmektedir. سِحْرٌ lafzı hazfolunmuş mübteda’nın haberi işlevinde olup; مُّسْتَمِرٌّ ise sihr kelimesinin sıfatı olarak gelmektedir. Âyette mansup halinde olan آيَةً lafzı, tazîm ifade etsin diye nekre getirilmiştir.⁵⁹

3. *وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ وَكُنُّ أَمْزٍ مُّسْتَقِرٌّ*

Âyetin i’râb açısından iki kısma ayrıldığı görülmektedir. Birinci kısmında fiil cümlesi, ikincisinde ise isim cümlesi mevcuttur. Burada geçen vav و önceki âyetteki gibi atıftır. Cümlenin faili كَذَّبُوا (Kezzebû) ve اتَّبَعُوا (İttebe’û) fiillerinde yer alan vav’dır. Burada fiil cümlesi söz konusu olmasından dolayı, âyette geçen çoğul kelime أَهْوَاءَهُمْ kelimesi mef’ûlü bih (açık mef’ûl) işlevinde yer almaktadır. وَكُنُّ أَمْزٍ ifadesi mübteda olup مُّسْتَقِرٌّ lafzı ise cümlenin haberi olarak gelmektedir.⁶⁰

4. *وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الْأَنْبَاءِ مَا فِيهِ مُزْدَجَرٌ*

Vav harfi atıf görevinde bulunup, arkasında gelen (ل) harfi ise Arapça’da kasem (yemin) için kullanılmaktadır. Buna göre buradaki lâm kasem işlevindedir. قَدْ (kad)

⁵⁸ en-Nahhâs, Ebû Cafer İsmâil, *İ’râbü’l-Kur’ân*, 2.b., Lübnan: Âlemü’l-Kütüb, 1409/1988, s. 285.

⁵⁹ Râzî, a.g.e., C. XXIX, s. 29; ed-Dervîş, Muhyiddîn, *İ’râbü’l-Kur’âni’l-Kerîm ve Beyânuh*, 3.b., y.y.: Dâru İbn Kesîr, 1412/1992, C. VIII, s. 372.

⁶⁰ ed-Dervîş, a.yer

harfi, mâzî fiilinin başında geldiği için kesinlik bildirmektedir. Mâzî fiili olan مَجَاء mef'ûl bihi (açık mef'ûl) işlevinde bulunmaktadır. مِنَ الْأَنْبَاء ifadesi, âyette geçen mâ edatına taalluk olup, مَجَاء fiilinin failidir. Âyetteki mâ edatı ile ilgili şu iki izah yapılmaktadır: ya ism-i mevsul olup, 'Sizi caydırıcı şeylerin yer aldığı şey' manasını taşır ya da bu mâ-i mevsufedir; 'Onlara, kendisinde caydırıcılık sıfatını taşıyan şey gelmiştir' şeklindedir. Âyette geçen مُرَدِّجٌ lafzı ile ilgili şu izah yapılmaktadır: Kelime, kendisinden sonraki âyete bağlı olmasından dolayı mübtedâdır. 'İzdicar' anlamında ism-i mef'ul'dur. 'Mürtekâ' kelimesi gibi ism-i mekândır.⁶¹

5. آيَةُ بِالْعَةِ فَمَا تُعِنُّ النَّذْرُ

Âyette geçen بِالْعَةِ hikmet kelimesi hakkında şu açıklamalar yapılmaktadır: İbare; önceki âyette geçen 'nice önemli haberler' ifadesinin bedelidir. Yani önceki âyette geçen mâ edatının bedelidir. Bu hazfolunan bir mübtedanın haberi olup, takdiri 'bu bir hikmet-i bâliğadır' şeklinde gelmektedir. Âyetteki فَمَا تُعِنُّ النَّذْرُ tabiri hakkında ise şu izahlar bulunmaktadır: Buradaki mâ edatı olumsuzluk ifade eden bir edattır. Merfu' halinde olan تُعِنُّ muzari fiilinin faili ise النَّذْرُ kelimesidir.⁶²

6. آيَةُ عَنْهُمْ يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ إِلَىٰ شَيْءٍ نُّكْرٍ

Âyetin başında geçen ف harfine Arapça'da fâu'l-fasîh (açık fa) denmektedir. Emir kipi olarak mebni şeklinde olan تَوَلَّى fiilinin faili انت (sen) anlamında kullanılan gizli zamirdir. الدَّاعِ يَدْعُ ifadesi izafeden dolayı cer halinde gelip; يَدْعُ fiilinin kökünden ي ya'nın hazfedildiği görülmektedir. Bunun faili ise الدَّاعِ lafzıdır. نُّكْرٍ kelimesi, ondan önce geçen şey lafzının sıfatı işlevinde bulunmaktadır.⁶³

7. آيَةُ خُشَعًا أَبْصَلُّهُمْ بِحَرْجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُنْتَشِرٌ

Âyetin başında geçen خُشَعًا kelimesi mensup olup akabindeki أَبْصَلُّهُمْ lafzına bağlıdır. Bazı dilcilere göre burada خُشَعًا kelimesi tekil şeklinde gelmektedir. Çünkü bu önceki âyette geçen fiile uygundur. Diğerlerine göre buradaki kelime tekil değil de mükesser (kırık çoğul) cem olarak gelmektedir. بِحَرْجُونَ fiili de merfu olarak

⁶¹ ez-Zemahşerî, Ebü'l-Kasım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî, *el-Keşşâf 'an Hakâ'iki Gavâmizi't-Tenzil ve 'Uyûni'l-Ekâvil fi Vücûhi't-Te'vil*, 1.b., Riyad: Mektebetü'l-Ubeykân, 1418/1998, C. V, s. 654; Nahhâs, a.g.e. s. 286; Râzî, a.g.e., C. XXIX, s. 32; Derviş, a.g.e. C. VIII, s. 373.

⁶² Nahhâs, a.g.e., s. 286; Zemahşerî, a.g.e. C. V, s. 655.

⁶³ Derviş, a.g.e., VIII, s. 372.

kullanılmaktadır. Çoğul olarak geçen الْجَدَّاتِ kelimesinin tekili جدت şeklinde. كَأَنَّ'nin ismi haberi مُنْتَشِرٌ, haberî جَرَادٌ'dır. كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ cumlesinin sıfatı fonksiyonundadır.⁶⁴

8. *Âyet* مُهْطِعِينَ إِلَى الدَّاعِ يَقُولُ الْكٰفِرُونَ هٰذَا يَوْمٌ عَسِرٌ

Âyetin i'râb açısından iki kısma ayrıldığı görülmektedir. Birincide fiil cümlesi, ikincisinde ise isim cümlesi mevcuttur. Âyetin başında mansup olarak yer alan مُهْطِعِينَ kelimesi, ondan önceki âyette geçen يَخْرُجُونَ fiilinin faili olarak gelmektedir. إِلَى الدَّاعِ ifadesi, مُهْطِعِينَ kelimesine bağlı olup cer alameti, hafifletme olsun diye kelimedden hafzedilmiş olan ي'dır. Âyette, müzekker işaret ismi olan هٰذَا mübtedâdır, merfu olarak gelen يَوْمٌ kelimesi, هٰذَا ism-i işaretinin haberidir, عَسِرٌ kelimesi ise يَوْمٌ haberinin sıfatıdır. يَوْمٌ هٰذَا ifadesinin âmilinin, يَقُولُ الْكٰفِرُونَ 'kafirler "bu zor bir gün" derler' cümlesi olması mümkündür.⁶⁵

9. *Âyet* كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمٌ نُوحٍ فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا وَقَالُوا مَجْنُونٌ وَازْدُجِرَ

Mazi fiil olarak gelen كَذَّبَتْ lafzının sonunda geçen تَ – ta tenîs denmektedir. قَبْلَهُمْ ifadesi zamanı gösteren zarf olup izafet olarak mansub halinde gelmektedir. Mâzî fiilinin faili قَوْمٌ نُوحٍ tabiri olduğu görülmektedir. Âyette geçen عَبْدَنَا kelimesi mef'ûlun bih işlevindedir. وَقَالُوا fiili كَذَّبَ fiilinin atfıdır. مَجْنُونٌ kelimesi - gizli olan üçüncü şahsın/ هو zamirinin- haberidir. وَازْدُجِرَ ifadesi ise وَقَالُوا fiiline matûf olduğu söylenmektedir.⁶⁶

10. *Âyet* فَدَعَا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانتَصِرَ

Âyetin başında yer alan دَعَا fiilindeki ف edatı, sonraki âyette gelen أَبْوَابِ السَّمَاءِ ifadesine bağlı olup, بِمَاءِ kelimesine atfedilmiştir. Mâzi fiil olan دَعَا'nın önceki âyette geçen كَذَّبُوا fiiline matûf olduğu görülmektedir. Fiilin fâili ve mef'ûlu bihi gizlidir. مَغْلُوبٌ masdarı, harf-i ceri zikredilmemesine rağmen, cer halindedir. Hazfedilen harf-i ceri ب harfi olup, دَعَا kelimesine bağlıdır. Buna göre cümlenin takdiri بَأَنِّي مَغْلُوبٌ şeklinde. انتَصِرَ kelimesi, emir fiili işlevindedir; bunun takdiri ise انْتَقِمْ لِي مِنْهُمْ olup, "benim için onlardan intikâm al" anlamındadır.⁶⁷

⁶⁴ Nahhâs, a.g.e., s. 287; Zemahşerî, a.g.e., C. V, s. 655.

⁶⁵ Sâfi, Mahmûd, *el-Cedvelu fi İ'râbi'l-Kurân ve Sarfihî ve Beyânih*, Dimeşk: Dâru'r-Raşid, 1416/1995, C. XIV, s. 66.

⁶⁶ Zemahşerî, a. yer; Râzî, a.g.e. C. XXIX, s. 36.

⁶⁷ Sâfi, a.g.e., C. XIV, s. 67.

11. *Âyet* فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُنْهَمِرٍ

فَفَتَحْنَا fiilinin faili kendisinde “biz” anlamında bulunan نَا zamiridir. Âyette geçen السَّمَاءِ tabiri mef’ûlu bih olarak gelmektedir. مَاءٍ ismi mübâlağa olarak gelip âyetin başında geçen fiile bağlı olup مُنْهَمِرٍ ifadesi de sıfatıdır. Âyettin takdiri de فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ فنصرناه olduğu söylenmektedir.⁶⁸

12. *Âyet* وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَى أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ

وَفَجَّرْنَا fiili önceki âyette geçen فَفَتَحْنَا fiiline matûf; الْأَرْضَ kelimesi mef’ûlun bih işlevinde; çoğul ve mebni olarak gelen عُيُونًا kelimesinin tekili عين şeklinde; فَالْتَقَى fiili âyetin başında geçen fiile matûf olup الْمَاءُ kelimesi ise faili; أَمْرٍ ifadesi فَالْتَقَى fiiline bağlıdır; قَدْ قُدِرَ cümlesinin ise, أَمْرٍ ifadesinin sıfatı olduğu söylenmektedir.⁶⁹

13. *Âyet* وَحَمَلْنَاهُ عَلَى ذَاتِ الْأَوَّخِ وَدُسِّرِ

Âyetin başında yer alan و harfî, عَلَى ذَاتِ ifadesine atfedilmiştir. “Alâ zât” cümlesi de mevsûf edilmiştir ve سفينة ذات الواح “levhalardan yapılmış gemi” takdirinde olan حَمَلْنَا kelimesine bağlı olduğu görülmektedir. حَمَلْنَاهُ fiilinin faili “biz” anlamında olan نَا zamiridir, mef’ûlu bihi de حَمَلْنَاهُ fiilidir. ذَاتِ الْأَوَّخِ ifadesi ise muzâf (ذَات) muzâf ileyh (الْأَوَّخِ) işlevindedir. Âyetin sonunda gelen دُسِّرِ kelimesi, الْأَوَّخِ ifadesinin atfidir.⁷⁰

14. *Âyet* تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا جَزَاءَ لِمَنْ كَانَ كُفِرَ

تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا جَزَاءَ لِمَنْ كَانَ كُفِرَ cümlesinin önceki âyette geçen ذَاتِ الْأَوَّخِ وَدُسِّرِ cümlesinin sıfatı sayılmaktadır. تَجْرِي kelimesi muzâri fiil olup merfu olarak gelmektedir. Ref’in işareti ise fiilde gelen ى harfidir. جَزَاءَ masdar olup mef’ûl li eclih işlevindedir. بِأَعْيُنِنَا ifadesi, تَجْرِي fiilindeki yer alan ى zamirinden etkilendiği için nasp konumunda gelip câr mecrur fonksiyondadır. Âyette yer alan لِمَنْ ifadesi جَزَاءَ masdarına bağlıdır; naibül faili ise mechuldur. كُفِرَ fiilinde gizli zamir olan من (به) mevsûl zamiri vasıtasıyla Hz. Nûh’a râci olunmaktadır. Ayrıca كُفِرَ fiili كان fiilinin haberidir/haber-i kâne. لِمَنْ كَانَ كُفِرَ cümlesi ise bu âyetten sonra gelen âyet ile dilbilgisi açısından bağlı olduğu söylenmektedir.⁷¹

15. *Âyet* وَلَقَدْ تَرَكْنَاهَا آيَةً فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ

⁶⁸ Derviş, a.g.e., C. VIII, s. 372; Nahhâs, a.g.e., s. 287.

⁶⁹ Nahhâs, a.g.e., s. 288; Zemahşerî, a.g.e., C. V, s. 657.

⁷⁰ Sâfi, a.g.e., C. XIV, s. 69.

⁷¹ Zemahşerî, a.g.e., C. V, s. 657; Derviş, a.g.e., C. VIII, s. 378;

Âyetin başında yer alan و, atıf edatı olup, sonrasında gelen ل harfi ise yeminin cevabı (cavâbü'l-kasem) işlevindedir. قد tabiri, mâzî fiilin başında geldiği için kesinlik bildirmektedir. تَرَكْنَا kelimesi aynı zamanda fâil ve mef'ûlu bih işlevinde bulunmaktadır. Fiilde yer alan hâ zamiri “onlar batırdı” anlamında olan إغراقهم fiiline racidir veya السفينة “gemiye” ait olması mümkündür. آيَةً kelimesi burada جعل “yaptı, kıldı” anlamında kullanılıp, تَرَكَ fiilinin ikinci mef'ûlü olarak mansup halinde gelmektedir. Âyetteki ف atıftır. هل istifhâm edatıdır. من zâid cer harfidir.⁷² اذَكَر fiilinin ism-i fâili olan مُذَكَّر kelimesi, lafzen mecrûr, mahallen mansûb mübtedâ olarak gelmektedir. Haberi ise hafzedilmiştir.

16. أَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرَ

Âyetin başında geçen ف harfine Arapça'da fâu'l-fasîh (açık fa) denmektedir. كيف soru edatıdır. نُذْرُ ifadesi de عَذَابِي lafzına atıftır.

17. وَأَلْقَدَ يَسِّرَنَا أَلْفُرَّاءَ إِنْ لِلذِّكْرِ فَهَلَّ مِنْ مُذَكَّرٍ

Âyetin başındaki و harfi, atıf görevinde bulunup, sonrasında gelen ل harfi ise kasem (yemin) için kullanılmaktadır. قد tabiri mâzî fiilin başında geldiği için kesinlik bildirmektedir. Mâzi fiil olarak gelen يَسِّرْنَا kelimesi aynı zamanda fâil (نا) ve mef'ûlu bih işlevinde bulunmaktadır. أَلْفُرَّاءَ kelimesi, âyetteki يَسَّرَ fiilinin ikinci mef'ûlü olarak mansup halinde gelmektedir. إِنْ لِلذِّكْرِ ifadesi, يَسِّرْنَا fiiline taalluk edilmiştir. فَهَلَّ مِنْ مُذَكَّرٍ ibaresinin i'râbı daha önce de geçmiştir.⁷³

18. كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرَ

Mâzi fiil olarak gelen كَذَّبَ lafzının sonunda geçen تْ ‘ya, ta-i tenîs denmektedir. Mâzî fiilinin failinin عاد ismi olduğu görülmektedir. وَنُذْرَ kısmının i'râbı daha önce açıklanmıştır.⁷⁴

19. أَنَا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحاً صَرْصَرًا فِي يَوْمِ نَحْسٍ مُسْتَمِرٍّ

⁷² Sâfi, a.g.e., C. XIV, s. 70; el-Ukberî, Ebü'l-Bekâ, *et-Tibyân fi I'râbi'l-Kur'ân*, Lübnan: Âlemü'l-Kütüb, t.y., C. II, s. 1194.

⁷³ Bkz. Kamer, 54/15.

⁷⁴ Bkz. Kamer, 54/16.

إِنَّا lafzında yer alan نَا inne'nin ismi olup haberi olarak أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ cümlesi gelmektedir. Âyetin devamına gelen رِيحًا kelimesi أَرْسَلْنَا fiilinin mef'ûludur. صَرَصْرًا ifadesi ise yevm kelimesini veya nahs kelimesini nitelendirmesi için geldiği söylenmektedir. Tefsircilere göre nahs نَحْسٍ kelimesi bir şeyin şiddetini ifade etmektedir.⁷⁵

20. *Âyet* تَنْزِعُ النَّاسَ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ مُنْقَعِرٍ

تَنْزِعُ النَّاسَ cümlesi önceki âyette geçen رِيحًا kelimesinin sıfatıdır. كَأَنَّ'nin ismi هُم olup أَعْجَازُ نَخْلٍ ifadesi “keenne”-nin haberi olarak gelmektedir. مُنْقَعِرٍ ifadesi de نَخْلٍ lafzının haberidir.⁷⁶

21-22. *Âyet* فَكَتَبَتْ كَانَ عَذَابِي وَنُذِرٍ وَلَقَدْ يَسِّرْنَا الْفُرْعَانَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ

Bu iki âyetin i'râbı daha önce geçmiştir.⁷⁷

23. *Âyet* كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِالنُّذُرِ

Âyette, mâzi fiil olarak gelen كَذَّبَ lafzının fâilinin, ثَمُودُ kelimesi olduğu görülmektedir. بِالنُّذُرِ ifadesi ise كَذَّبَتْ fiiline müteallıktır. نَذِرٍ ifadesinin, masdar ya da نَذِيرٍ kelimesinin çoğulu olması mümkündür.

24. *Âyet* فَقَالُوا ابْشِرْنَا مِنَّا وَاجِدْ تَتَّبِعُهُ إِنَّا إِذَا لَفِيَ ضَلَالٍ وَسُعْرٍ

Mazî fiil olan فَقَالُوا lafzında fail vâvu'l-cemâa'dır. Beşeran kelimesinin başında mevcut olan ا hemze harfi – soru hemzesi denip ابْشِرْنَا beşeran kelimesi ise gizli fiilden etkilendiği için mansup halinde gelmektedir. Yani bunun takdiri ابْشِرْنَا olması gerekmektedir. مِنَّا ifadesi beşeran kelimesinin sıfatıdır, وَاجِدْ vâhiden kelimesi ile ilgili dilbilgisi açısından iki vecih bulunmaktadır; birinci vecihe göre kelime, beşeran kelimesini niteleyicidir (na't); ikinciye göre kelime, ondan sonra gelen تَتَّبِعُهُ muzari fiilinin zamirine bağlıdır. إِذَا cevap-ı harf denir; ضَلَالٍ ifadesi ise zikredilmemiş haberin mübtedası olup; سُعْرٍ kelimesi سَعِيرٍ lafzının cem'i ya da masdar şeklinde gelip ondan önce geçen dalâl kelimesine matuf olduğu söylenmektedir.⁷⁸

25. *Âyet* أَلْقَى الذِّكْرَ عَلَيْهِ مِنْ بَيْنِنَا بَلْ هُوَ كَذَّابٌ أَشِرٌّ

⁷⁵ Derviş, a.g.e., C. VIII, s. 381; Nahhâs, a.g.e., s. 291.

⁷⁶ Derviş, a.g.e., C. VIII, s. 381; Zemahşerî, a.g.e., C. V, s. 659.

⁷⁷ Bkz. Kamer, 54/17, 18.

⁷⁸ Nahhâs, a.g.e., s. 290; Râzî, a.g.e., C. XXIX, ss. 50-51.

يَعْلَمُونَ fiilinin başında gelen hemze harfi inkarî hemzedir.⁷⁹ مَبْنِيّ mebnî mazi fiilinin naibi faili الذِّكْرُ kelimesidir; Âyette geçen بَلَّ ifadesi ise idrab harflerinden biri olup “aksine, bilakis” gibi anlamları taşımaktadır. هُوَ zamiri mübteda olup haberi ise فعال vezninde ism-i failin mübalağası olan كَذَّابٌ kelimesidir. أَشِيرَ lafzı ise ism-i tafdil vezninde olup na't (sıfat) fonksiyonundadır.⁸⁰

26. *Âyet* سَيَعْلَمُونَ عَدَاً مِنَ الْكُذَّابِ الْأَشِيرِ

Allah Teâlâ bu âyette istikbal (gelecek) anlamında سَنَ harfini kullanmıştır. يَعْلَمُونَ fiildir. Sibeveyhi (v. 180/796)'ye göre عَدَاً kelimesinin aslı عَدُو (ğadvun) şeklinde olup nahivde zarf işlevindedir. Soru edatı olan مِّنْ ifadesi ref halinde olup mübteda işlevinde bulunmaktadır. الْكُذَّابِ kelimesi ise مِّنْ ifadesinin haberi olup; الْأَشِيرِ lafzı da cümlenin sıfatıdır.⁸¹

27. *Âyet* إِنَّا مُرْسِلُوا النَّاقَةِ فِتْنَةً لَهُمْ فَانْتَبِهْهُمْ وَاصْطَبِرْ

Âyetteki نَا ism-ü inne, مُرْسِلُوا النَّاقَةِ ifadesi ise inne'nin haberi olarak gelmektedir. Âyetin devamında geçen فِتْنَةً lafzı mefûlu leh işlevindedir. Emir fiili olan اَنْتَبِهْ ifadesinin faili ise âyette geçmemiştir. وَاصْطَبِرْ ifadesi de teyit etmek için gelip öncesinde geçen فَانْتَبِهْمْ ifadesine atıftır.⁸²

28. *Âyet* وَنَبِّئْهُمْ أَنَّ الْمَاءَ قِسْمَةٌ بَيْنَهُمْ كُلُّ شَرْبٍ مُّحْتَضِرٌ

Emir fiili olan نَبِّئْ ifadesinin faili zikredilmemiş olan ente انت zamiridir. Fiilde bitişik gelen hüm zamiri birinci mef'ûl işlevinde olup, ikinci ve üçüncü mef'ûl ise اَنَّ الْمَاءَ ifadesi sayılmaktadır. Zira nebee fiilinin üç mef'ûl almaktadır. قِسْمَةٌ ifadesi cümlenin haberi olarak gelmektedir. “Her bir” anlamına gelen كُلُّ ifadesi mübteda olup شَرِبَ ifadesi muzafün ileyh, haberi ise مُّحْتَضِرٌ kelimesidir.⁸³

29. *Âyet* فَانَادُوا صَاحِبَهُمْ فَتَعَاطَى فَعَقَرَ

Âyetin başında yer alan ف, atıf harfidir. Zamme üzere mebnî olan نَادُوا mazi fiilinin sonundaki و, fâil olarak mahallen merfudur. Matûf aleyh zikredilmemiştir.

⁷⁹ İnkârî hemzesi nahiv'de hemzetü'l-İstifhâm (Soru Hemzesi) dâhilinde olup kesinlikle bir şeyin olmadığını ifade etmektedir.

⁸⁰ Râzî, a.g.e., C. XXIX, s. 52; Derviş, a.g.e., C. VIII, s. 381.

⁸¹ Derviş, a.g.e., C. VIII, s. 384; Zemahşerî, a.g.e., C. V, s. 660.

⁸² Zemahşerî, a.g.e., C. V, s. 661; Râzî, a.g.e., C. XXIX, s. 53; Nahhâs, a.g.e., s. 294.

⁸³ Derviş, a.g.e. C. VIII, s. 384; Râzî, a.g.e. XXIX, 55.

نَادُوا kelimesi, mef'ûlu bih işlevindedir. فَتَعَاوَى ifadesi âyetin başında yer alan fiiline atfedilmiştir. فَعَقَّرَ lafzı da تَعَاوَى kelimesinin atfıdır.

30. *Âyet* فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرٍ

Bu âyetin i'râb tahlili daha önce geçmiştir.⁸⁴

31. *Âyet* إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَاحِدَةً فَكَانُوا كَهَشِيمِ الْمُحْتَظِرِ

Âyetin başında geçen نَا ism-ü innedir, ardından mahallen ref halinde gelen أَرْسَلْنَا kelimesi, inne edatının haberi konumundadır. عَلَيْهِمْ ifadesi, أَرْسَلْنَا lafzına taalluk edilmiştir. صَيْحَةً lafzı mef'ûlu bih işlevinde olup, sonrasında gelen وَاحِدَةً kelimesi sıfattır. فَكَانُوا cümlesi, âyetin başında yer alan أَرْسَلْنَا lafzının atfıdır. كَانَ fiilinin sonundaki وَ ise kâne'in ismidir; كَهَشِيمِ الْمُحْتَظِرِ cümlesi de kâne'nin haberi olarak gelmektedir.

32. *Âyet* وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْءَانَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ

Bu âyetin i'râb açıklaması yukarıda yapılmıştır.⁸⁵

33. *Âyet* كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالَّذِي

Mazi fiil olarak gelen كَذَّبَتْ lafzının sonunda geçen تَ, ta-i tenîstir. كَذَّبَتْ mâzî fiilinin fâilinin قَوْمُ لُوطٍ tabiri olduğu görülmektedir. Âyetteki بِالَّذِي ifadesi كَذَّبَتْ fiiline taalluk edilmiştir.

34. *Âyet* إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا إِلَّا ءَالَ لُوطٍ نَجَّيْنَاهُمْ بِسَحَرٍ

Âyetteki نَا ism-ü inne, mahallen ref halinde gelen أَرْسَلْنَا kelimesi, inne'nin haberi konumundadır. عَلَيْهِمْ ifadesi أَرْسَلْنَا lafzına taalluk edilmiştir. حَاصِبًا fiilinin ism-i fâil olan حَاصِبًا lafzı, mef'ûlu bih işlevindedir. Âyetteki إِلَّا edatı, istisnâ edatıdır, ardından gelen لُوطٍ ibaresi de, müstesnâdır (istisna yapılan). نَجَّيْنَاهُمْ kelimesi, mâzî fiil ve fâil işlevinde olup, بِسَحَرٍ ifadesi de ona taalluk edilmiştir.⁸⁶

35. *Âyet* نِعْمَةٌ مِنْ عِنْدِنَا كَذَلِكَ نَجْزِي مَنْ شَكَرَ

Âyetteki نِعْمَةٌ lafzının mensûb oluşu konusunda iki izah bulunmaktadır. Birincisi, bu, “tarafımızdan olan bir nimet olsun diye” anlamında mefûlun leh'dir;

⁸⁴ Bkz. Kamer, 54/18, 21.

⁸⁵ Bkz. Kamer, 54/17, 22.

⁸⁶ Sâfi, a.g.e., C. XIV, s. 78.

ikincisi ise “biz onlara kurtarmamız sebebiyle lütufta bulunduk” manasında mefûlun mutlak’dır. عِنْدَنَا ifadesi nimet kelimesinin sıfatı olarak gelmektedir. Merfu şekline gelen مَزَى muzari fiilinin mefûlü “men” ifadesidir. شَكَرَ ifadesi ise men mevsulüne bağlıdır.⁸⁷

36. *Âyet* وَلَقَدْ أَنْذَرَهُمْ بَطْشَتَنَا فَتَمَارَوْا بِالْأَنْذَرِ

Âyetin başında yer alan و harfi, atıf görevinde bulunup, arkasında gelen ل harfi ise kase (yemin) için kullanılmaktadır. Buna göre buradaki lâ, kase işlevindedir. قد edatı kesinlik bildirmektedir. وَلَقَدْ أَنْذَرَهُمْ fiili, fâil ve cümlenin birinci mef’ûludur. Fiildeki fâili gösteren işaret gizlidir. Bu işaretin, Hz. Nûh’a râci olunması uygun görülmektedir. بَطْشَتَنَا ifadesi, cümlenin ikinci mef’ûlü sayılır. Âyetin devamında gelen ف edatı, atıftır. İki sükûnun yan yana gelmesinden dolayı, elif’in düşürülmesiyle ortaya çıkan zamme üzere mebnîdir. تَمَارَوْا mâzî fiilinin fâili, sonunda yer alan و’dır. بِالْأَنْذَرِ ifadesi de تَمَارَوْا fiiline taalluk olunmuştur.⁸⁸

37. *Âyet* وَلَقَدْ رَاوَدُوهُ عَنْ ضَيْفِهِ فَطَمَسْنَا أَعْيُنَهُمْ فَذُوقُوا عَذَابِي وَأَنْذِرْ

رَاوَدُوهُ kelimesinin kökü “revd” şeklinde olup talep kelimesi ile eş anlamlıdır. Ancak, revd kelimesi kullanıldığında iş-güç/maddi bir şey hakkında isteme anlamı taşır. عَنْ harfi cer olup bir şeyin keyfiyetini anlatmak için kullanılmaktadır. ضَيْفِهِ kelimesi müfred ve çoğul için kullanılan bir ifadedir. Nahiv bakımından ضَيْفِهِ ve فَطَمَسْنَا kelimeleri رَاوَدُوهُ kelimesinin atfıdır. أَعْيُنَهُمْ ifadesi mef’ûldür. فَذُوقُوا ve أَنْذِرْ ifadesi de عَذَابِي lafzına atıftır.⁸⁹

38. *Âyet* وَلَقَدْ صَبَّحَهُمْ بُكْرَةً عَذَابٌ مُسْتَقَرٌّ

Âyette yer alan صَبَّحَهُمْ وَلَقَدْ cümlesinin i’râbı yukarıda yapılmış olan i’râb⁹⁰ benzemektedir. Ancak âyetteki بُكْرَةً kelimesine gelince, zarf olarak veya mef’ûlü mutlak olarak mansub olması mümkündür. “Bükraten” kelimesinin صَبَّحَهُمْ ifadesine itlak olduğu görülmektedir. عَذَابٌ kelimesi ise fâil konumunda olup, arkasından gelen مُسْتَقَرٌّ ise “azâb” kelimesinin sıfatıdır.

⁸⁷ Râzî, a.g.e., C. XXIX, s. 60; Derviş, a.g.e., C. VIII, s. 388.

⁸⁸ Sâfi, a.g.e., C. XIV, s. 78.

⁸⁹ Nahhâs, a.g.e., s. 293; Râzî, a.g.e., C. XXIX, s. 61; Derviş, a.g.e., C. VIII, s. 388.

⁹⁰ Bkz. Kamer, 54/36.

39-40-41. *Āyet* فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذِرَ وَأَلْقَدَ بَيِّنَاتِنَا الْآفِرَاءَ أَنْ لِلذِّكْرِ فَهْلًا مِنْ مُدَكِّرٍ وَأَلْقَدَ جَاءَ عَالٍ فِرْعَوْنَ *Āyet* النَّذُرِ

Sûredeki bu âyetler, bu şekliyle ya da benzer ifadelerle daha önce geçtiği için⁹¹ i'râb açısından tahliline burada yer verilmemiştir.

42. *Āyet* كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كُلِّهَا فَأَخَذْنَاهُمْ أَخَذَ عَزِيزٍ مُقْتَدِرٍ

Bu âyetin başında yer alan كَذَّبُوا fiilinine fe harfi getirmeksizin Yüce Allah'ın كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا şeklinde buyurması ile ilgili iki izah yapılmaktadır: birincisi, söz, daha önce geçen Yüce Yaratıcı'nın, “Şüphesiz Firavun'un kavmine de uyarıcılar gelmişti. (41) ifadesiyle noktalanmıştır; كَذَّبُوا “Kezzebû” ifadesi ise yeni bir cümledir; “onlar...” zamiri, (bu sûrede) Nûh (a.s.)'un kavminden Firavun hanedânına kadar gelip geçen herkesi kapsamaktadır. İkincisi, bu kıssa da sûrede daha önce zikredilen kıssaların uslubunda gelmiş olan bir kıssadır. Âyette geçen بِآيَاتِنَا ifadesi kezzebû fiiline bağlı olup كَذَّبُوا da ayât ifadesini te'kid etmek için kullanılmaktadır. أَخَذْنَاهُمْ fiilinin faili biz anlamı katan “nâ”, mefulü هُمْ kelimesidir. أَخَذَ عَزِيزٍ tabiri ise mef'ulu mutlak işlevindedir. Âyetin devamında bulunan مُقْتَدِرٍ kelimesi عَزِيزٍ lafzının sıfatı olarak gelmiştir.⁹²

43. *Āyet* أَكْفَأُكُمْ خَيْرٌ مِنْ أَوْلِيَّكُمْ أَمْ لَكُمْ بَرَاءَةٌ فِي الزُّبُرِ

Âyetin başlangıcındaki, hemze “olumsuz” anlamı katan inkarî hemzedir. أَكْفَأُكُمْ ifadesi mübteda olup ism-i tafdîl olan خَيْرٌ kelimesi cümlenin haberi olarak gelmektedir. Çoğul olarak gelen أَوْلِيَّكُمْ ifadesi خَيْرٌ kelimesine bağlıdır. أَمْ “yoksa” edatı, بل anlamına gelip بَرَاءَةٌ kelimesi mübteda fonksiyondadır. أَوْلِيَّكُمْ kelimesi de بَرَاءَةٌ ifadesini belirleyici olarak zikredilmektedir.⁹³

44. *Āyet* أَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ جَمِيعٌ مُنْتَصِرٌ

Merfu olarak gelen يَقُولُونَ muzari fiilinin içinde geçen vav, fail'dir. Çoğul zamiri olan نَحْنُ mübteda işlevinde olup جَمِيعٌ ifadesi hakkında iki izah yapılmaktadır. Birincisi, bu nahnu zamirinin haberi olup çokluk ifade eden bir kelimedir, ikincisi, fail ya da meful anlamında olup ittifak, birlik ifade eden bir lafızdır. مُنْتَصِرٌ kelimesi de جَمِيعٌ ifadesini belirleyici manada kullanılmaktadır.⁹⁴

⁹¹ Bkz. Kamer, 54/17, 37; Açıklama: 41. âyetin i'râbı sûrenin 17. âyetine benzerdir.

⁹² Nahhâs, a.g.e., s. 298; Râzî, a.g.e., C. XXIX, s. 64.

⁹³ Zemahşerî, a.g.e., C. V, s. 662; Derviş, a.g.e., C. VIII, s. 389.

⁹⁴ Zemahşerî, a.g.e., C. V, s. 662; Râzî, a.g.e., C. XXIX, s. 67.

45. *Āyet* سَيُجَزَّمُ الْجَمْعُ وَيُولُونَ الدُّبُرَ

Āyetin başında gelen س edatı, istikbâl edatıdır. Mebnî muzâri fiil olan يُجَزَّمُ meçhûl fiildir. İstikbâl edatı, muzâri fiilin başında geldiğinde cümleye “hayır, bilakis” anlamı verilmektedir. الْجَمْعُ ifadesinin, nâib-i fâil işlevinde olduğu görülmektedir. وَيُولُونَ ibaresi, سَيُجَزَّمُ fiilinin atfıdır. Āyetin sonunda yer alan الدُّبُرَ lafzının mef’ûlu bih konumunda olduğu görülmektedir.

46. *Āyet* بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ أَدْهَىٰ وَأَمَرُّ

Āyetin başında “aksine” anlamında olan بَلِ izdırap harfi olarak geçmektedir. السَّاعَةُ ifadesi mübteda olup مَوْعِدُهُمْ haber olarak gelmektedir. “Daha belalı” manasına gelen mübalağlı أَدْهَىٰ ifadesi, saat kelimesinin haberidir. مَرُّ kelimesinin mübalağlı olan أَمَرُّ ifadesi “daha acı” manasında olup أَدْهَىٰ kelimesine atıftır.⁹⁵

47. *Āyet* إِنَّ الْمَجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ

Āyetteki إِنَّ mansub edatıdır. الْمَجْرِمِينَ ifadesi, inne edatının ismidir (ism-i inne). فِي cer edatıdır. Āyetin devamında yer alan فِي ضَلَالٍ cümlesi ise mansub olan inne edatının haberi olarak gelmektedir. و bağlaçtır. سُعُرٍ kelimesi, سعير lafzının cem’i ya da masdar şeklinde gelip, ondan önce geçen dalâl kelimesine matûftur.⁹⁶

48. *Āyet* يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ تُوفُّوا مَسًّا سَقَرًا

يَوْمَ kelimesi, hazfedilmiş olan “onları ateşe sürükleyin söylediğinde” ifadesinin zarfıdır. İzafeten etkilendiği için يُسْحَبُونَ ifadesi cer halindedir. النَّارِ ifadesi yushabûne fiiline bağlıdır. Emir fiil olan تُوفُّوا ifadesi nun harfinin hazfedilmesiyle mebnî olarak gelmiş, faili ise vav’dır. مَسًّا ifadesi mef’ûlun bih anlamında kullanılıp cehennem ifade eden سَقَرًا kelimesi muzâfun ileyh’tir.⁹⁷

49. *Āyet* إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ

Āyetteki إِنَّ mansub edatıdır. كُلَّ ifadesi mansub olarak gelen ve zikredilmeyen bir fiilin mef’ûlüdür. Buna göre âyetin takdiri إِنَّا خَلَقْنَا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ şeklinde olması

⁹⁵ Nahhâs, a.g.e., C. 299; Zemahşerî, a.g.e., C. V, s. 663.

⁹⁶ Sâfi, a.g.e., C. XIV, s. 82.

⁹⁷ Zemahşerî, a.yer; Derviş, a.g.e., C. VIII, s. 390.

mümkündür. خَلَقْتَهُ inne edatının haberidir. بَقَدَّرِ ifadesi ise, كَلَّمَ ifadesinin konumunda ya da خَلَقْتَهُ fiilin sonunda yer alan ة zamirinin pozisyonunda bulunmaktadır.⁹⁸

50. *Âyet* وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ

Âyeteki مَا nefiy için kullanılan bir edattır. Burada bu edatın iki şey ifade ettiği söylenmektedir: Birincisi, irade etmek, ikincisi, demek'tir. أَمْرُنَا ifadesi mübteda işlevinde olup وَاحِدَةٌ kelimesi ise haber olarak gelmektedir. Bunun manası ise “bizim emrimiz tekdir.” كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ ifadesi takdiri olarak “hızlıca oluverir” ifadesine bağlıdır.⁹⁹

51. *Âyet* وَأَلْفَظًا أَهْلَكْنَا أَشْيَاعَكُمْ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ

Âyetin başında geçen و edatı, ist'inâf¹⁰⁰ konumunda getirilmiştir. ل harfi ise kase (yemin) harfidir. قَدْ tabiri, mâzî fiilin başında geldiği için kesinlik bildirmektedir. Mâzî fiil olarak gelen أَهْلَكْنَا kelimesi aynı zamanda fâil (نا) ve mef'ûlu bih işlevinde bulunmaktadır. أَشْيَاعَكُمْ kelimesi, âyetteki أَهْلَكْنَا fiiline ikinci mef'ûl olarak mansup halinde gelmektedir. فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ibaresinin i'râbı yukarıda yapılmıştır.¹⁰¹

52. *Âyet* وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ

كُلُّ ifadesi mübteda işlevinde olup شَيْءٍ kelimesi muzafun ileyih olarak gelmektedir. فَعَلُوهُ ifadesi ise, ondan önce geçen شَيْءٍ kelimesinin sıfatı olup fealû ifadesindeki hâ zamiri şey kelimesine racidir; فِي الزُّبُرِ ifadesi de cümlelerin haberi sayılmaktadır.¹⁰²

53. *Âyet* وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُسْتَطَرٌّ

Âyetin başında yer alan كُلُّ ifadesi merfu olarak mübtedâ konumundadır. صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ sıfatları âyetin başında geçen وَكُلُّ ibaresine atfedilmiştir. اسْتَطَرَّ fiilinden ism-i mef'ûl olan مُسْتَطَرٌّ kelimesi ise cümlelerin haberi olarak gelmektedir. وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُسْتَطَرٌّ cümlesi de önceki âyette geçen وَكُلُّ شَيْءٍ cümlesine matûftur.

54. *Âyet* إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَهْرٍ

⁹⁸ İsfâhânî, Muhammed b. Fazl et-Teymî el-Kureşî, *I'râbü'l-Kurân*, Riyad: el-Mektebetü'l-Melik, 1415/1995, s. 432.

⁹⁹ Nahhâs, a.g.e., ss. 300-301; Râzî, a.g.e., C. XXIX, s. 75.

¹⁰⁰ İst'inâf, önceki cumleye bağılantılı olmaksızın kullanılan cümlelere denilmektedir.

¹⁰¹ Bkz. Kamer, 54/15.

¹⁰² Derviş, a.g.e., C. VIII, s. 391.

Âyetteki الْمُتَّقِينَ kelimesi, inne edatının ismidir, âyetin devamında gelen فِي cer edatıdır. فِي جَنَّاتٍ ibare olarak haber konumundadır. Âyetin sonunda geçen نَهْرٍ kelimesi ondan önce yer alan جَنَّاتٍ kelimesine atıftır.¹⁰³

55. *Âyet* فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُّقْتَدِرٍ

Âyetteki فِي harf-i cer (câr) olup مَقْعَدِ صِدْقٍ ifadesi ise bedel olarak mecrûr gelmektedir. مَقْعَدِ kelimesinin takdiri cennet olduğu ya da kendisinden önce geçen فِي جنات و نهر ifadelerinin sıfatı olduğu söylenmektedir. عِنْدَ مَلِيكٍ ifadesi hakkında iki görüş sunulmaktadır. a) İfade, zarf olup zikredilmeyen cennetin sıfatlarına ya da مَقْعَدِ kelimesine bağlıdır; b) مَلِيكٍ kelimesi mübalağa sıgasında olmasından dolayı عِنْدَ مَلِيكٍ ifadesi, ikinci veya üçüncü haber olduğu iddia edilmektedir.¹⁰⁴

Sonuç olarak, Arapça’da bir lafzın cümle içerisindeki pozisyonu, sonundaki alâmetlerle belirlendiğinden ve bu alâmetlerin konumunu belirleme hususunda her zaman bir açıklık olmaması ya da birden fazla hususa işaret edebilmesi sebebiyle âyetlerin anlamında farklılaşma olabilmektedir. Bu nedenle Kamer sûresinin âyetleri ile ilgili yapılan i’râbın, âyetlerin manasının en iyi şekilde anlaşılmasına vesile olan zenginlikler olduğu görülmektedir.

IV. SÛREDE YER ALAN EDEBÎ SANATLAR

Kur’ân-ı Kerîm’in belagatı, âyetlerinin dizilişinin eksiksiz ve bozulmamış bir şekilde olduğu, tarzının çekiciliği ve şaşırtıcı güzelliği, açıklama ve anlatış yönteminin duruluğu, anlamlarının kuvveti ve doğruluğu, sözlerinin anlaşılır olması bakımındandır. Kamer sûresini kısaca bu açılardan incelemeye çalışacağız.

أَقْرَبَتْ السَّاعَةَ “Saat yaklaştı” âyetindeki “yaklaştı” anlamına gelen أَقْرَبَتْ kelimesi قَرَبَ fiilinin mübalağa şekli olarak gelmektedir. Buna göre, kıyâmet vakiasının ehemmiyetini vurgulamak maksadıyla “karube” kelimesinin mübalağası olarak getirilmektedir.¹⁰⁵

يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُّنتَشِرٌ “...gözleri düşmüş bir hâlde dağılmış çekirgeler gibi kabirlerden çıkarlar” buyruğunda mufassal mursal teşbih vardır. Zira, burada

¹⁰³ Sâfi, a.g.e., C. XIV, s. 86.

¹⁰⁴ Derviş, a.yer; Nahhâs, a.g.e., s. 302; Râzî, a.g.e., C. XXIX, ss. 55-56.

¹⁰⁵ Derviş, a.g.e. VIII, 374.

teşbihin (benzetmenin) dört asıl ögesi mevcuttur. Burada kâfirler, çekirgeler anlamında olan cerâd (جَرَادٌ) a benzetilmektedir.¹⁰⁶

فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ “Biz de göğün kapılarını açtık”- hitabında temsîli istiare yoluyla söylenmiş olan ifadeler mevcuttur. Zira işin zahirinde, yağmurun buluttan olduğu bilinmektedir. Burada ise, yağmurun boşalmasının kapakları açılmış nehrin sularının akışına benzetildiği görülmektedir.¹⁰⁷

وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا “Yeryüzünü pınar pınar fişkırttık” ifadesinde temyiz-i beyâniye bulunmaktadır. Bu bağlamda ضاق زيد ذرعا “Zeyd, gönülce, gönül açısından daraldı” söylediğinde ضاق زيد ذرعاً “Zeyd’in göğsü darıldı” sözü gibi olmaktadır.¹⁰⁸

وَحَمَلْنَا عَلَى ذَاتِ الْأَوَاحِ وَدُسْرٍ “çivilerle perçinli levhalardan oluşan gemiye bindirdik” hitabında kinaye yer almaktadır. Zira bu hitapta mevsuf şeklinde gelen سفينة “gemi” kelimesi zikredilmemiş, sıfatı ise onun yerine ikame edilmiştir. Buna göre ذَاتِ الْأَوَاحِ ifadesi علي سفينة ذات الواح “tahta ve çivilerden yapılmış gemi...” den kinayedir.¹⁰⁹

فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ “Var mı düşünüp öğüt alan?” buyruğunda, sözün etkisini kuvvetlendirmek amacıyla tekrar (yenileme) ifadesi kullanılmaktadır. Buna göre hitapta tekrar (yenileme) sanatının varid olduğunu söylemek mümkündür.¹¹⁰

فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرٍ “Benim azâbım ve uyarılarım nasılmış!?” âyetinde istifham (soru) anlamında kullanılan bir ifade olduğu görülmektedir. Buna göre, “ey tasavvur edip, tefekkür eden ve hatırlatma sayesinde bilip öğrenen kişi; Benim azâbım nasılmış?!” anlamında soru yöneltilmiştir.¹¹¹

تَنْزِعُ النَّاسَ “İnsanları köklerinden sökölmiş gibi atıyordu” hitabında, ne müzekker ne de müennes ifade yerine umum (genel olarak) ifade eden النَّاسَ lafzı kullanılmıştır. تَنْزِعُ ifadesinin de تنزعهم olması gerektiği söylenmektedir.¹¹²

كَأَنَّهُمْ أَغْجَازُ نَخْلٍ مُنْفَعِرٍ “hurma kütükleri gibi (kaldırıp atıyordu)” – hitabında, temsîli mursal teşbih olduğu görülmektedir. Yüce Allah kâfirleri hurma kütüklerine

¹⁰⁶ a.yer.

¹⁰⁷ Râzî, a.g.e., C. XXIX, s. 37; Zuhaylî, a.g.e., C. XXIV, s. 250.

¹⁰⁸ Râzî, a.g.e., C. XXIX, s. 38.

¹⁰⁹ Zemahşerî, a.g.e., C. V, s. 657.

¹¹⁰ Derviş, a.g.e., C. VIII, s. 379.

¹¹¹ Râzî, a.g.e., C. XXIX, s. 41.

¹¹² Derviş, a.g.e., C. VIII, s. 381.

benzetmektedir. Zira onların cüsselerinin iri, boylarının da uzun olması hurma kütüğüne benzetilmelerini anlaşılır kılmaktadır.¹¹³

“Onlar yarın bilecekler: Kimmiş yalancı, kimmiş şumarık!” buyruğunda, bilecek anlamında olan سَيَعْلَمُونَ fiili istikbal anlamında getirilmektedir. Bu şekilde kullanılan ifadeler, mübhemat fenninde va’id olarak tanıtılmaktadır. Va’id ise intikam ve tehdid ile açıklanmaktadır. Buna göre bu tehdit, kabir azâbı olmayıp kıyâmet gününde yapılacak olmasından dolayı gelecekte olan bir azâb anlamına gelmektedir. غَدًا lafzı ise imkân ve düşünce bakımından zamanın yakınlığını bildirmektedir.¹¹⁴

“onlar, ağıldaki hayvanların çiğneyip ufaladıkları kuru çöpler gibi oldular” ifadesinde mursal teşbih bulunmaktadır. Burada bir vakitler ölüp gidenler ile kuru otlar arasında kupkuru olmak noktasında bir teşbih yapıldığını söylemek mümkündür.¹¹⁵

“Sizin kâfirleriniz onlardan daha mı hayırlı? Yoksa sizin için kitaplarda bir berat mı var?” hitabında yer alan sorular, istifham-ı inkârî anlamındadır. Elbette olumsuz cevap alınmak için bu şekilde sorulmaktadır. Böyle olmadığını belirtmek ve muhatabların gevşememeleri için uyarmak maksadıyla getirilmektedir.¹¹⁶

“Hayır, kıyâmet, onların (görecekları asıl azâbın) vaktidir. Kıyâmet (azâbı) ise daha müthiş ve daha acıdır” hitabında yer alan الْسَّاعَةُ kelimesinin kıyâmet anlamında olduğu söylenip âyette iki kere tekrarı ise korku ve dehşeti ziyâde etmek için getirildiği ifade edilmektedir.¹¹⁷

“Cehennem dokunuşunu tadın!” hitabında “tadın” manasına gelen دُوقُوا ifadesinde bir istiare (mecaz ve teşbih) olduğu söylenmektedir. Zira, tatmak duyular için kullanılır. Dilin algılaması, diğer organlara göre daha tam ve mükemmeldir. Zira diğer organlar ile sıcak bir şey tadıldığında yalnız o şeyin sıcaklığının eziyeti hissedilebilmektedir. Ancak dil ile tadıldığında hem onun sıcaklığı hem de acılığı itibariyle eziyet duyulmaktadır. مَسَّ سَقَرٌ “ateşin dokunması” tabiri de

¹¹³ Zemahşerî, a.g.e., C. V, s. 259.

¹¹⁴ Râzî, a.g.e., C. XXIX, s. 52.

¹¹⁵ Derviş, a.g.e., C. VIII, s. 385.

¹¹⁶ Zuhaylî, a.g.e., C. XXIV, s. 259.

¹¹⁷ Râzî, a.g.e., C. XXIX, s. 69.

mürsel mecaz olarak gelmektedir. Zira “dokunmak” lafzı mecazen “acı” manasında kullanılmaktadır.¹¹⁸

V. KAMER SÛRESİNİN ÖNCEKİ VE SONRAKİ SÛRELERLE MÜNASEBETİ

Tefsîr âlimleri Kur’ân-ı Kerîm’in tamamında mevcut olan insicamı, özel olarak Kamer sûresinde inceleyip bazı değerlendirmeler ortaya koymuştur. Sûre ihtiva ettiği âyetler açısından, kendi içinde bir tutarlık gösterirken, diğer sûreler ile de açık bir münasebet içindedir.

A. KAMER – NECM SÛRESİ ARASINDAKİ MÜNÂSEBET

Kamer sûresi ve ondan önce gelen Necm sûresi arasında güzel bir uyum ve münasebet olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Bununla ilgili örnek verecek olursak şunu söyleyebiliriz:

Kıyâmetin yaklaşması meselesi Necm sûresinin sonunda ve Kamer sûresinin başında zikredilmiştir. Allah Teâlâ Necm sûresinin 57. âyetinde *أَزَقَّتِ الْأَرْفَةَ* “*Yaklaşan yaklaştı*” buyururken, Kamer sûresinin ilk âyetinde de *إِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ* “*Saat (Kıyâmet) yaklaştı*” buyurmaktadır.¹¹⁹

Birbirinin ardından gelen Şems, Leyl, Duha ve daha önce geçen Fecr sûreleri¹²⁰ arasında, adlandırmada uyum ve münasebetin mevcut olduğu gibi, Necm sûresi ile Kamer sûresi arasında da adlandırma açısından güzel bir ilişki bulunmaktadır. Ayrıca Kamer sûresinin Necm’den sonra gelişi, Arâf’ın En’âm’dan sonra, Şuarâ’nın Furkan’dan sonra ve Sâffât’ın Yasin’den sonra gelişi gibi olması ortada münasebet ve uyumun olduğunu göstermektedir.¹²¹

Ayrıca Necm sûresinde peygamberlerini yalanladıklarından dolayı helâk edildiği bildirilen Âd, Semûd ve Nûh kavimlerinden, Kamer sûresinde de bahsedilip bu

¹¹⁸ Râzî, a.g.e., C. XXIX, s. 71; Zuhaylî, a.g.e., C. XXIV, s. 280.

¹¹⁹ Râzî, a.g.e., C. XXIX, s. 29.

¹²⁰ Bkz. *وَالْفَجْرِ* Fecr 89/1; *وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا* Şems 91/1; *وَإِذَا يَغْشَى* Leyl 92/1; *وَالضُّحَى* Duha 93/1;

¹²¹ Zuhaylî, a.g.e., C. XIV, s. 167.

olaylara daha geniş bir yer verilmektedir.¹²² Bu da bu iki sûrenin arasında uyum bulunduğunu göstermektedir.

B. KAMER – RAHMAN SÛRESİ ARASINDAKİ MÛNASEBET

Kamer sûresinin Rahman sûresi ile arasındaki münasebetin birkaç yönden olduğu görülmektedir. Rahman sûresinin bütünü sanki Kamer sûresinin son âyetlerinin devamı ve açıklamasıdır. Kamer'in sonunda kısaca bahsedilen günahkârların uğrayacakları azâb, ateşin yakıcı tadını gördükleri zaman olacaklar ve kıyâmetin korkunç olayları, muttakilerin ise cennetle ve nimetleriyle ödüllendirilmesi gibi olaylar, Rahman sûresinde genişçe anlatılmaktadır.¹²³

Kamer sûresinde Allah Teâlâ önceki kavimlerin başına gelen felâketleri ve âkıbetlerinin fena olduğunu bildirmektedir. Rahman sûresinde ise bütün insanların kavuştukları dinî ve dünyevî çeşit çeşit nimetlerden bahsedilmektedir.¹²⁴ Ayrıca Allah Teâlâ, Kamer sûresinde uyarmak ve tenbih etmek amacıyla Âdemoğullarına ve özellikle Mekke halkına hitap etmiştir. Rahman sûresinde ise sekaleyni (insanlar ve cinleri) uyarıp tenbih etmektedir.¹²⁵

Ayrıca Kamer sûresi Yüce Allah'ın “Melik” ve “Muktedir”¹²⁶ isimlerine delalet eden sıfatları ile bitmektedir. Melik saltanatı bitmeyen, Muktedir ise her şeye gücü yeten anlamına gelmektedir. Rahman sûresi ise bu sıfatlara yakın olan “Rahman” ile başlayıp, Allah'ın insana yaptığı ihsanı ve merhameti beyan etmektedir. Allah Teâlâ peygamberlerini yalanlayanlara karşı aziz, çetin ve muktedir olup, inanmış ve iyilik yapanlara karşı ise merhametli ve affedicidir.¹²⁷

C. KAMER SÛRESİNİN DİĞER SÛRELERLE MÛNASEBETİ

Yüce Allah'ın Kamer sûresinin birinci âyetiyle “اقتربة الساعة” (Kıyâmet yaklaştı), Mekke müşriklerine hitap ettiği görülmektedir. Sâd sûresinde ise onların Allah'a şirk koşmakta inatçı olup düştükleri kötü hal anlatılmaktadır. Sâd sûresindeki müşrikler

¹²² Râzî, a.g.e., C. XXIX, s. 32.

¹²³ Zuhaylî, a.g.e., C. XIV, s. 205.

¹²⁴ Bkz. Kamer, 54/10, 11, 19, 20, 30, 42; Rahman, 55/10, 11, 23, 24, 48, 49;

¹²⁵ es-Sekafi, Ebû Ca'fer Ahmed b. İbrâhîm b. Zübeyr el-Gırnâtî, *el-Burhân fi Tenâsubi Suveri'l-Kur'ân*, 1.b., Kahire: Dâru İbni'l-Cevzî, 1428/2007, ss. 180-181.

¹²⁶ Kamer, 54/55.

¹²⁷ Zuhaylî, a.g.e., C. XIV, s. 205.

aleyhine mevcut olan kınama ve azarlamalar, ondan sonra gelen diğer sûrelerde beyan edilmektedir.¹²⁸ Nitekim Zümer sûresinde şöyle buyrulmaktadır:

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَىٰ

“O`nu bırakıp kendilerine bir takım dostlar edinenler: Onlara, bizi sadece Allah`a yaklaştırsınlar diye kulluk ediyoruz, derler.”¹²⁹

Bu bağlamda birçok âyet¹³⁰ getirildikten sonra, Allah Teâlâ Mekke müşriklerine Kamer sûresinin devamında önceki kavimlerin peygamberleriyle hallerini bildirmektedir. Bununla Mekke müşriklerinin önceki kavimlerden bir farkı olmadığı ve onlar gibi helâka uğramalarının mümkün olduğu söylenmektedir. Nitekim sözü geçen âyetler şunlardır:¹³¹

وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الْأَنْبَاءِ مَا فِيهِ مُزْدَجَرٌ حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ فَمَا تُغْنِ النَّذُرُ

“Andolsun, onlara içinde caydırıcı tehditlerin bulunduğu haberler geldi. Bu haberler, zirveye ulaşmış birer hikmettir! Fakat uyarılar fayda vermiyor!”¹³²

Mekke müşriklerine nice uyarı, kınama ve azarlama geldikten sonra Allah Teâlâ'nın onlara şu şekilde soru yönelttiği görülmektedir:

أَكْفَارُكُمْ خَيْرٌ مِنْ أَوْلِيائِكُمْ أَمْ لَكُمْ بَرَاءَةٌ فِي الزُّبُرِ

“Sizin kâfirleriniz onlardan daha mı hayırlı? Yoksa sizin için kitaplarda bir berat mı var?”¹³³

Kamer sûresi dâhil olmak üzere Zâriyat, Tûr, Necm, Kamer, Rahmân, Vakı`a sûrelerin arasında da münasebet olduğu söylenmektedir. Nitekim bu sûrelerdeki konular daha çok kıyâmet olayları ile insanları uyarmaktadır.¹³⁴

D. KAMER SÛRESİNİN ÂYETLERİ ARASINDAKİ MÛNASEBET

¹²⁸ Sekafî, a.g.e., s. 174.

¹²⁹ Zümer, 39/3.

¹³⁰ Ayrıca bkz. Zümer, 39/4, 14, 15, 29; Ğâfir, 40/4, 12, 21, 56, 69-70, 77, 82; Fussilet, 41/4, 5, 26, 40, 44, 53; Şûrâ, 42/6, 13, 16, 21, 48; Zuhruf, 43/ 5, 15; Duhan, 44/9, 16.

¹³¹ Sekafî, a.g.e., s. 176.

¹³² Kamer, 54/4, 5.

¹³³ Kamer,54/43.

¹³⁴ Yılmaz, Faik, *Âyetler ve Sûreler Arasındaki Münasebet*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009, s. 172.

9-17. Âyetler Arasındaki Münasebet

Yüce Allah önceki ümmetlerden kısaca bahsedip¹³⁵ daha sonra onların tavırlarını geniş bir şekilde anlatmaktadır. Bu haberler önceki kavimlerin sonu nasıl idi ise Mekke kavmi de Peygamberini (a.s.) inkâr etmeye devam ederse, aynı şekilde olabileceğini belirtmektedir.¹³⁶

18-22. Âyetler Arasındaki Münâsebet

Yüce Allah, Mekke halkına ve diğer bütün insanlara ibret olsun diye Nûh (a.s.)'un kavmini nasıl helâk ettiyse, Âd kavminin ve peygamberleri yalanlayan her kavmin âkıbetinin aynı olacağını bildirmektedir. Burada Hûd (a.s.)'un kavmini daha etkili bir şekilde anlatmak üzere kendi özel "Ad" isminden bahsedilmiştir.¹³⁷

Ayrıca bu kavimden bahsederken Yüce Allah "فكيف كان عذابي ونذر" ifadesini iki kere tekrar ederken, diğer kavimlerde ise sadece bir kere söylemiştir. Bunun da Âd kavminin helâk edilmeden önce üç yıl şiddetli bir kıtlıkla cezalandırılmasından dolayı olduğu söylenmektedir.¹³⁸

23-40. Âyetler Arasındaki Münâsebet

Semûd kavminin de vahyi inkâr edip ardından bütün peygamberleri inkâr ettiği nakledilmektedir. Zira bir peygamberi inkâr eden bütün peygamberleri inkâr etmiş gibidir. Bu kıssa, sûrede geçmiş kavimlerden peygamberlerini inkâr edenlere üçüncü örnektir. Lût kavmi de sûredeki geçmiş kavimlerden dördüncüsü olup âkıbetinin çok şiddetli bir azap olduğu bildirilmektedir. Nitekim bunlar da önceki diğer kavimler gibi peygamberlerini yalanlayıp fuhşiyatın peşine düşmüşlerdir. Sonuç itibariyle bunların sonunun da, diğer kavimler gibi hüsrana olduğunu görmekteyiz.¹³⁹

43-50. Âyetler Arasındaki Münâsebet

Yüce Allah bu âyetlerle Mekke kavmine hitap ederek onları önceki kavimler gibi azâba uğramasınlar diye uyarmaktadır.¹⁴⁰

¹³⁵ Bkz. Kamer, 54/3-9.

¹³⁶ Sekafî, a.g.e., s. 176.

¹³⁷ Zuhaylî, a.g.e., C. XIV, ss. 173-174.

¹³⁸ es-Sekafî, *Milâkü't-Te'vili'l-Kâtu' bi-Zevi'l-İlhâd ve't-Ta'til fi Tevcihi'l-Müteşâbihi'l-Lafz min ayi't-Tenzil*, 1.b., Beyrut: Dâru'l Ğarbi'l-İslamî, 1403/1983, C. II, s. 1052.

¹³⁹ Zuhaylî, a.g.e., C. XIV, s. 179.

¹⁴⁰ Zuhaylî, a.g.e., C. XIV, s. 185.

Sonuç olarak, Kur'ân-ı Kerîm'de hiçbir lafız rastgele seçilip gelişi güzel âyetler içerisine serpiştirilmiş değildir. Aksine her bir kelime kastedilen anlamı, aktarılmak istenilen mesajı en doğru ve muntazam bir şekilde ifade edebilmek için özenle seçilmiştir. Kamer sûresi, diğer sûrelerle ve kendi içindeki uyumuyla bunu en güzel şekilde temsil etmektedir.

VI. SÛRENİN ÜSLÛBU VE İHTİVA ETTİĞİ KONULAR

Diğer Mekkî sûreler gibi bu sûrenin de konusu, İslam akidesinin esaslarını yerleştirmektir. Sûrenin Kur'ân-ı Kerîm'in vahiy ile indirilişi ve onun âyetlerini inkâr edenlere yönelik tehdit ile başladığı; kıyâmet gününde mutlaka görülecek ceza ile kâfirlere verilecek azâbın yanı sıra müttakilere verilecek ve ikram edilecek olan sevapların çeşitlerinin tasviri ile son bulduğu görülmektedir.¹⁴¹

Sûre ilk olarak kıyâmet vaktinin yaklaştığını ve bunun delilini – ki bu, Rasulullah'ın büyük mucizelerinden biri olan ayın yarılmasıdır- müşriklerin bu mucize karşısındaki tutumlarını, onu bir sihir diye yorumlamalarını ve Kur'ân-ı Kerîm'de bulunan caydırıcı azap ve tehditlerden gafil olduklarını haber vermektedir.¹⁴²

Bunun ardından, duyguları sarsan, korkuları alevlendiren ve kıyâmetin dehşetiyle gönüllere korku ve telaş dolduran ifadelerle, onların çekirge sürüleri gibi koşarak zelil bir şekilde mahşerde toplanacakları konusunda müşrikleri uyarmasını ve onlardan yüz çevirmesini Rasulullah'a emrettiğini vurgulamaktadır.¹⁴³

Sonra Allah Teâlâ peygamberlerine iman etmemelerinin bir cezası olmak üzere Nûh, Âd, Semûd kavimleri, Lût ve Firavun'un kavimleri gibi geçmiş milletlerin başına gelen azâbın bir benzerinin Mekke kâfirlerinin başına gelebileceği uyarısını yapar ve her bir kıssayı ayrı ayrı tafsil ettikten sonra her birinin sonunda insanı dikkate sevkeden korkutucu bir üslûpla “*Ki benim azâbım ve tehdilerim nice imiş*”¹⁴⁴ mealindeki âyeti getirmektedir. Hemen devamında da “*Andolsun ki biz Kur'ân-ı düşünmek için*

¹⁴¹ Mevdûdî, a.g.e., C. IV, s. 337.

¹⁴² Zuhaylî, a.g.e., C. XXIII, s. 126.

¹⁴³ Mevdûdî, a.g.e., C. IV, s. 337.

¹⁴⁴ Kamer, 54/16.

*kolaylaştırmışızdır. O halde bir düşünen var mı?*¹⁴⁵ anlamına gelen âyetini zikretmektedir.¹⁴⁶

Ardından Kureyş müşriklerini bu uyarıdan gafil oldukları için azarlar ve o kavimlere benzer bir şekilde helâk edilebilecekleri konusunda uyarır. Bu helâk, öncelikle dünyada öldürülme ve hezimete uğrama yönüyle gerçekleşmektedir. Allah Teâlâ ahiret azâbının ise daha büyük ve acı olduğunu: Onlar yüz üstü sürünerek, zelil ve hakir bir şekilde cehenneme atılacaklardır. Dünyada dalalet içinde olan bunlar, ahirette de de ateş içinde olacaklardır, şeklinde zikretmektedir.¹⁴⁷

Sûre, eşyanın yaratılmasındaki ölçü ve denge, Allah'ın emir ve iradesinin göz kırpması gibi bir sürat içinde yerine gelmesi; azgın kavimlerin helâkından ders ve ibret alınması zarureti; beşerin bütün amellerinin muhafaza altındaki sicil defterlerinde bulunduğu ve müttakilerin kudretli ve her şeye malik olan Rableri katındaki cennetle, ikramlarla müjdelenmesi hususlarını beyan ederek bitmektedir.¹⁴⁸

Sûrenin ihtiva ettiği konular meselesi bir bütünlük olarak ele alındığında, bazı müjdeleri ve tehditleri kapsadığı, Kur'ân'dan yüz çeviren kimselerin ise âkıbet hususunda uyarıldığı görülmektedir. Ardından geçmiş toplumların haberlerinden alınacak ders ve ibretler ile müşrik kavim, benzer tavırlar yaptıklarında benzeri musibetlere uğrayabilecekleri hususunda ikaz edilmektedir. Son olarak da her şeyi bir kader ile yarattığını bildiren Yüce Allah, cennette muttakilere yapılacak ikramlara dair müjdelere ayrıntılı bir şekilde yer verirken mücrimlerin uğrayacakları azâbtan bahsederek sureyi bitirmektedir.

VII. SÛRENİN FAZİLETİ

Ahmed bin Hanbel (v. 290/903) ve Müslim (v. 261/875)'in Ebû Vâkid el-Leysî (v. 68/687-88)'den rivâyet ettiklerine göre Rasulullah (a.s)'ın, Ramazan ve Kurban Bayramı namazlarında Kâf ve Kamer sûrelerini okuduğu nakledilmektedir. Ayrıca yine bu sûrelerin müjde ve tehdit, varlıkların yaratılması ve öldükten sonra tekrar diriltilmesi, tevhid, peygamberliğin ispatı ve başka çok önemli maksatları ihtiva

¹⁴⁵ Kamer, 54/17.

¹⁴⁶ Zuhaylî, a.g.e., C. XXIII, s. 126.

¹⁴⁷ Mevdûdî, a.g.e., C. IV, s. 337.

¹⁴⁸ Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, İstanbul: Feza Gazetecilik A.Ş. Yayınları, t.y., C. IX, s. 357.

etmeleri münasebetiyle cumalarda, bayramlarda ve büyük toplantılarda da okunduğu söylenmektedir.¹⁴⁹

Kamer sûresinin fazileti ile ilgili olarak, Yâsin sûresini okuyan kimsenin Kur'ân-ı Kerîmin baştan sonuna kadar on kere okumuş gibi olacağını, İkterabetü's-Sa'â ve'n-şakka'l-kamer sûresini her iki gece arasında okuyan kimsenin de yüzünün Bedir gecesi parlaklığına benzeyeceği rivâyeti nakledilmiştir.¹⁵⁰ Aynı şekilde, Yüce Allah'ın, her sabah Kamer sûresini okuyan kimseyi, kıyâmet gününde yüzü dolunay gecesindeki ayın parladığı gibi parlak şekilde dirilteceği, fakat bu sûreyi her gece okumanın efdal olduğu şeklinde de rivâyete rastlanmaktadır.¹⁵¹

Başka bir rivâyete göre ise “Kamer sûresini Cuma gününde kim yazıp alına sararsa Allah katında seçkin olur ve ona bütün zor olan işler kolaylaştırılır.”¹⁵²

Kur'ân-ı Kerîm'de Kâf ile Nâs sûresi arasında yer alan sûrelere “Mufassal” ismi verilmektedir.¹⁵³ Kamer sûresinin dâhil olduğu bu grubun fazileti hakkında Hz. Efendimiz kendisine Tevrât karşılığında سبع الطوال ‘yedi uzun sûrenin’, Zebûr karşılığında المئون ‘yüzlükler’in’, İncîl karşılığında السبع المثاني ‘Fâtîha’ sûresi’nin verildiğini ve mufassal sûrelerle diğer peygamberlere üstün kılındığını buyurmuştur.”¹⁵⁴

¹⁴⁹ Müslim, “Salâtü'l-îdeyn”, 14, 15; Ebû Dâvûd, “Salât”, 1154; Tirmizî, “el-Cum'a”, 533-534; İbn Mâce, “İkâmetü's-salavât”, 1282; Ahmed b. Hanbel, C. XXXVI, s. 223 (hadis no: 21896); Nesâî, “Salâtü'l-îdeyn”, 1568; Müstağfirî, Ebû'l-Abbâs Ca'fer b. Muhammed b. el-Mu'tez, *Fedâilü'l-Kur'ân*, (nşr. Ahmed b. Faris es-Selûm), Beyrut: Dâru'bni Hazm 1427/2006, C. II, s. 624 (hadis no: 932), Zemahşerî, a.g.e., C. V, s. 653.

¹⁵⁰ Darîs, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Eyyûb b. Yahyâ b. Darîs b. Yesâr, *Fedâilü'l-Kur'ân ve mâ Ünzile mine'l-Kur'ân bi-Mekke ve mâ Ünzile bi'l-Medîne*, (nşr. Gazvetü Bedîr), Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1408/1987, s. 102 (hadis no: 224-225); Müstağfirî, a.g.e., C. II, s. 600 (hadis no: 882), 623 (hadis no: 930).

¹⁵¹ Müsteğfirî, a.g.e., C. II, s. 785 (hadis no: 1221).

¹⁵² eş-Şafii', Ebû Muhammed Abdullah b. Es'ad el-Yemenî, *Kitâbü'd-Dürrü'n-Nazîm fi Havâssi'l-Kur'âni'l-Azîm*, y.y.: Mektebetü'l-Alemiyye, t.y., s. 102.

¹⁵³ Birışık, Abdülhamit, “Sûre”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009, C. XXXVII, s. 539.

¹⁵⁴ Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî, *Müsned*, (nşr. Adil Mürşid ve dğr.), Beyrut: Müessetü'r-Risâle li't-Tabâ'ati ve'n-Neşri ve't-Tevzî' t.y., C. XXVII, s. 188 (hadis no: 16982).

İKİNCİ BÖLÜM
KAMER SÛRESİNİN
ANA KONULARINA GÖRE TEFSİRİ

I. SÛRENİN TEFSİRİ

Kamer sûresinin tefsirine geçmesiyle birlikte âyetlerde yer alan ve ilk bakışta anlaşılması pek kolay olmayan bazı kelime ve ıstılahların açıklamasının yapılmasının faydalı olacağını düşünmekteyiz. Kamer sûresinin ihtiva ettiği ve âlimlerin de ilk bakışta anlaşılmasının zor olduğu hususunda itiffak ettikleri kelimeler sırasıyla incelenmeye çalışılacaktır.

A. AY'IN YARILMASI VE MÜŞRİKLERİN MUCİZELERDEN YÜZ ÇEVİRMESİ

1. 1-3. Âyetler ve Meâli

اَقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ {1} وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرَضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ {2}
وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ وَكُلُّهُمْ مُّسْتَقَرٌّ {3}

“Kıyâmet yaklaştı ve ay yarıldı. Onlar bir mucize görseler yüz çevirirler ve "Süregelen bir sihirdir" derler. Peygamberi yalanladılar, nefislerinin arzularına uydular. Halbuki her iş, (Allah nasıl takdir ettiyse öylece) gerçekleşecek (değişmeyecek)tir.”

2. Âyetlerdeki Bazı Kelime ve İstılahların İzahı

a. اقترَبَ (İktarabe) Kelimesi

Sûrede geçen اقترَبَ iktarabe fiili, ق-ر-ب (ka, ra, be) harflerinden meydana gelmektedir. Bunun aslı ise قَرَبَ (kurb) kelimesi olup, ‘yakın olmak’ anlamını

taşımaktadır. Kelime; ‘mekân, zaman, nispet, mevki¹⁵⁵, koruma¹⁵⁶ ve güç¹⁵⁷ anlamlarında kullanılmaktadır. قرب (kurb) lafzının zıddı بعد (bu’d) kelimesidir.¹⁵⁸

Kelime, mekân ile ilgili kullanıldığında تقرب şeklinde gelip, Kur’ân-ı Kerîm’de birçok yerde geçmektedir. Nitekim Bakara sûresinin 35. âyetinde şu şekilde geçer:

وَلَا تَقْرَبُوا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونُوا مِنَ الظَّالِمِينَ

“Ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz.”¹⁵⁹

Nisbetle ilgili olarak da Kur’ân’ın birkaç yerinde قری (kurbâ) şeklinde geçmektedir. Örneğin Nisâ sûresinde bu kullanımı görmek mümkündür:

وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُو الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينُ

“Miras taksiminde (kendilerine pay düşmeyen) akrabalar, yetimler ve fakirler hazır bulunurlarsa...”¹⁶⁰

Bu kelime اقترَب (iktarabe) şeklinde gelince zaman anlamı ifade eder. Kamer sûresinin ilk âyeti buna örnektir:

أَقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ

“Kıyâmet yaklaştı ve ay yarıldı.”¹⁶¹

b. قمر (Kamer) Kelimesi

ر ق، م، ر (ka, me, ra) kökünden türeyen ve isim-i müzekker olan *kamer* kelimesi, içi dolmaya başladığında gökteki ‘aya’ denmektedir. Gezegenlerin ve yıldızların ışığını kazanmasından dolayı bu adı aldığı söylenmektedir.¹⁶² İlgili âyetle Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا

¹⁵⁵ Bkz: Tevbe, 9/99; Sebe’, 34/37;

¹⁵⁶ Bkz: A’râf, 7/56; Bakara, 2/186;

¹⁵⁷ Bkz: Kâf, 50/16; Vakı’a, 56/85.

¹⁵⁸ İbn Manzûr, Ebü’l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem, *Lisânü’l-Arab*, Lübnan: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, 1419/1999, C. XI, s. 82; Rağîb el-İsfahânî, Ebü’l-Kâsım el-Hüseyn b. Muhammed, *el-Müfredât fî Garibi’l-Kur’ân*, Beyrut: Dâru’l-Marifetü, t.y., s. 398.

¹⁵⁹ Bakara, 2/35; Ayrıca bkz. En’âm, 6/152; İsrâ, 17/32; Tevbe, 9/28; Bakara, 2/122; Zâriyât, 51/27.

¹⁶⁰ Nisa, 4/8; Ayrıca bkz. Fâtır, 35/18; Enfâl, 8/41; Nisa, 4/36; Beled, 90/15.

¹⁶¹ Kamer, 54/1; Ayrıca bkz. Enbiya, 21/1.

¹⁶² Rağîb el-İsfahânî, a.g.e., s. 412.

“O, güneşi bir ışık (kaynağı) ayı da geceleyin bir aydınlık (kaynağı) kılandır.”¹⁶³

Ay ışığı ise قمرء (kamrâu) diye isimlendirilmiştir. Bunun için Araplar bir kişiyle mehtapta gitmeyi, تقمرت فلانا (tekammertu fulanan) tabiri¹⁶⁴ ile ifade etmektedirler. Kamer sûresinin ilk âyetinde de¹⁶⁵ kamer kelimesinin ay anlamında kullanıldığını görmekteyiz.

c. سحر (Sihir) Kelimesi

سحر (sahara) سحر kelimesi, س، ه، ر (se, he, ra) kökünden türetilmiş olan سحر sihr kelimesi, سحر (sahara) fiilinden masdar şeklinde gelmektedir. Arapça’da سحر (sahara) sözcüğü ile mahlûkatta mevcut olan akciğer ve gırtlığın ucu kastedilir. Mesela, “ciğeri şişti” cümlesi انتفخ سحره şeklinde ifade edilmektedir. Aynı kökten türetilmiş olan سحر sihr lafzının da bu anlama geldiği söylenmektedir. Zira sihr, ciğere isabet etmek amacıyla yapılmaktadır.¹⁶⁶

Terim açısından سحر sihr ile ilgili birkaç görüş ileri sürülmektedir. Bunlardan biri; سحر sihr, ‘göz yanılmasından dolayı aslında olmayan bir şeyi varmış gibi gösterme işidir.’ Mesela, illüzyonistin el çabukluğu sebebiyle gözleri yanıltması; dedikoducunun, kulaklara, gerçeği kavramaktan engelleyen süslü sözler kullanması buna örnektir. Bu anlamda Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyrulmaktadır:

قَالَ الْفُقَرَاءُ فَلَمَّا أَلْفَوْا سَحَرُوا أَعْيُنَ النَّاسِ وَاسْتَرْهَبُوهُمْ وَجَاءُوا بِسِحْرِ عَظِيمٍ

“(Mûsâ), “Siz atın” dedi. Bunun üzerine onlar (ellerindeki) atınca insanların gözlerini büyülediler ve onlara korku saldılar. Büyük bir sihir yaptılar.”¹⁶⁷

Diğer bir görüşe göre سحر sihr kelimesi, bir şeyi olduğundan farklı göstermektir. Bu da şeytana bir çeşit yaklaşmakla, onun yardımını elde etmek aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu anlamda Kur’ân’da şöyle buyrulmaktadır: “Şeytanların kime ineceğini size haber vereyim mi? Onlar, her günahkâr yalancıya inerler.”¹⁶⁸

¹⁶³ Yunus, 10/5.

¹⁶⁴ İbn Manzûr, a.g.e., C. XI, s. 299.

¹⁶⁵ Kamer, 54/1.

¹⁶⁶ Rağıb el-İsfahânî, a.g.e., s. 225.

¹⁶⁷ A’raf, 7/116.

¹⁶⁸ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ عَلَىٰ مَنْ نَزَّلَ الشَّيَاطِينُ ﴿٢٢١﴾ نَزَّلَ عَلَىٰ كُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ ﴿٢٢٢﴾ Şu’arâ, 26/221-222; İbn Manzûr, a.g.e., C. VI, s. 189.

Dâmeğânî (v. 478/1085), سحر *sihr* kelimesinin, Kur'ân-ı Kerîm'de 'ilm, yalan, göz yanılması, mecnûn ve hak yolundan çıkmak' anlamlarına geldiğini söylemektedir.¹⁶⁹

d. مستقر (*Mustekir*) Kelimesi

Kamer sûresinin üçüncü âyetinde¹⁷⁰ geçen مستقر *mustekir* lafzının aslı, 'soğuk, soğukluk' manasındaki قَر (kurra) kelimesinden gelmektedir. Bu da قرر (ka, ra, ra) kökünden meydana gelmektedir. Mesela Arapça'da, "Yerinde mat bir şekilde hareketsiz kaldı" manasında قَر فِي مَكَانِهِ denmektedir.¹⁷¹

Bu kelimenin fetha ile مستقر *mustakar* şeklinde okunduğunda 'istikrarlı' anlamını kazandığı ve aslı استقر şeklinde olduğu söylenmektedir. Nitekim Arapların kullanımında استقر فلان "*filan kimse hareketsiz, yerleşik olmaya yöneldi*" anlamına gelmektedir. Kesra ile müstekir şeklinde ise emrin sıfatı olup, الساعة (es-sâ'atü) kelimesine matuftur.¹⁷²

3. Âyetlerin İçerdiği Konular ve Tefsiri

a. Ayın Yarılması Hâdisesinin Vâkî Olup Olmadığına Dair Görüşler

Kamer sûresinin başında yer almış olan وَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ "*ay yarıldı*" tabirinin, özellikle son dönemlerde olmak üzere gelenekçi ve yenilikçi yorumcuların arasında anlaşmazlığa yol açtığı görülmektedir. Müfessirlerin çoğunluğu bu âyette, أَنْشَقَّ fiiline geçmiş zaman kipi manasının verilmesi gerektiğini söylemekte; Hz. Peygamber döneminde Mekke'de meydana gelen bir mucizeyi bildirdiğini kabul etmektedirler. Bu iddialarını, âyette "*ay yarıldı*" tabirinin arkasından, müşriklere bir mucize getirildiğinde ondan hemen yüz çevirip "*süregelen bir sihirdir*" derler "¹⁷³ demelerinin anlamlı olması için, ayın yarılmasının vuku bulması gerektiği gibi kanıtlar ile delillendirmeye çalıştıkları görülmektedir. Bu konuda meşhur, hatta tevatür derecesine ulaşan rivâyetleri de kendi görüşlerinin tarihi delilleri kabul etmektedirler.¹⁷⁴

¹⁶⁹ ed-Dâmeğânî, el-Hüseyn b. Muhammed, *Kâmûsü'l-Kur'ân*, 3.b., Lübnan: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1985, s. 434; Ayrıca bkz. Zuhuf, 43/49; Kamer, 54/2; Ar'af, 7/116; Furkân, 25/8; Nahl, 16/94.

¹⁷⁰ وَكَانَ أَمْرٌ مُسْتَقَرٌّ - Hâlbuki her iş, (Allah nasıl takdir ettiyse öylece) gerçekleşecek (değişmeyecek)tir; Kamer, 54/3.

¹⁷¹ İbrâhîm, a.g.e., s. 421; Rağîb el-İsfahânî, a.g.e., s. 394.

¹⁷² Beyzâvî, a.g.e., C. V, s. 164; Rağîb el-İsfahânî, a.g.e., s. 395.

¹⁷³ Kamer, 54/1.

¹⁷⁴ Taberî, a.g.e., C. XXII, s. 107; İbn Kesîr, a.g.e., C. VII, ss. 471-472; Ancak, bu hâdise muhtelif hadis kitaplarında yer alan rivâyetlerde anlatılmaktadır. Bkz. Buhârî, "Tefsîr", 54, 1; Müslim, "Sıfâtü'l-Münâfikîn", 44-45; Tirmizi, "Tefsîr", 54.

Buna mukabil, modern zamanda daha fazla öne çıkan diğer bir görüşe göre *"ay yarıldı"* ibaresi ile gelecek zaman kastedilmektedir. Buna göre âyette ayın kıyâmet yaklaştığında ya da onun kopacağı sırada yarılacağı manasının kastedildiği söylenmektedir. Âyette mazi kipinin gelmesinin maksadı haberin kesinliğini vurgulamaktır. Başta Nahl sûresinin ilk âyeti¹⁷⁵ olmak üzere Kur'ân-ı Kerîm'de bunun birçok misalleri bulunmaktadır.¹⁷⁶

Bu görüşe rağbet gösterenler, ayın yarılması vâkiasının herkes tarafından görülmüş olması gerektiğini; hâlbuki bu mevzuda tarihi bir belge veya bilim tarihi kaynaklarında bir kayıt ya da gözlem mevcut olmadığını; ayrıca fiziksel olarak da ay üzerinde bu tür değişimin izlerinin müşahade edilmediği gibi tamamen aklî bazı argümanlar ileri sürmektedirler. Bu mevzuda İslamî kaynaklarda mevcut olan rivâyetlerin de sağlıklı olmadığını iddia etmektedirler.¹⁷⁷

Bu mevzuda bir üçüncü görüşün de mevcut olduğu görülmektedir ki buna göre *"ay yarıldı"* ifadesi "*iş açık oldu*" şeklinde mecaz manada kullanılmaktadır. Ayın yarılmasının, ay doğduğu sırada karanlığın yarılması manasını taşıyıp açık ve bariz olmaktan kinaye olduğu söylenmektedir. Zira Araplar, bariz olan iş için ayı misal gösterirlerdi.¹⁷⁸

Kâdî Abdülcebâr (v. 415/1025), *Tenzîhü'l-Kur'ân ani'l-Metâin* kitabında *"Kıyâmet yaklaştı ve ay yarıldı"* âyetinin yorumuna yer vermektedir. Bu âyetin "*Ay yarıldı*" delaletine karşı çıkanlar "*eğer ay hakikaten yarılmış olsaydı, cümle kuruluşu bu kadar açık vahiy olunur muydu?*" sorularını sormuşlardır. Buna cevaben Kadî Abdülcebâr da, Kur'ân'ın zâhirinden anlaşıldığına göre, Hz. Peygamber döneminde Mekke ya da Medine'de ay yarıldığını söylemiştir. Müellife göre, bazı ülkelerde havanın bulutlu olması sebebiyle ya da bazı kimseler de ayın yarılmasını farketmeyip haberdar edilmediklerinden dolayı ayın yarılmasını görememişlerdir. Dolayısıyla bu vakıadan ancak belli bir grubun haberdar olması yeterli olup, bu vakıanın mütevatir rivâyetlerle nakledilmesi gerekmemektedir. Aksine ahad rivâyetler ile nakledilmesi yeterlidir ki ayrıca İbn Mes'ud (v. 32/652-53) ve bir

¹⁷⁵ أتى أمر الله فلا تستعجلوه سبحانه وتعالى عما يشركون - "Allah'ın emri gelecektir. Artık onun acele gelmesini istemeyin. Allah, onların ortak koştukları şeylerden uzaktır, yücedir"; Nahl, 16/1.

¹⁷⁶ Râzî, a.g.e., C. XXIX, s. 29.

¹⁷⁷ İbnü'l-Cevzî Ebü'l-Ferec Abdurrahmân, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, 3.b., Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1404/1984, C. VIII, s. 87.

¹⁷⁸ Kurtubî, a.g.e., C. XX, s. 76; Rağıb el-İsfahânî, a.g.e., s. 271.

takım sahabenin bu vakıayı naklettikleri de görülmektedir. Kâdî Abdülcebbâr, Kamer sûresi tefsirinde ayın yarılmasına itiraz eden kimselere "onlar bir mucize görürlerse hemen yüz çevirirler"¹⁷⁹ âyetini cevap olarak vermektedir. Ona göre Yüce Allah'tan azarın ve kötölemenin gelmesi için vakıanın yine evvelden gerçekleşmesi gerekmektedir.¹⁸⁰

Bunların yanında bu mevzudaki bazı rivâyetleri göz önüne alarak, ayın yarılması olayının bir çeşit ay tutulması olduğu görüşünü savunanlar da mevcuttur. Bunlara göre ay ikiye bölünmüş gibi görünmüş, bir kısmı aydınlık bir şekilde devam etmiş bir kısmı da kapkaranlık şekilde kalmıştır.¹⁸¹

Razî (v. 313/925) bu konuda şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (s.a.s), müşriklere Kur'ân-ı Kerîm ile meydan okumuş, bunun mukabilinde onlar, "Kur'ân'dan daha fasihini getiririz" demişlerdir. Bu konuda muvaffak olmayınca, Kur'ân-ı Kerîm, kıyâmet gününe kadar devam eden bir mucize sayılmıştır. Lakin âlimler Kur'ân-ı Kerîm'in böyle olağanüstü oluşunu da mütevatir derecesine varacak olan rivâyetler ile delillendirmektedir."¹⁸²

b. Yalanlayanların Kimliği ve Yalandıkları Şey

Sûrenin başındaki âyeti, kıyâmetin yaklaştığını gösteren fiilî bir vâkıanın gerçekleşeceği anlamında olduğunu ifade edenler, sûrenin ikinci âyeti ile olan irtibatı şöyle kurmuşlardır: Onlara göre bu mucizeyi görenler, inkârda ısrarlı ve inatçılardır ki; bu olayın –ayın bölünmesi- vuku bulduğunu görmelerine rağmen, Allah'a inanmaya ve Hz. Peygamber'e itaat etmeye karşı çıkmaktadırlar. Bu kimseler öyle kimselerdir ki, gördüklerini de ya da başka bir mucize daha meydana gelip görecektir, ona da yine yüz çevirecek, bu bir büyüdür diyen bir karaktere bürüneceklerdir.¹⁸³

Sûrenin ilk âyetini, geleceğe dair sözlü bir ifade şeklinde tefsir edenlere göre âyetlerin irtibatı şu şekildedir: Kıyâmetin yaklaştığı ve neredeyse ayın bölünmek üzere olduğu kavlini tasdik etmeyenler, o kadar inkârcıdırlar ki, ister sözlü, ister fiilî, ister

¹⁷⁹ وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرَضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ ; Kamer, 54/2.

¹⁸⁰ Kâdî Abdülcebbâr, Ebü'l-Hasen Abdülcebbâr b. Ahmed, *Tenzihü'l-Kur'ân ani'l-Metâin*, Beyrut: Dâru'n-Nehdati'l-Hadîse, t.y., s. 407.

¹⁸¹ Beyzâvî, a.g.e., C. V, s. 164.

¹⁸² Râzî, a.g.e., C. XXIX, s. 29.

¹⁸³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, C. III, s. 296.

yeryüzünde, ister gökyüzünde bir mu'cize bile görseler inanmaz, onu da yalanlar ve büyüdür diyen bir yapıya sahiplerdir.¹⁸⁴

c. Hevalarına Uyanların Tasviri

“Peygamberi yalanladılar, nefislerinin arzularına uydular. Halbuki her iş, (Allah nasıl takdir ettiyse öylece) gerçekleşecek (değişmeyecek)tir” âyetinin üslûbu ve içeriği incelediğinde, hakkı kabul etmeyenlerin içinde buldukları psikolojiyi tasvir ettiği görülmektedir. “Peygamberi yalanladılar, nefislerinin arzularına uydular” ifadesi hakkında şu iki¹⁸⁵ açıklama yapılmaktadır:

a) İnkârcılar, ikinci âyetteki tasvire uygun bir davranış sergilemiş ve onlara, kıyâmetin yakın olduğunu bildiren Hz. Peygamber’i, heveslerine uyararak yanlanlamışlardır.

b) Gözleri önünde olup biten ayın bölünmesi ya da mu'cizeyi bile reddedecek durumda olan inkârcılar, hevalarına uyararak onu yalanlamışlardır.

Âyette, “her sözün neticesinde varacağı bir yeri ve bir gerçeği bulunur” ifadesiyle dünya yurdunda Bedir’de öldürülmeleri sûretiyle cezalandırılacakları, ahiret yurdunda da cehennem azâbına çarptırılacakları anlamının kastedildiği söylenmektedir.¹⁸⁶

Kamer sûresinin ilk üç âyeti ile ilgili anlam bütünlüğü sağlamış bir yorum da şöyle yapılabilir: “kıyâmet yaklaştı ve ay yarıldı, yani hemen hemen kıyâmet kopup ay da yarılmıştır. Fakat şu müşrikler inkârda o kadar kararlıdır ki, kıyâmet arefesinde ayın yarıldığını görseler dahi yine kıyâmetin kopacağına ihtimal vermezler, bu olaya ‘büyü’ deyip keyif ve heveslerine uyarlar, gafletlerine devam ederler.”¹⁸⁷

B. CAYDIRICI HABERLERİN ANLAMI

1. 4-5. Âyetler ve Meâli

وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الْأَنْبَاءِ مَا فِيهِ مُزْدَجَرٌ {4} حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ فَمَا تُغْنِ النَّذْرُ {5}

¹⁸⁴ Râzî, a.g.e., C. XXIX, s. 30.

¹⁸⁵ Râzî, a.g.e., C. XXIX, s. 31; Havva Saîd, *el-Esâs fi't-Tefsîr*, çev. Abdüsselam Arı, İstanbul: Şamil Yayınları, 1992, C. XIV, s. 252.

¹⁸⁶ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, C. III, s. 297; el-Kuşeyrî, Abdü'l-Kerîm b. Hevâzin, *Tefsîru'l-Kuşeyrî Letâifu'l-İşârât*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1428/2007, C. III, s. 256.

¹⁸⁷ Süleymân Ateş, *Kur'ân-ı Kerîm ve Yüce Meâli*, İstanbul: y.y., t.y., s. 527.

“Andolsun, onlara içinde caydırıcı tehditlerin bulunduğu haberler geldi. Bu haberler, zirveye ulaşmış birer hikmettir! Fakat uyarılar fayda vermiyor!”

2. Âyetlerdeki Bazı Kelime ve İstılahların İzahı

Bu bölümde, âyetlerde zahirde anlaşılması pek kolay olmayan bazı kelime ve istılahlar ele alınacaktır. Bunlar şöyle sıralanabilir:

a. *مزدجر (Muzdecer) Kelimesi*

müzdecer lafzının kökü ز،ج،ر (ze, ce, ra) şeklinde olup, çoğulu ise زجور (zucûr)’dür. ‘Ses ile kovmak’ kelimenin anlamlarından biridir. Örneğin Araplar birini kovdukları vakit زجرته (zeceruahu) – “onu kovdum”¹⁸⁸ ibaresini kullanırlar. Bu konuda şöyle bir âyet bulunmaktadır:

فَأَنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ

“Halbuki o, bir haykırıştan (sûr'un üfürülmesinden) ibarettir.”¹⁸⁹

Yine bu anlam, konumuz olan Kamer sûresinin 4 ve 9. âyetlerinde de mevcuttur.¹⁹⁰ Bu iki âyette “zecer’ kelimesinin kullanılması, kovulana bağırmasından dolayı olduğu iddia¹⁹¹ edilmektedir.

Müzdecer lafzının ikinci bir manası da ‘ses’ olmaktadır. Mesela Saffat sûresinde kelimenin bu anlamda geçtiği görülmektedir:

فَالزَّاجِرَاتِ زَجْرًا

“Andolsun haykırarak sevkedenerlere.”¹⁹²

b. *حكمة (Hikmet) Kelimesi*

hikmet kelimesinin aslı olan حکم (hakeme) fiilinin ‘bir şeyi ıslah etmek için bir tür alıkoyma’ anlamı vardır. Bundan

¹⁸⁸ İbn Manzûr, a.g.e., C. VI, s. 22; Rağıb el-İsfahânî, a.g.e., s. 211.

¹⁸⁹ Naziât, 79/13.

¹⁹⁰ Kamer, 54/4, 9;

¹⁹¹ Rağıb el-İsfahânî, a.g.e., s. 211.

¹⁹² Saffât, 37/2.

dolayıdır ki Arapçada ‘gem’ kelimesi حكمة الدابة (Hakemetu’d-Dâbbe) hayvanın hakemesi olarak isimlendirilmektedir.¹⁹³

Hikmet ise ‘adl, ilim, hilm, nübüvvet, Kur’ân ve İncil’e itlak olunmaktadır. Buna göre hikmetten, ilim ve akılla hakikate isabet etmek anlaşılmaktadır. Yüce Allah’ın hikmeti ise çeşitli şekillerde tarif edilmişse de ulemanın ekserisi, eşyayı bilmesi ve onları en mükemmel şekilde yaratmasıdır¹⁹⁴ diye tarif etmektedir. İnsanın hikmeti ise, varlıkları tanımak ve güzel amel yapmak olarak izah edilmektedir. Hz. Lokman’ın kendisi ile nitelendiği vasıf da bundan ibarettir.¹⁹⁵

وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ أَنْ اشْكُرْ لِلَّهِ

“Andolsun ki, biz Lokman’a hikmeti verdik.”¹⁹⁶

Yüce Allah hakkında kullanılan: هو حكيم (Huve Hakîm) – “O Hakîmdir” tabirinin manası, bir başka varlığın bu tarzda nitelendirilmesinden farklıdır.

Kur’ân-ı Kerîm’in hikmetle vasıflanması ise mevsufun (Kur’ân’ın) ihtiva ettiklerinden dolayı olduğu söylenebilir. Kur’ân-ı Kerîm’de bu vasıflandırmayı birçok âyette görmekteyiz. Bunlardan biri de konumuz olan Kamer sûresinde bulunmaktadır:

وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الْأَنْبَاءِ مَا فِيهِ مُزْدَجَرٌ حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ فَمَا تُغْنِ النَّذْرُ

“Andolsun, onlara içinde caydırıcı tehditlerin bulunduğu haberler geldi. Bu haberler, zirveye ulaşmış birer hikmettir! Fakat uyarılar fayda vermiyor!”¹⁹⁷

3. Âyetlerin İçerdiği Konular ve Tefsiri

a. “Enbâ” İbaresinin Anlamı

Bu âyetlerde, inkârcılığı açıkça ortaya konan kimselere, benzer davranışlardan alıkoyan ve hikmetli olan haberlerin geldiği ancak fayda etmediği anlatılmaktadır.

“Andolsun onlara...” âyetinde, Yüce Allah, inkâr edenlere kıyâmetin yakın olduğunu bildirmiş, doğru ve olağanüstü bir olay olan ayın bölünmesi iddiasının

¹⁹³ el-Cevherî, Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd, *es-Sihâh*, 1.b., Beyrut: Dâru’l-İlmi li’l-Melâyîn, 1339/1979, C. V, s. 1901; İbn Manzûr, a.g.e., C. III, s. 280; Rağîb el-İsfahânî, a.g.e., s. 299.

¹⁹⁴ İbn Fâris, Ebû’l-Hüseyn Ahmed, *Mu’cemu Mekâyisi’l-Luğa*, Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1406/1986, C. II, s. 91.

¹⁹⁵ İbn Fâris, a.g.e., C. II, s. 91;

¹⁹⁶ Lokman, 31/12.

¹⁹⁷ Kamer, 54/4-5.

ardından kıyâmetin kopabileceğine dair delil getirmiştir. Dolayısıyla bu, kulları için gerçekleşmiş olan her türlü lütfuna bir delildir. Zira gerçekleşmiş olan her türlü mucizeyi inkâr etmiş olan kimseler, onun âyetlerinden hiçbirini de onaylamamıştır. İşte burada Cenab-ı Hakk, onları sakındırmak amacıyla bu iki âyetle helâk edilenlerin haberlerini bildirmiştir ki, bu da burada hikmetli bir sıralama olduğunu göstermektedir.¹⁹⁸

Sûrenin dördüncü âyetinde geçen *enbâ* kelimesiyle kastedilen şeyin ne olduğu hususunda, müfessirler arasında ihtilaf bulunduğu ve bu konuda iki görüş varid olduğu görülmektedir. Bazı müfessirler âyetin bu ifadesinin ‘mühim haberler’ anlamına geldiğini; bu anlamda Neml sûresinde de şöyle geçtiğini zikretmişlerdir: “*Sebe’den sana sağlam bir haber getirdim.*”¹⁹⁹ Diğer bir görüşe göre ise, bu ifade ile ‘Kur’ân-ı Kerîm’in kastedilmektedir.’ Buna göre, âyetin takdiri “*O Kur’ân’da önemli haberler vardır*” şeklinde gelmektedir.²⁰⁰

b. “Hikmetün Bâliğatün” İbaresinin Anlamı

“*Bu haberler, zirveye ulaşmış birer hikmettir! ...*” ifadesi, Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan bu haberlerin ve ihtiva ettiklerinin; öğüt, ders ve hidayet gibi her biri anlatımın zirvesine ulaşan, herhangi bir eksiklik bulunmayan mükemmel birer hikmet manasına geldiğini; “*fakat (yüz çevirene) uyarılar ne fayda verir*” ifadesi ise, bu bildirimlerin inkârcılar için hiçbir şey ifade etmediğini, onların yersiz ve uygunsuz birer inatçı olmalarından dolayı onları doğru yoldan uzaklaştırdığını göstermektedir.²⁰¹

C. İNKÂRCILARIN DURUMU VE ZOR GÜNÜN TASVİRİ

1. 6-8. Âyetler ve Meâli

فَقَوْلَ عَنْهُمْ يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ إِلَى شَيْءٍ تُكْرِمُ {6} حُشَعًا أَبْصَارُهُمْ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ
كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُنْتَشِرٌ {7} مُهْطِعِينَ إِلَى الدَّاعِ يَقُولُ الْكَافِرُونَ هَذَا يَوْمٌ عَسِرٌ {8}

“*O halde sen de onlardan yüz çevir. Onlar, o davetçinin bilinmedik (korkunç) bir şeye çağırıldığı gün, gözleri düşmüş bir halde dağılmış çekirgeler gibi kabirlerden çıkarlar. Davetçiye doğru koşarlarken kâfirler, ‘bu zor bir gün’ derler.*”

¹⁹⁸ Kamer, 54/4-5; Râzî, a.g.e., C. XXIX, s. 32.

¹⁹⁹ (وَجَنَّكَ مِنْ سَبَأٍ بِنَبَأٍ يَقِينٍ) Neml, 27/22; Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, C. III, s. 297; Râzî, a.g.e., C. XXIX, s. 32.

²⁰⁰ İbnü'l-Cevzî, a.g.e., C. VIII, s. 89.

²⁰¹ Zuhaylî, a.g.e., C. XIV, s. 174.

2. Âyetlerdeki Bazı Kelime ve İstilahların İzahı

Bu bölümde 6. ile 8. âyetler arasında geçen ve ilk bakışta anlaşılması pek kolay olmayan bazı kelime ve istilahlara işlenecektir.

a. نكر (Nukr) Kelimesi

نكر *nukr*; النكراء (en-nekrâu) kelimesi, ‘yadırgamak, çekinmek’, manasında kullanılan ن, ك, ر (ne, ke, ra)²⁰² harflerinden türetilmiş olup; ‘kurnaz, kıvrak zeka’ anlamına gelmektedir. Arapça’da biri çok kurnaz olduğunda فلان ذو نكراء “*Falanca kişi çok kurnazdır*” tabiri kullanılmaktadır.²⁰³

النكر *en-nukru* ile النكر (en-nukuru) kelimeleri, ‘dehşetli, belalı’ anlamlarında da kullanılır. ‘Bir işin şiddetini ve bir adamın kurnazlığını’ ifade edebilmek için النكر (en-Nukru) kelimesinin kullanıldığı söylenmektedir.²⁰⁴

Kamer sûresinde kıyâmet gününün dehşetini ve inkâr edenlerin ahvalini göstermek amacıyla bu kelimenin getirildiği görülmektedir:

إِلَى شَيْءٍ نُكْرٍ

“*Bilinmedik (korkunç) bir şeye.*”²⁰⁵

b. يوم (Yevm) ve عسر (Asir) Kelimeleri

يوم *yevm* ‘gün, gündüz’ manasına gelmektedir. Buna göre يوم *yevm* lafzı ile güneşin doğuşu ile batışı arasında geçen süre ifade edilmektedir. Bazen de ‘hangi vakit olduğu farketmeksizin zamandan bir parçayı’ ifade edebilmek için kullanılmaktadır. Sözcüğün cem’i أيام (eyyâm) olup, aslı ise ایوام (eyvâm)dür.²⁰⁶

عسر *asir* sözcüğü اليسر (el-yusr) kelimesinin zıddı olup, ‘zor, güç, sıkıntılı’ anlamına gelmektedir.²⁰⁷ Yüce Allah kıyâmet gününün ne kadar sıkıntılı, dehşetli ve zor bir gün olduğunu göstermek amacıyla Kamer sûresinde şöyle buyurmaktadır:

²⁰² Çanga, Mahmut, *Miftâhu Kelimâti'l-Kur'âni'l-Mu'cemü'l-Müfrehes li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 1.b., İstanbul: Timaş Yayınları, 1989, s. 522.

²⁰³ İbn Manzûr, a.g.e., C. XIV, s. 281.

²⁰⁴ İbn Abbas ve diğerleri, *el-Mucemu'l-Câmi'i li Ğarîbi Müfredâti'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 1.b., Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, s. 418; İbn Manzûr, a.g.e., C. XIV, s. 282; el-Ensârî, Ömer b. Ebi'l-Hasen Alî b. Ahmedi'n-Nehvî, *Tefsîru Ğarîbi'l-Kur'ân*, 1.b. Beyrut: Âlimu'l-Kutub, 1408/1987, s. 425.

²⁰⁵ Kamer, 54/6.

²⁰⁶ İbn Manzûr, a.g.e., C. XV, s. 466; Rağîb el-İsfahânî, a.g.e., s. 553; İbrâhîm, a.g.e., s. 597; El-İsfahânî Ebû Mûsâ, Muhammed b. Ebî Bekr b. Ebî İsâ el-Medîni, *el-Mecmûu'l-Muğîs fi Ğaribeyi'l-Kur'âni ve'l-Hadîs*, 1.b., y.y.: Merkezu İhyâi't-Turâsi'l-İslâmî, 1408/1988, C. III, s. 535.

²⁰⁷ Çanga, a.g.e., s. 327.

مُهْطِعِينَ إِلَى الدَّاعِ يَقُولُ الْكَافِرُونَ هَذَا يَوْمٌ عَسِيرٌ

“Davetçiye doğru koşarlarken kâfirler, “Bu zor bir gün” derler.”²⁰⁸

3. Âyetlerin İçerdiği Konular ve Tefsiri

a. Kabirden Çıkarılış

Tenbihlerin inkârda inatçı olan kimselere herhangi bir şekilde etki etmemesi üzerine Yüce Allah’ın, Rasülü’ne artık onlardan yüz çevirmesini ve kıyâmet gününde onlara mahsus hazırlamış olduğu cezayı beklemesini emretmek üzere “o hâlde...” manasındaki âyeti indirdiği görülmektedir.

Âyette geçen “yüz çevir” ifadesi, “Ya Muhammed! Sen, bir mucize gördüklerinde yüz çeviren bu kimseler gibi inatçı kimselerden yüz çevir; onları dine davet edeceğim diye kendini yorma; onları bırak ve onlara müddet ver” manasını taşımaktadır. Daha sonra, “o davetçinin bilinmedik ...” âyeti gelmektedir. Âyette yer alan “o davetçi” ibaresi hakkında birkaç izah yapıldığı görülmektedir: a) Bu, İsrâfil (a.s)’dır b) Cebrâil (a.s)’dır c) Bu mevzuda görevli olan başka bir melektir. Buna göre, âyetin manası, “onları bekle ve bu mevzuda görevli olan meleğin, korkunç şeye çağıracağı günü hatırla! O gün, korkunç ve dehşet manzaraların olduğu hesap günüdür” şeklinde olup bu da kıyâmet gününün korkunçluğunu göstermektedir.²⁰⁹

Âyetteki, “gözleri düşmüş bir hâlde dağılmış çekirgeler gibi kabirlerden çıkarlar” ifadesine gelince, Yüce Allah onları, çok olmaları ve kırıdamaları açısından, her tarafa yayılmış ve birbirine karışmış çekirge sürülerine benzeterek, o gün hor ve hakir gözleri yerde bu hal üzere kabirlerden çıkarılacaklarını bildirmektedir. Bunun da, kâfirlerin kabirlerinden çıkış durumlarına ve kuvvetsizliklerine bir işaret olduğu görülmektedir.²¹⁰ Bu âyete benzer bir benzetme de şu âyette gelmiştir:

يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْتُوثِ

“O gün insanlar, her biri bir tarafa uçuşan küçük kelebekler gibi olacaktır.”²¹¹

²⁰⁸ Kamer, 54/8.

²⁰⁹ İbn Kesîr, a.g.e., C. VIII, s. 476; Beyzâvî, a.g.e., C. V, s. 164; Zuhaylî, a.g.e., C. XIV, s. 180.

²¹⁰ Râzî, a.g.e., C. XXIX, s. 34.

²¹¹ Kâri’a, 101/4.

b. Çetin Günün Sahnesi

Cenab-ı Hakk, kâfirlerin kabirlerinden hor bir vaziyette çıkacaklarını izah ettikten sonra “Onların boyun eğip itaat ederek, o davetçiye koşup gideceklerini” anlatmaktadır. Bundan sonra onların “*Bu zorlu bir gündür*” diye mırıldandıklarını zikretmiştir. Bu ifadenin ise iki faydasının olduğu söylenmektedir:

a) Bugünün yalnız kâfirlere çetin ve zor olacağı hususunda, müminlerin dikkatini çekmek amacıyla dile getirilmiştir. Nitekim Allah Teâlâ, “*Sûr’a üfürüldüğü zaman var ya; işte o gün çetin bir gündür. Kâfirler için hiç kolay değildir*”²¹² buyurmuştur.

b) Mahşer günü meşakkatte, sühûlette, hiçbir ayırım olmaksızın müminler ve kâfirler ortaktır. Zira burada, müminlerin çekirgeler gibi kabirlerinden çıkmaları ve davet edene karşı boyun eğip gitmeleri de söz konusudur. Onlar da o gün dehşete kapılır ve kendilerini cezaya karşı emniyet içinde hissetmezler. Lakin Yüce Allah, onlara, kendilerinin güvencede olduklarını bildirip mükâfatlarını verecektir. Müminler emniyette olduktan sonra, yalnız kâfirlerin kalması münasebetiyle “*bu çok zor bir gün!*” denilmiştir ki, bu ifade sıkıntı ve dehşete düşüren bir şey ile karşılaşan yorgun ve bitkin kimselerin diyeceği sözdür.²¹³

D. GEÇMİŞ KAVİMLERDEN MİSALLER

1. 9-17. Âyetler ve Meâli

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا وَقَالُوا مَجْنُونٌ وَازْدُجِرَ {9} فَدَعَا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ
فَانْتَصِرْ {10} فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُنْهَمِرٍ {11} وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا فَالْتَقَى
الْمَاءُ عَلَى أَمْرٍ قَدَرٍ {12} وَحَمَلْنَاهُ عَلَى ذَاتِ الْأَوَّاحِ وَدُسِّرِ {13} تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا
جَزَاءً لِمَنْ كَانَ كُفِرَ {14} وَلَقَدْ تَرَكْنَاهَا آيَةً فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ {15} فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي
وَنُذْرٍ {16} وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ {17}

“9. Onlardan önce Nûh’un kavmi de yalanlamıştı. Onlar kulumuzu yalanlayıp “*Bu bir delidir*” dediler ve kulumuz (tebliğ görevinden) alıkonuldu. 10. O da Rabbine,

²¹² Müddessir, 74/8-10. فَإِذَا نُفِرَ فِي الْأَثَافِرِ (٨) فَذَلِكَ يَوْمَ يَوْمِ عَسِيرٍ (٩) عَلَى الْكَافِرِينَ غَيْرُ يَسِيرٍ.

²¹³ Râzî, a.g.e., C. XXIX, s. 34; Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur’ân*, 32.b., Kahire: Dâru’ş-Şurûk, 1423/2003, C. VI, s. 3429; Zuhaylî, a.g.e., C. XIV, s. 181.

“Ey Rabbim! Ben yenilgiye uğradım, yardım et” diye dua etti. 11. Biz de göğün kapılarını dökülürcesine yağın bir yağmurla açtık. 12. Yeryüzünü pınar pınar fişkırttık. Derken sular takdir edilmiş bir iş için birleşti. 13. Biz Nûh’u çivilerle perçinli levhalardan oluşan gemiye bindirdik. 14. Gemi, inkâr edilen kimseye bir mükâfat olarak gözetimimiz altında yüzüyordu. 15. Andolsun, biz onu bir ibret olarak bıraktık. Var mı düşünüp öğüt alan? 16. Benim azâbım ve uyarılarım nasılmış (gördüler)! 17. Andolsun biz, Kur’ân-ı düşünüp öğüt almak için kolaylaştırdık. Var mı düşünüp öğüt alan?”

2. Âyetlerdeki Bazı Kelime ve İstılahların İzahı

Sûrenin 9. ile 17. âyetleri arasında geçen ve zahiren kolay anlaşılmayan kelime ve istılahlar şunlardır:

a. منهمر (Munhemir) Kelimesi

Sûrenin 11. âyetinde geçen منهمر *munhemir* lafzının ر، م، ه (he, me, ra) kökünden türetildiği söylenmektedir.²¹⁴ همر (Hemr) lafzı ise, ‘gözyaşı, su ya da yağmurun akması (yağması)’ anlamında kullanılmaktadır. Nitekim Arapça’da “Bir şeyi döktü, o da döküldü” durumunu ifade edebilmek için همره (hemerehu) – فالهمر (felhemer) ibareleri²¹⁵ kullanılmaktadır. Kamer sûresinde bu anlamda منهمر şeklinde kullanılmaktadır:

فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُنْهَمِرٍ

“Biz de göğün kapılarını dökülürcesine yağın bir yağmurla açtık.”²¹⁶

b. قدر (Kudira) Kelimesi

قدر *kudira* kökünden gelip âyette meçhul şekilde geçen قدر *kudira* kelimesi, ‘bir şeyin belirlenmiş miktarı’ anlamında kullanılmaktadır. Arapların “Yüce Allah bir işin üzerinde bana bir kuvvet ve kudret verdi” anlamında قدرني الله علي كذا و قواني anlamında ifade edebilmek için همره (hemerehu) – فالهمر (felhemer) ibareleri²¹⁵ kullanılmaktadır. Kamer sûresinde bu anlamda منهمر şeklinde kullanılmaktadır:

²¹⁴ İbn Manzûr, a.g.e., C. XIV, s. 130.

²¹⁵ Rağıb el-İsfâhânî, a.g.e., s. 541.

²¹⁶ Kamer, 54/11.

²¹⁷ Rağıb el-İsfâhânî, a.g.e., s. 394.

Birincisi bağışlama, kudret verme şeklinde gerçekleştirilen takdirdir. Bu bağlamda Talâk sûresinde şöyle geçmektedir:

قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا

“Allah, her şeye bir ölçü koymuştur.”²¹⁸

İkincisi ise onların hikmetin gerektirdiği şekilde, özel bir miktar ve mahsûs, özel bir yol ya da maksat üzere olmalarını sağlaması şeklinde gerçekleştirilen takdirdir. Nitekim kelime, Kamer sûresinde bu manada kullanılmaktadır: “Yeryüzünü pınar pınar fişkırttık. Derken sular takdir edilmiş bir iş için birleşti.”²¹⁹ Bu kelime başka bir âyet-i kerîmede ise rızkı daraltılmış anlamında kullanılmaktadır.²²⁰

c. الواح (Elvâh) Kelimesi

ح (le, va, ha) kökünden türetilmiş olan *elvâh* kelimesi لوح (levh) lafzının cemi'dir. Levh lafzı ile gemiyi oluşturan levhaların her biri²²¹ kastedilmektedir. Bu mevzuda Yüce Allah Kurân-ı Kerîm'de şöyle buyurmaktadır:

وَحَمَلْنَاهُ عَلَى ذَاتِ الْوَاحِ وَدُسِّرِ

“Biz Nûh'u çivilerle perçinli levhalardan oluşan gemiye bindirdik.”²²²

Araplar لوح (levh) ile ‘üzerinde yazı yazılan tahtaları ve benzeri şeyleri’ de ifade etmektedirler. Kur’ân-ı Kerîm'de başka bir âyette şöyle geçmektedir: “Levh-i mahfuzdadır.”²²³ Âyette geçen levhin nasıl bir şey olduğuna dair bizim bilgimiz, O'nun kitabında bize bildirdiği miktarıncadır. Bu kelime ile susuzluğun da ifade edildiğini görmekteyiz. Mesela, susayan hayvan için دابة ملواح (dâbbetün milvâh) ifadesi kullanılmaktadır.²²⁴

d. دسر (Dusur) Kelimesi

دسر *dusur* lafzı çoğul olarak Arapça bir kelime olup, tekilinin دسار şeklinde geldiği görülmektedir. Kelimenin asıl manası, ‘bir

²¹⁸ Talâk, 65/3.

²¹⁹ Kamer, 54/12.

²²⁰ Dâmeğânî, a.g.e., s. 403; Rağîb el-İsfahânî, a.g.e., s. 396; Bkz. Talâk, 65/7.

²²¹ Rağîb el-İsfahânî, a.g.e., s. 406.

²²² Kamer, 54/13.

²²³ Burûc, 85/22.

²²⁴ İbn Manzûr, a.g.e., C. XII, s. 353; Rağîb İsfahânî, a.g.e., s. 406.

şeyi zorla şiddetli bir şekilde itmektir. Mesela, Araplar bir şeyi zorla ittiklerinde, *دسره* *“Onu kargı ile itekledi”*²²⁵ ifadesini kullanmaktadır.

Bu bağlamda şöyle bir rivâyet nakledilmektedir:

ليس في العبر زكاة انما هو شي دسره البحر

“Anber’de zekât yoktur; o denizin attığı bir şeydir.”²²⁶

e. *مدكر (Müddekir) Kelimesi*

Dil bilimciler arasında *مدكر müddekir* lafzının aslı hakkında farklı görüşler bulunduğu görülmektedir. Bazı dil bilimcilerine göre, *مدكر Müddekir*, *ذكر* (zekera) – *يذكر* (yezkuru) fiilinden *مفتعل* (müfta‘il) kalıbında gelip aslı, *مذتكر* (Müztekir) şeklindedir. ذ (zal) ve ت (te) harflerinin mahreçleri yakın olması sebebiyle ذ zâl harfi ta ت harfine, ta harfi dal harfine dönüşmektedir. Bunun ardından, د (dal) harfinin dal’a idğam edildiği söylenmektedir²²⁷ Bazıları ise *مدكر müddekir* lafzının aslının *مذدكر* (müzdekir) olduğunu söylemiştir. Kelime, “*ibret alan, tefekkür eden, kıyas yapan*” anlamlarına gelmektedir.²²⁸ Kamer sûresinde bu manada geçtiği görülmektedir:

وَلَقَدْ تَرَكْنَاهَا آيَةً فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ

“*Andolsun, biz onu (tufan olayını) bir ibret olarak bıraktık. Var mı düşünüp öğüt alan?*”²²⁹

f. *عذاب (Azâb) Kelimesi*

Azâb, ‘vazgeçirmek, menetmek’ manasındaki ب، ذ، ع (ayn, ze, be) kökünden gelen bir isimdir. İşkence ve ukubet anlamına da gelmektedir.²³⁰

Keder ve ızdırapların bir kısmının beden bir kısmının da ruh üzerinde etkili olması münasebetiyle azâb, hem maddî hem de manevî bir ceza niteliği taşımaktadır. Kur’ân-ı Kerîm’de türevleriyle 490 kere geçen azâb, genellikle ilahî emirlere karşı

²²⁵ Soyalan, Mehmet Yaşar, *Elmalılı Tefsirinde Kur’ânî Terimler ve Deyimler*, 1.b., İstanbul: Ağaç Yayınları, 2003, s. 103.

²²⁶ Rağıb el-İsfahânî, a.g.e., s. 169; Nesefî, a.g.e., C. X, s. 66.

²²⁷ Soyalan, a.g.e., s. 237.

²²⁸ Râzî, a.g.e., C. XXIX, s. 41.

²²⁹ Kamer, 54/15.

²³⁰ İbn Manzûr, C. IX, ss. 99-100.

gelenlere verilen cezanın ismi olarak kullanılmaktadır. İlahî azâb dünyada, kabirde ve ahirette olmak üzere üç safhada gerçekleşmektedir.²³¹

Dünyadaki azap iki kısımda olmaktadır: Birincisi, sünnetullah diye de tabir edilen Allah tarafından konulan, ictimai kurallara ve tabiat kanunlarına uymamaktan kaynaklanmaktadır. İkincisi ise zelzele, tufan, vb. ilahî gazâbın âkıbeti²³² olarak meydana gelmektedir.

Azap kelimesinin, işkence ve eziyet etmek²³³ manasında kullanıldığı görülmektedir. Bu manada Kur’ân’da şöyle bir âyet geçmektedir:

إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ

“Şüphesiz mü’min erkeklerle mü’min kadınlara işkence edip sonra da tövbe etmeyenlere; cehennem azâbı ve yangın azâbı vardır.”²³⁴

g. نذر (Nüzür) Kelimesi

نذر *nüzür* ‘adamak, söz vermek’ manasına gelen ن، ذ، ر (ne, ze, ra) kökünden gelip âyette isim sigasında kullanılmıştır. ‘Kişinin kendisine vacip olmayan bir şeyi vacip kılması’ anlamına gelmektedir. Kelime, kişinin kendisine mübah olan bir fiili Yüce Allah’a saygısından dolayı kendisine vacip kılması şeklinde de tarif edilmektedir. *Nezr* kelimesi نذير şeklinde geldiğinde ‘uyaran kişi’ anlamını kazanmaktadır. Bunun cem‘i de نذور (*nüzûr*)²³⁵ şeklinde gelmektedir. Kamer sûresinde bu anlamda geçtiğini görmekteyiz:

كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِالنُّذُرِ

“*Semûd kavmi uyarıları yalanladılar.*”²³⁶

Bazıları *neziri*, ‘şart ve ta’lika yakın olan ve adedetmek’ diye tanımlamışlardır. Buna göre nezirin şarta bağlı bir va’d olduğunu söylemek doğru olur. Bir kişi, “Allah beni iyileştirirse şöyle şöyle yapmam üzerime vacip olsun” dediğinde bu nezir/söz

²³¹ Yavuz, Yusuf Şevki, “Azap”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1991, C. IV, s. 303.

²³² Yavuz, a. yer.

²³³ İbn Mazûr, a.g.e., C. X, s. 178; Zebîdî, a.g.e., C. XVIII, s. 428.

²³⁴ Burûc, 85/10.

²³⁵ Rağîb el-İsfahânî, a.g.e., s. 486.

²³⁶ Kamer, 54/23; Ayrıca bkz. Kamer, 54/41, 18.

vermek sayılmaktadır. Eğer “*Bir dinar vermem bana vacip olsun*” şeklinde şartsiz söyler ise bu nezir olarak kabul edilmemektedir.²³⁷

3. Âyetlerin İçerdiği Konular ve Tefsiri

a. Hz. Nûh’un Yalanlanması ve O’nun Cenab-ı Hakk’a Yakarışı

Cenab-ı Hakk, bundan önceki âyetlerde izah ettiği o önemli haberleri tekrar zikretmekte, Hz. Muhammed (s.a.s)’in kalbini sakinleştirmek ve görevinin ağırlığını hafifletmek maksadıyla “*onlardan önce Nûh’un kavmi de yalanlamıştı. Onlar kulumuzu yalanlayıp “bu bir delidir” dediler ve kulumuz (tebliğ görevinden) alıkonuldu*” buyurmaktadır. Bunun ile “ya Muhammed! Senin topluluğundan evvel Hz. Nûh topluluğu da onu yalanlamış, onu sadece yalanlamak ile kalmayıp mecnun/delilik ile suçlamışlardır: -“O bir mecnundur, serseme dönmüş şaşkın bir mecnundur,” deyip-yolunu kesmişler, onu davetinden menetmeye çalışıp şöyle tehdid etmişlerdir: “*Dediler ki: “Ey Nûh! (bu işten) vazgeçmezsen mutlaka taşlananlardan olacaksın!*”²³⁸

Âyette geçen فَكَذَّبُوا عِبْدَنَا “*kulumuzu yalanladılar*” ifadesi: a) Müşriklerden önce, Nûh kavmi bizim mucizelerimizi yalanladı b) Nûh topluluğu peygamberi yalanlayıp, “Cenab-ı Hakk peygamber göndermedi” diye iddia ederek o peygamberleri, Allah’ın birliği hususunda yalanladılar; c) Bu ifade, tasdik ve onlara karşı bir reddiye olarak getirilmiştir. Bunun takdiri ise, “Nûh kavmi, yalanladı. Lakin onların kulumuzu yalanlamaları, işte bu, yerinde bir yalanlama olmadı” anlamlarına gelmektedir.²³⁹

Âyette yer almış olan كَلِمَاتٍ kulumuz ifadesinin birkaç şekilde yorumlandığı görülmektedir: a) Böyle bir nisbetin, onu şerefliendirdiği ve onun has bir kul olduğunu göstermektedir; b) “Bize ibadet edeni, bizi tanıyıp bizi bileni...” manası kastedilmektedir; c) İzafet, tahdid ifade etmektedir. Yani nisbet “bizden başka mâbuda razı olmayan insanı yalanladılar” manasına gelmektedir.²⁴⁰

Hz. Nûh (a.s) kendisini gönderen ve tebliğ görevi ile mükellef kılan Yüce Allah’tan, kavminden çektiği acıların son bulmasını dilemiş, onlarla uğraşmak için takatinin ve gücünün son bulduğunu belirterek Rabbine şöyle bir niyazda bulunmuştur:

²³⁷ İbn Manzûr, a.g.e., C. XIV, s. 101.

²³⁸ قَالُوا لَئِن لَّمْ تَنْتَهِ يَنُوحَ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمَرْجُومِينَ; Şu’arâ, 26/116; Taberî, a.g.e., C. XXII, s. 119; İbn Kesîr, a.g.e., C. VII, s. 118.

²³⁹ el-Mâturîdî, Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd, *Te’vilâtü Ehli’s-Sünne*, Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, t.y., C. IV, s. 619; en-Nesefî, a.g.e., C. X, s. 63.

²⁴⁰ Râzî, a.g.e., C. XXIX, s. 36; es-Sâbûnî, Muhammed Alî, *Safvetü’t-Tefâsîr*, 7. b., Beyrut: Dâru’l-Kur’âni’l-Kerîm, 1402/1981, C. III, s. 310.

“Ey Rabbim! Ben yenilgiye uğradım, yardım et”. Hz. Nûh bu yardım talebini ancak onların isyanını ve sapıklıktaki inatlarını gördükten sonra etmektedir.²⁴¹

Âyetteki فَأَنْتَصِرَ “yardım et” ifadesi hakkında şu açıklamalar yapılmaktadır: a) Ben tebliğ görevinde mağlup düştüğümünden dolayı benim için intikam al; b) Dinin için intikam almakta aciz kaldığımdan, senin ve dinin için intikam al; c) Hak yol ve hak olan için intikam al.²⁴²

b. Dünya Yurdunda Cezaya Çarptırılma ve Hz. Nûh’un Kurtuluşu

(1) Tufan Olayı

Yüce Allah, Nûh (a.s)’un bedduasının ardından “biz de göğün kapılarını dökülürcesine yağın bir yağmurla açtık. Yeryüzünü pınar pınar fişkirttik. Derken sular takdir edilmiş bir iş için birleşti” şeklinde olayın vuku bulunduğunu açıklamaktadır.

Bu mümtaz lafızların ve ibarelerin tasvir ettiği olayın, herşeyi imha edip süpüren büyük bir kâinat sarsıntısı olduğu; bu sarsıntı ise doğrudan doğruya Cenab-ı Hakk’a isnat edilmek suretiyle “açmıştık” ibaresi kullanımıyla olmuştur. Bu ifade “peşpeşe ve oldukça fazla yağın sular ile açmıştık” anlamına gelmektedir. “Yeryüzünü pınar pınar fişkirttik”, ifadesi ise, kaynakların fişkirmasını, canlı bir tablo gibi ayrıntılarıyla anlatıp bütün yeryüzünde fişkırıp aktığını ve tandırlar da dâhil olmak üzere bu ateşin olduğu her yerin, yani yeryüzünün bütününden pınarlar kaynadığı söylenmektedir.²⁴³

Âyette yer alan عَلَىٰ أَمْرٍ قَدَرٍ “takdir edilmiş bir iş için birleşti.” ibaresine gelince, bu konuda şu izahların yapıldığı görülmektedir: a) Cenab-ı Hakk’ın takdir etmiş olduğu bir vaziyete gelmiştir. b) Bulutlardan çıkan sular ve yerden fişkırın pınarların mütenasip olması haline gelmesidir. İşte bunun üzerine Yüce Allah, hangi miktar üzere olursa olsun su ‘birleşti’ buyurmuştur. Bu da Hz. Nûh’un kavminin Tufan ile helâk edilmesini anlatmaktadır.²⁴⁴

(2) Hz. Nûh (a.s)’un Gemisi

Yüce Allah gazaplandığı anda helâk etme nedenlerini zikretmiş – ki bunlar, göğün kapılarının açılması, yeryüzünün pınar pınar fişkirtilmesidir-, yok etme işini

²⁴¹ Zuhaylî, a.g.e., C. XIV, s. 184.

²⁴² el-Beğavî, Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mesûd, *Meâlimü’t-Tenzil*, 1.b., Riyad: Dâru’t-Tayyibe, 1409/ 1989, C. IV, s. 260.

²⁴³ İbn Kesîr, a.g.e., C. VII, s. 476; Seyyid Kutub, a.g.e., C. XX, s. 3430.

²⁴⁴ Râzî, a.g.e., C. XXIX, s. 38; Neseî, a.g.e., C. X, s. 64;

“*takdir edilmiş bir iş üzerinde*”, ibaresiyle açık bir şekilde beyan etmiştir. Lakin, rahmeti esnasında ise: “*Biz Nûh’u çivilerle...altında yüzüyordu*” buyurarak kurtarma şeklini zikretmiştir.

Âyette, “*çivilerle perçinli levhalardan oluşan*” aracın (geminin) özellikleri anlatılmaktadır. Lakin yüceliğine ve saygınlığına dikkatleri çekmek maksadıyla “*bu bir gemi*” demek suretiyle bir isim konulmadığı söylenmektedir.²⁴⁵ Sonra bu taşıma aracı, “*kendisine...bir mükâfat olmak üzere*” ifadesi ile Hz. Nûh (a.s)’un imanına ve şükrüne mukabil olmadığı ancak kavminin ona karşı nankörlüğünden dolayı ona verilen bir mükâfat olduğu söylenmektedir. Dolayısıyla Hz. Nûh (a.s)’a verilmiş olan mükâfat, Nûh’un kavminin nankörlüğüne karşı sabredişinin mükâfatıdır.²⁴⁶ Diğer bir görüşe göre buradaki mükâfat, Hz. Nûh’un (a.s) kavminin inkâr etmesine mukabil ona mükâfat ve yardım olarak verilen gemi, Cenab-ı Hakk’ın himayesi ve gözetiminde seyretmesidir, anlamını taşımaktadır; Bu da Allah’ın peygamberine verdiği nimetlerinden biridir.²⁴⁷

Bu güzel tasvirden sonra Yüce Allah, gemiyi daha sonra gelen nesillere bir ibret kıldığını vurgulayarak “*Andolsun, biz onu bir ibret olarak bıraktık.*” buyurmaktadır. Âyet ile ilgili şu izahların yapıldığı görülmektedir:

a) Yüce Allah’ın, o gemiyi belli bir süre içerisinde bir yerde bıraktığı içindir ki onun yeri görülüp bilindiği söylenmiştir. Nitekim gemi, el-Cezîre diye bilinen yerdeki Cûdî dağının üzerinde olduğu söylenmektedir. Bu geminin Hint topraklarında mevcut olduğu da ileri sürülmektedir.²⁴⁸

b) O gemiden geriye hiçbir iz kalmadı; lakin insanlar arasında anılması için onun misalinin bırakıldığı ileri sürülmektedir.²⁴⁹

Bu açıklamadan sonra Yüce Allah, azâbının dehşetine ve uyarılarının gerçekleştiğine dikkat çekerek “*var mı düşünüp öğüt alan?*” buyurmaktadır. Bu ifadeden sonra da, işin açık oluşunu göz önüne alarak “*o hali hatırlayan, tefekkür eden, kıyas yapan yok mu*” demektedir.

²⁴⁵ Seyyid Kutub, a.g.e., C. XX, s. 3430.

²⁴⁶ Râzî, a.g.e., C. XXIX, s. 40.

²⁴⁷ es-Sicistâni, Ebû Bekr Muhammed b. Uzeyr, *Kitâbu Garibi'l-Kur’ân*, 1.b., y.y.: Dâru Kuteybe, 1416/1995, C. III, s. 299.

²⁴⁸ Mevdûdî, a.g.e., C. VI, s. 51; Elmalılı, a.g.e., C. VII, s. 349;

²⁴⁹ es-Süyûtî, Celâleddin Abdurrahmân, *ed-Dürü'l-Mensûr fi't-Tefsîr bi'l-Me'sûr*, 1.b., Kahire: Merkezu Hicr, 1424/2003, C. XIV, s. 77; Mevdûdî, a.g.e., C. VI, s. 51.

Sûrenin devamında gelen “*benim azâbım... nasılmış?*” âyeti hakkında ise iki açıklama yapıldığı görülmektedir:

a) Bu hitap, Hz. Peygamber (s.a.s)’e müteveccih olup, onun dikkatini çekmek ve ona güzel bir âkıbeti vadetmek maksadıyla getirilmiştir. Sanki Cenab-ı Hakk ona, “*senden önce gelen nesillerin haberlerini duydun. O zaman nice imiş azâbım...düşün ki..*” demektedir.

b) Bu genel bir hitap olup, herkesin dikkatini çekmek maksadıyla gelmektedir. Zira bu âyetin ondan önce geçen âyete bağlı olması mümkündür. Buna göre, Yüce Allah “*var mı düşünüp öğüt alan*” buyurduğunda, tefekkür edenlerin olduğunu var sayıp, “ey tefekkür edip düşünen ve hatırlatmalar sayesinde bilip öğrenen kimseler, benim azâbım nasılmış düşünün” demek istemektedir.²⁵⁰

c. Kur’ân-ı Kerîm’in Kolaylaştırılması

Cenab-ı Hakk inkârcıların başına gelen dehşetli azap sahnelerini beyan ettikten sonra tefekküre götüren müjde sahnelerini tekrarlayarak “*Andolsun biz, Kur’ân-ı düşünüp öğüt almak için kolaylaştırdık*” buyurmaktadır.

Âyette, Cenab-ı Hakk’ın, Kur’ân-ı Kerîm’i ezberlemeyi ve onu akılda tutmayı kolay kıldığı; öğüt almak için ve insanlar düşünsün diye manasını anlamayı kolaylaştırdığı bildirilmektedir. Ya da Hz. Nûh’un durumu izah edilip ona birçok mucize verildiğinde, Hz. Peygamber’e de “*senin mucizen ise Kur’ân-ı Kerîmdir. Kur’ân’ın herkes için bir zikir kılınması suretiyle âleme meydan okuduğu ve asırlar boyu sürüp gitsin diye kolaylaştırıldığı ve bunun olağanüstü oluşunun inkâr edilemeyeceği*”²⁵¹ durumu ifade etmek istenmektedir. Âyetin tekrar edilmesindeki hikmet ise, ders ve nasihat alınması, daha önce gelen ümmetlerin başına gelen cezaların bilinmesi –onların durumlarından ibret alınması- içindir.²⁵²

²⁵⁰ el-Âlûsî, Ebu’l-Fadl Şihâbüddîn es-Seyyid Mahmûd, *Rûhu’l-Me’ânî fi Tefsîri’l-Kur’ânî’l-‘Azîm ve’s-Seb’i’l-Mesânî*, Lübnan: İdâratü’t-Tabâati’l-Müniriyye, t.y., C. XXVII, s. 84.

²⁵¹ Zemahşerî, a.g.e., C. V, s. 657; es-Semerkindî, Ebu’l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm, *Bahru’l-Ulûm*, 1.b., Lübnan: Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1413/1993, C. III, s. 299.

²⁵² en-Nîsâbü’rî, Muhammed b. el-Hüseyn, *Garâibü’l-Kur’ân ve Rağâibü’l-Furkân*, 1.b., Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1416/1996, C. XXVII, s. 52.

E. ÂD KAVMİNİN BAŞINA GELENLER

1. 18-22. Âyetler ve Meâli

كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرٍ {18} إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي يَوْمِ
نَحْسٍ مُّسْتَمِرٍّ {19} تَنْزِعُ النَّاسَ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ مُّنْقَعِرٍ {20} فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي
وَنُذْرٍ {21} وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُّذَكِّرٍ {22}

18. Âd kavmi de (Hûd'u) yalanladı. Azâbım ve uyarılarım nasılmış! 19. Biz onların üstüne, uğursuzluğu sürekli bir günde gürültülü ve dondurucu bir rüzgâr gönderdik. 20. İnsanları köklerinden sökülmüş hurma kütükleri gibi kaldırıp atıyordu. 21. Azâbım ve uyarılarım nasılmış, (gördüler)! 22. Andolsun biz, Kur'ân-ı düşünüp öğüt almak için kolaylaştırdık. Var mı düşünüp öğüt alan?

2. Âyetlerdeki Bazı Kelime ve İstilahların İzahı

Tespit ettiğimiz kadarıyla 18 ila 22 âyetler arasında yer alan ve zahirden kolay anlaşılmayan kelime ve istilahlara şunlardır:

a. صرصرا (Sarsaran) Kelimesi

Sarsaran (صرصرا) kelimesi Arapça bir kelime olup ر، ص، ر (sin, ra, ra)²⁵³ kökünden türetilmiştir. صر (sirrun) kelimesi üç manada tefsir edilmektedir.²⁵⁴

1. “Günah üzerinde ısrar, yani günahı sürdürüp devam ettirmek” manasına gelmektedir. Bu manada, Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle geçmektedir:

وَكَانُوا يُصِرُّونَ عَلَى الْحِنثِ الْعَظِيمِ

“Büyük günah üzerinde ısrar ediyorlardı”²⁵⁵

2. صر (sarr) lafzı, “sayha/bağırıtı, çığlık” anlamında kullanılmaktadır. Örneğin bu bağlamda Zâriyât sûresinde şöyle geçmektedir:

فَأَقْبَلَتْ امْرَأَتُهُ فِي صِرَّةٍ فَاصَّكَتْ وَجْهَهَا

“Bunun üzerine karısı bir çığlık koporarak yönelip eline yüzüne vurdu...”²⁵⁶

²⁵³ Mahlûf, Haseneyn Muhammed, *Tefsîru ve Beyânu Kelimâti'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 1. b., Dimeşk: Dâru İbni Kesîr, 1421/200, s. 529.

²⁵⁴ Mukâtil b. Süleymân, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerîm – Kur'ân Terimleri Sözlüğü*, çev. Beşir Eryarsoy, 1. b., İstanbul: İşaret Yayınları, 2004, ss. 178-179.

²⁵⁵ Vâkı'a, 56/46; Ayrıca bkz. Al-i İmrân, 3/135.

²⁵⁶ Zâriyât, 51/29.

3. ‘Soğukta mevcut olan (bir tür) düğümleme’ münasebetiyle شد (şeddun) “sıkıca bağlamak” manasına gelmektedir.²⁵⁷ Nitekim bu manada Fussilet sûresinde şöyle geçmektedir:

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي أَيَّامٍ نَحْسَاتٍ

“Biz de onlara dünya hayatında zillet azâbını tattırmak için o mutsuz kara günlerde üzerlerine dondurucu bir rüzgâr gönderdik.”²⁵⁸

b. منقعر (Munkair) Kelimesi

منقعر *munkair* sözcüğü, قعر (ka‘ara) fiilinin masdarıdır. Çoğulu ise قعور (ku‘ûr) şeklinde gelmektedir. Kelime, Arapça’da ‘bir nesnenin içten, en son ucunu, en derin yerini’ ifade edebilmek için kullanılmaktadır. Örneğin, “*Filân kimse, sözünü boğazının en son ucundan/ dibinden çıkardı*” anlamında قعر فلان في كلامه denmektedir.²⁵⁹ Kamer sûresinin ilgili âyetinde kelime şöyle geçmektedir:

تَنْزِعُ النَّاسَ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ مُنْقَعِرٍ

“İnsanları köklerinden sökülmüş hurma kütükleri gibi kaldırıp atıyordu.”²⁶⁰

Bazıları, انقعرقت الشجرة - ifadesinin “ağaç, dibinden قعر (ka‘ar) (kökünden) söküldü” manasında olduğunu; bazıları da, انقعرقت - kelimesinin “yere, dibine indi” anlamında olduğunu söylemektedir.²⁶¹

3. Âyetlerin İçerdiği Konular ve Tefsiri

a. Âd Kavminin Rasûlü Yalanlamaları

Bu âyetlerin sûrenin ikinci bölümünü oluşturduğunu söylemek mümkündür. Zira Yüce Allah’ın, Hz. Nûh (a.s) kavminin başına gelenleri açıkladıktan sonra, Âd kavminin başına gelenleri beyan ile devam ettiği görülmektedir.

Cenab-ı Hakk’ın, Nûh (a.s) kavminden bahsederken “*Nûh kavmi*” olarak zikredip Âd kavmini zikrederken ise “*Hûd kavmi*” dememesi hususunda şu izah

²⁵⁷ el-Ferâhî, Abdülhamid, *Müfredâtü l-Kur’ân Nezarâtu Cedide fî Tefsîri Elfâzin Kur’âniyye*, 1. b., Beyrut: Dâru’l-Ğarbi’l-İslâmî, 2002, s. 292.

²⁵⁸ Fussilet, 41/16; Ayrıca bkz. Al-i İmrân, 2/117; Kamer, 54/19.

²⁵⁹ İbn Manzûr, a.g.e., C. XI, s. 234; Rağıb el-İsfâhânî, a.g.e., s. 409.

²⁶⁰ Kamer, 54/20.

²⁶¹ Mahlûf, a.g.e., s. 529; Rağıb el-İsfâhânî, a.g.e., s. 409.

yapılmaktadır: Yüce Allah, Hûd sûresinde “*biliniz ki Âd kavmi, Rablerini inkâr etti. (Yine) biliniz ki Hûd’un kavmi Âd, Allah’ın rahmetinden uzaklaştı*”²⁶² buyurarak Âd topluluğunu “Hûd (a.s)’un kavmi” olarak sıfatlandırmıştır. Açık olanın kapalı ile, hususî olanın genel olan ile sıfatlanması uygun olmadığı için, bu âyette Yüce Allah Hûd (a.s)’un ismini zikretmemiştir. Âyette yer alan “*azâbım ve uyarılarım nasılmış*” ifadesinin de, işin büyüklüğünü göstermek ve onların dikkatlerini çekmek için getirildiği söylenmektedir.²⁶³

b. Âd kavminin Helâk Edilişi

Yüce Allah, Hûd’un (a.s) tebliğini yalanlamalarından dolayı, Âd kavmini nasıl imha ettiğini göstererek “*biz onların üstüne...bir rüzgâr gönderdik*” buyurmaktadır. Bu da, Âd kavminin başına soğuk ve şiddetli, ses çıkaran ve uğursuz, uğursuzluğu da sürekli olan bir günde bir rüzgarın geldiğini yahut helâk edinceye kadar devam eden yahut büyük küçük hepsinin üzerine gelen rüzgar ki onlardan hiç birini bırakmadı, onları helâk edip yerle bir etti anlamına geldiği ve o günün uğursuzluğunun sürekli olması durumunun ise, dünya azaplarıyla ahiretteki azapların o günde birleşmesinden dolayı olduğu söylenmektedir.²⁶⁴

Yüce Allah’ın, “*insanları köklerinden sökölümüş hurma kütükleri gibi kaldırıp atıyordu*” hitabına gelince bu konuda şu izahların yapıldığı görülmektedir:

a) Kasırğa, insanları temelinden söküp sürüklüyor, ezip parçalıyor ve tıpkı temelinden sökölümüş hurma kütükleri gibi yere çarpıyor, anlamındadır. Yine bu anlamda Hâkka sûresinde şöyle geçmektedir:

سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَانِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومًا فَتَرَى الْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَى كَأَنَّهُمْ أُعِجَزُوا
نَخْلٍ خَاوِيَةٍ

“*Allah, onu kesintisiz olarak yedi gece, sekiz gün onların üzerine musallat etti. Öyle ki (eğer orada olsaydın), o kavmi... oracıkta yere serilmiş hâlde görürdün.*”²⁶⁵

b) Kasırğa, Âd kavmini köklerinden söküp attığından dolayı insanlar, sökölüp atılma ardından, tıpkı köklerinden sökölümüş hurma gibi idiler, manasındadır. Nitekim

²⁶² Hud, 11/60.

²⁶³ Râzî, a.g.e., C. XXIX, s. 44.

²⁶⁴ İbn Kesîr, a.g.e., C. VII, 479; Beyzâvî, a.g.e., C. V, s. 180.

²⁶⁵ Hâkka, 69/7.

كَذَّبْتُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍ - “içi boş hurma kütükleri gibi”²⁶⁶ âyeti, sökülüp atılma ardından ortaya çıkan duruma bir işaret sayılmaktadır.²⁶⁷

Azap sahneleri sunulduktan sonra “Azâbım ve uyarılarım nasılmış, (gördüler)...Var mı düşünüp öğüt alan?” soruları tekrar soruluyor. Tasvir edilen sahnelerin de bunların cevabı olduğu ve tekrar etmesinin ise iyice zihinlere yerleştirmek için geldiğini söylemek mümkündür.

F. KİBİRLENEN SEMÛD KAVMI

1. 23-32. Âyetler ve Meâli

{23} فَقَالُوا أَبَشَرًا مِّمَّا وَاحِدًا تَتَّبِعُهُ إِنَّا إِذَا لَفِي ضَلَالٍ وَسُعْرٍ {24}
أَلْقَى الذِّكْرُ عَلَيْهِ مِنْ بَيْنِنَا بَلْ هُوَ كَذَّابٌ أَشِرٌّ {25} سَيَعْلَمُونَ غَدًا مِّنَ الْكَذَّابِ الْأَشِرِّ
{26} إِنَّا مُرْسِلُو النَّاقَةِ فِتْنَةً لَّهُمْ فَارْتَبِعْهُمْ وَاصْطَبِرْ {27} وَنَبِّئُهُمْ أَنَّ الْمَاءَ قِسْمَةٌ بَيْنَهُمْ
كُلُّ شِرْبٍ مُّحْتَضَرٌ {28} فَنَادَوْا صَاحِبَهُمْ فَتَعَاطَى فَعَقَرَ {29} فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي
وَنُذْرٍ {30} إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَاحِدَةً فَكَانُوا كَهَشِيمِ الْمُحْتَظِرِ {31} وَلَقَدْ يَسَّرْنَا
الْفُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُّذَكِّرٍ {32}

23/24. Semûd kavmi de uyarıcıları yalanlamış ve şöyle demişti: “İçimizden bir insana mı uyacağız? (Asıl) o takdirde biz apaçık bir sapıklık ve delilik içine düşmüş oluruz.” 25. “Bizim aramızdan vahiy ona mı verildi? Hayır, o, yalancının, şumarığın biridir.” 26. Onlar yarın bilecekler: Kimmiş yalancı, kimmiş şumarık! 27. (Sâlih’e şöyle demiştik:) “Şüphesiz biz, onlara bir imtihan olmak üzere, o dişi deveyi göndereceğiz. Şimdi onları gözetle ve sabret.” 28. “Onlara, suyun (deve ile) kendileri arasında (nöbetleşe) paylaştırıldığını, bildir. Her su nöbetinde sahibi hazır bulunsun.” 29. Derken, (kavmin en azgını olan) arkadaşlarını çağırdılar. O da işe koyuldu ve deveyi kesti. 30. Fakat azâbım ve uyarılarım nasılmış! 31. Şüphesiz biz, onların üzerine tek bir korkunç ses gönderdik de, onlar, ağıldaki hayvanların çiğneyip ufaladıkları kuru çöpler gibi oldular. 32. Andolsun biz, Kur’ân- düşünüp öğüt almak için kolaylaştırdık. Var mı düşünüp öğüt alan?

²⁶⁶ Hâkka, 69/7.

²⁶⁷ Râzî, a.g.e., C. XXIX, s. 47; Havva, a.g.e., C. XIV, s. 262.

2. Âyetlerdeki Bazı Kelime ve İstılahların İzahı

Bu kısımda, sûrenin 23. ile 32. âyetleri arasında geçen ve ilk bakışta anlaşılması pek kolay olmayan bazı kelime ve ıstılahlar incelenecektir. Bunlar ise şöyledir:

a. *سعر (Su‘ur) Kelimesi*

سعر *su‘ur* sözcüğünün aslının *السعر* (es-sa‘ar) şeklinde olduğu ifade edilmektedir. Bu da “ateşin alevlenmesi” manasını taşımaktadır. Fiil olarak, *سعرت النار* (sa‘artu’n-nâra), *أسعرت النار* (es‘artu’n-nâra) şeklinde kullanılıp “ateşi alevlendirdim” manasına gelmektedir. Araplar, “bir kimseye sıcaklık isabet etti” demek için *سعر الرجل* ifadesini kullanmaktadır.²⁶⁸

Yüce Allah, Kamer sûresinde “İçimizden bir insana mı uyacağız? (Asıl) o takdirde biz apaçık bir sapıklık ve delilik içine düşmüş oluruz.”²⁶⁹ buyurmuştur. Burada delilik, “ateşin alevlenişine” benzetilerek” *سُعُر* kelimesi ile ifade edilmiştir.²⁷⁰

b. *الأشر (el-Eşir) Kelimesi*

الأشر *el-eşir* sözcüğü, ism-i tafdil veznindedir. ‘Nimet ile büyülenen, şımarıklığı en yüksek derece (aşırı) olan’ anlamında *أشر* (e, şe, ra) kökünden türetilmiştir. Bu da *بطر* kelimesinden daha etkilidir. Bu kalıbın fiili *أشر* (eşira), *يأشر* (ye’şeru) şeklinde gelmektedir.²⁷¹

c. *فتنة (Fitne) Kelimesi*

فتنة *fitne* lafzı, ف، ت، ن (fe, te, ne) kök fiilinden türemiş bir masdardır. ‘Altın ve gümüşün değersiz olanını, değerli olanından ayırmak için ateşte eritmek’ anlamında kullanıldığı zikredilir. Çoğulu ise *فتون* (fütûn) şeklinde gelmektedir.²⁷²

Fitne, Arapça’da, ‘imtihan etmek, ihtibar/denemek, ibtila/sınamak’ anlamında kullanılmakta ve bu bağlamda Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle geçmektedir: “(Sâlih’e şöyle demiştik:) “Şüphesiz biz, onlara bir imtihan olmak üzere, o dişi deveyi göndereceğiz.”²⁷³

²⁶⁸ Rağıb el-İsfâhânî, a.g.e., s. 409; Cevherî, a.g.e., C. II, s. 375.

²⁶⁹ فَقَالُوا ابْتَشِرْ أَمْناً وَاجِدْ نَتِيجَةَ إِنَّا إِذَا لَفِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ; Kamer, 54/24.

²⁷⁰ Rağıb el-İsfâhânî, a.g.e., s. 409.

²⁷¹ Rağıb el-İsfâhânî, a.g.e., s. 18; هُوَ كَذَّابٌ أَشْرٌ; Kamer, 54/25.

²⁷² İbnü'l-Cevzi, Ebu'l-Ferec Cemâluddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî, *Nüzhetü'l-A'yuni'n-Nevâzir fi İlmi'l-Vücûhi ve'n-Nezâir*, 3.b., Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1407/1987, s. 478.

²⁷³ İbn Mazûr, a.g.e., C. X, 178; Zebîdî, es-Seyyit Muhamed Murtezâ, *Tâcu'l-Arûs*, Beyrut: Dâru's-Sadr, t.y., C. XVIII, s. 426; إِنَّا مُرْسِلُوا النَّاقَةَ فِتْنَةً لَهُمْ فَارْتَبِعْهُمْ وَاصْطَبِرْ; Kamer, 54/27.

Fitne sözcüğünün manalarından biri de ‘alıkoymak, vazgeçirmek, soğutmak, şaşırtmak, geri döndürmek’ tir. Araplar, “*bir kimseyi daha evvel kabul etmiş olduğu görüşünden vazgeçirdim*” manasını *فتنت الرجل عن رأيه* cümlesi ile ifade etmektedir.²⁷⁴

Kelime ‘karışıklık çıkarmak (fesad), zihinleri bulandırmak, insaları birbirine düşürmek’,²⁷⁵ ‘bir şeye mukabil aşırı derece arzu göstermek, tutkun olmak’²⁷⁶ manalarında da kullanılmaktadır.

d. هَشِيم (Heşîm) Kelimesi

Çoğul şeklinde gelen هَشِيم *heşîm* sözcüğünün aslı الهَشِيمَة (el-heşîme) olup bu da هَشِم (he, şe, me) kökünden gelmektedir. الهَشِم (el-heşîm) lafzı ise ‘bitki gibi yumuşak, gevrek veya kırılğan bir şeyi kırmak’ anlamına gelmektedir. Ayrıca Arapça’da, “*filan kişi falan kişiye şefkat gösterdi/güzel davranışta bulundu*” manasında *علي فلان تهشم فلان* denmektedir.²⁷⁷ Bu bağlamda Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyrulmaktadır:

فَأَصْبَحَ هَشِيمًا تَذْرُوهُ الرِّيَّاحُ

“*Rüzgârların savurduğu çöp kırıntılarını haline geliverdi.*”²⁷⁸

Kamer sûresinde “*onlar, ağıldaki hayvanların çiğneyip ufaladıkları kuru çöpler gibi oldular*”²⁷⁹ ifadelerindeki هَشِيم kelimesi, ‘kırılmış, dökülmüş, ufalmış’, مهشوم manasında gelmektedir. هَشِيم genel olarak, ‘kuru olan, kırılan odunlar, dallar’ için kullanılmaktadır. Bundan dolayıdır ki müfessirler bu kavmin, önceleri sürü halinde bir bütünken daha sonra ağıldan toplanıp, dışarı atılıp, ufalanmış çöp gibi olduklarını söylemektedir.²⁸⁰

3. Âyetlerin İçerdiği Konular ve Tefsiri

a. Semûd Kavminin Tekzîbi ve Rasûlü Yalancı Saymaları

Semûd kavmi, Âd kavminden sonra Arap yarımadasının kuzeyinde bulunan güçlü bir kabile olarak bilinmektedir. Bunlar, tıpkı Âdemoğulları gibi elçilerinin uyarılarını tekzîb edip yarımadaının her tarafına yayılan bir kavimdir. Âd kavminin helâk

²⁷⁴ İbn Manzûr, a.g.e., C. X, s. 178; Rağîb el-İsfâhânî, a.g.e., s. 372.

²⁷⁵ Doğan, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: İz Yayınları, 1996, s. 384.

²⁷⁶ İbn Manzûr, a.g.e., C. X, s. 180.

²⁷⁷ İbn Manzûr, a.g.e., C. XIV, s. 95; Rağîb el-İsfâhânî, a.g.e., s. 543.

²⁷⁸ Kehf, 18/45.

²⁷⁹ فَكَانُوا كَهَشِيمِ الْمُخْتَطِرِ; Kamer, 54/31.

²⁸⁰ İbrâhîm, a.g.e., s. 555; Râzî, a.g.e., C. XXIX, s. 56.

edilişinden hiçbir ders almadıkları gösterilerek “*Semûd... yalanlamış ve şöyle demişlerdi: “İçimizden bir insana mı uyacağız? Delilik içine düşmüş oluruz”* buyrulmaktadır.

Âyetteki “*içimizden bir insana*” kelimesinin “onun acizliğine bir işaret olmak üzere “tek ve güçsüz” manasında olduğu, bununla da “O’nun ileri gelenlerden olmayıp halktan birisi olduğu” kastedilmek istenmektedir. Bunun üzerine âyette, onların kendi cinslerinden, sınıflarından, tebaalarından yalnız, tek, peşinden gidene olmayan, davet ettiği şeye uyanı bulunmayan vb. kişi olduğuna dair kuşku uyandırılmak istendiğine işaret edilmektedir.²⁸¹

İbn Kesîr (v. 774/1373), “*içimizden bir insana*” ifadesi ile, “eğer hepimiz bizden birisine teslim olacak olursak, kuşkusuz biz kaybetmiş ve büyük bir zarara uğramış oluruz,” demek istediklerini söylemektedir.²⁸²

(*Asıl*) *o takdirde biz apaçık bir sapıklık ve delilik içine düşmüş oluruz.*” ifadesine gelince, “onların, kendilerine “eğer ona uymazsanız, bir sapıklık içinde kalmış oluruz” diyenlere cevaben, o kimseye, “hayır, aksine ona uyarsak, o vakit sapıklık içinde bulmuş oluruz” demişlerdir. Ya da bu bir mecâz olarak kullanılıp “hayır, bilakis eğer biz onun peşinden gitsek, şüphesiz ki o vakit şu anda hem sapıklık hem de zillet ateşleri içinde olmuş oluruz” denmektedir.²⁸³

Bu söylediklerinin ardından onların, peygamberleri sıradan insanlar diye küçümsemeye ve yalancı saymaya devam ettikleri, “*bizim aramızdan... Hayır, o, yalancının, şımarığın biridir*” âyeti ile açıklanmaktadır. Bu sözleriyle, Hz. Sâlih’e hiçbir vahiy indirilmediğini ve eğer bir vahiy indirecek olsaydı, içlerinden şeref ve zekâ açısından daha üstün kimseler var iken ona verilmeyeceğini demek istemektedirler. Bununla vahiy ilka etmenin Cenab-ı Hakk’tan olmasının hatta semadan olmasının olanaksız olduğuna işaret edildiği söylenmektedir.²⁸⁴

Daha sonra da onu yalancılıkla suçlayarak: “*Hayır o, yalancının, şımarığın biridir*” dedikleri nakledilmektedir. Bu ifade ile onun, şımarıklığının ve onlar aleyhine

²⁸¹ Zuhaylî, a.g.e., C. XIV, s. 187;

²⁸² İbn Kesîr, a.g.e., C. VII, s. 479.

²⁸³ Zemaherî, a.g.e., C. V, s. 660.

²⁸⁴ Râzî, a.g.e., C. XXIX, s. 52.

direnme arzusunun, onu böyle bir iddiada bulunmaya götürdüğünü söylemek istemişlerdir.²⁸⁵

Cenab-ı Hakk, onların bu iddiaları ve suçlamalarının ardından “*onlar yarın bilecekler: Kimmiş yalancı, kimmiş şımarık!*” buyurmaktadır.

Âyetteki “*yarın bilecekler*” ifadesi, kendilerine ceza indiği an “*onlar, hayır, o, şımarık aşırı yalancıdır*” dediklerini o gün hatırlayacaklar” anlamındadır. Yahut bu tehdit dehşetli bir azâbın kıyâmet gününde gerçekleşeceğine dairdir. Bu da “onlar kıyâmette, azâba düşer olacaklar” manasına gelmektedir.²⁸⁶

b. Sâlih (a.s)’in Deve Mucizesi ve Suyun Taksim Edilmesi

Cenab-ı Hakk bu sûrede beş kıssanın örneğini getirmiş ve Hz. Muhammed’in (s.a.s) durumunun, Hz. Sâlih’in (a.s) durumuna benzemesi sebebiyle bu kıssayı da en güzel şekilde anlatmıştır. Hz. Sâlih’e (a.s), ondan önceki ve sonraki peygamberlerin mucizelerinden daha dikkat çekici ve yeryüzünde mevcut olmayan bir mucize verilmiştir. Zira Hz. Îsâ (a.s), Allah’ın izniyle ölüleri diriltme, hayata kabiliyeti olan bir yerde hayatı gerçekleştirme, Hz. Musâ (a.s) da Yüce Allah’ın izniyle asâyı ejderhaya dönüştürme büyüyüp canlılara benzemesi açısından ağaç parçasında hayatı gerçekleştirme mucizesini göstermiştir. Hz. Sâlih ise ne hayat özelliğine sahip bir şeyde ne de büyüyüp gelişmeye uygun olan bir varlıkta mucizesini göstermiştir. Allah’ın izniyle O’nun mucizesi, büyük bir kayadan dışı deve çıkarmaktır. İşte bu da daha şaşkınlık veren, olağanüstü bir olay sayılmaktadır. Hz. Muhammed’e (s.a.s) gelince, müşriklerin “*hiç kimsenin semaya çıkıp, ayı ikiye bölmesi mümkün değildir*” sözlerine karşı, hiçbir varlığın kuvvetinin yetmeyeceğini bildikleri bir şey yapmış ve böylece bütün mucizelerden daha mükemmel ve harika olan bir mucize getirmiştir. Yüce Allah “*şüphesiz biz, onlara bir imtihan olmak üzere*”²⁸⁷ demek suretiyle mucize ile ödüllendirilmeye layık olanın durumuyla, cezayı hak edenin durumunun ayrıldığını söylemiştir.²⁸⁸

²⁸⁵ Nesefi, a.g.e., C. X, s. 70.

²⁸⁶ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, C. III, s. 297; Beyzâvî, a.g.e., C. V, s. 166; Seyyid Kutub, a.g.e., C. XX, s. 3432.

²⁸⁷ Kamer, 54/27.

²⁸⁸ Râzî, a.g.e., C. XXIX, s. 53.

Âyette geçen “şimdi onları gözetle ve sabret” hitabı, Hz. Sâlih’e (a.s) yönelik olup, “onların azâba çarptırılmasını bekle, eğer sana karşı kötülük ediyorsa da, onlar için azâbın hemen gelmesini dileme, sabret!” anlamını ihtiva ettiği söylenmektedir.²⁸⁹

Cenab-ı Hakk’ın “onlara, suyun aralarında paylaştırıldığını haber ver. Her biri kendi içme sırasında gelsin” hitabına gelince, Semûd kavmine kuyu suyunun deve ile aralarında paylaştırıldığını, suyun bir gün deveye, bir gün de onlara mahsus olduğunu, herkesin nöbetinde gelip su alacağını haber ver, manasına geldiği ifade edilmektedir. Nitekim bu âyete benzer şekilde Yüce Allah Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyurmaktadır: “Sâlih, şöyle dedi: “İşte bir dişi deve! Onun (belli bir gün) su içme hakkı var, sizin de belli bir gün su içme hakkınız vardır.”²⁹⁰ Bunun üzerine, Yüce Allah, onların (kavmin en azgını olan) arkadaşlarını çağırdıklarını ve deveyi kestirdiklerini zikretmektedir. Bir görüşe göre âyette geçen “arkadaşlar” ifadesinden maksat, dişi deveyi kesen Kudâr b. Salif adlı kişidir. Diğer bir görüşe göre ise burada zikredilen kişi söz konusu olmayıp, bu ifade ile büyük bir işi yapmaya koyulma anlamı kastedilmekte, bu işi yapan kişinin de Kîdâr isimli biri olduğu söylenmektedir.²⁹¹

c. Ses (Sayha) ile Yok Ediliş

Cenab-ı Hakk bu uyarıdan sonra Hz. Sâlih’in (a.s) kavmini, nasıl imha ettiğini anlatarak “şüphesiz biz, onların üzerine tek bir korkunç ses gönderdik de... oldular.” buyurmaktadır. Buradaki imhanın nasıl olduğu ayrıntılı bir şekilde açıklanmamıştır fakat bu çığlığın başka bir sûrede bir kasırğa olduğunu Yüce Allah şöyle zikretmektedir: “Eğer yüz çevirirlerse, onlara de ki: “ben sizi Âd ve Semûd kavimlerini çarpan yıldırım gibi bir yıldırıma karşı uyardım.”²⁹² Buna göre, âyette, Yüce Allah’ın onların üzerine, kasırğanın çıkardığı bir ses yahut kasırğanın sesinin meydana getirdiği gibi bir ses gönderdiği ve onların son ferdine kadar öldükleri, hiç kimse kalmadığı gibi ot gibi kuruyup kaldıkları ve çığnenmiş kuru odunlar halinde oldukları zikredilmektedir. Nitekim bu manada: “Hak yoldan sapanlara gelince, onlar cehenneme odun olmuşlardır.”²⁹³ buyrulmaktadır. İşte onların da öldüklerinden ve yakıt olarak kullanılan otlar (odunlar) gibi olduklarından bahsedilmektedir.²⁹⁴

²⁸⁹ İbnü’l-Cevzî, a.g.e., C. VIII, s. 90.

²⁹⁰ Şu’arâ, 26/155; Taberî, a.g.e., C. XXII, s. 142.

²⁹¹ İbn Kesîr, a.g.e., C. VI, s. 157.

²⁹² (فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنْذَرْتُكُمْ صَالِحَةً مِثْلَ صَالِحَةِ عَادٍ وَثَمُودَ) Fussilet, 41/13.

²⁹³ Cin, 72/15;

²⁹⁴ Seyyid Kutub, a.g.e., C. XX, s. 3434.

Bu ürkütücü ve dehşete düşüren sahnelerin ardından Yüce Allah, kalplerini Kur'ân'a çevirsinler, manasını anlasınlar ve onu düşünsünler diye onu kolaylaştırdığını vurgulamaktadır. Bunun üzerine “*Andolsun biz, Kur'ân'ı düşünüp öğüt almak için kolaylaştırdık. Var mı düşünüp öğüt alan?*” buyurmaktadır.

d. Âyetlerin Tekrarlanış Mahiyeti ve Tekrar Olgusuyla İlgili Görüşler

Aynı lafzın veya fikrin, belli bir tavrın, tesadüfi veya kasıtlı olarak ifade edilmesi, yeniden söylenmesi ya da yapılmasına *tekrar* denir. Tekrar olgusu, insanoğlunun yaşamının her yönünde, kâinattaki her canlıda ortaya çıkan bir fenomendir. Dünyanın güneş etrafında dönüşü, insanın içmesi ve yemesi, güneşin her sabah doğuşu ve her akşam batışı, öğretmenlerin sınıfta aynı konuyu birkaç sefer anlatması gibi tekrarlar uyumlu bir düzen meydana getirmekte, mesajın muhataplara daha kuvvetli bir şekilde iletilmesini sağlamaktadır. İnsanın unutkan bir varlık olması tekrarı gerektiren başka bir etkidir.²⁹⁵

Aynı âyetin farklı sûrelerde veya aynı sûrede tekrar edilmesi, onun daha kolay anlaşılmasını ve âyette vurgulanılan mesajın muhataplara kuvvetle gitmesini sağlamaktadır. Kur'ân'ın daha kolay anlaşılmasına ve ezberlemesine vesile olan kelime ve anlam tekrarı, aynı zamanda âyetler arasındaki tenâsübü ve tutarlığı da gerçekleştirmektedir. Bundan hareketle özellikle âyet tekralarında Kur'ân'ın güzel ve uyumlu ahengi ortaya çıkmaktadır.

Kamer sûresi incelendiğinde “*Fakat azâbım ve uyarılarım nasılmış*”²⁹⁶ âyetinin dört kere zikredildiği görülmektedir. Bu âyetlerin lafızları aynı olmakla birlikte soyut bir tekrâr olmayıp, Kur'ân'ı Kerîm'in i'cazından meydana gelmiş bir hikmet olduğu, yerine göre anlam farklılıkları sunduğu söylenebilir. İlk olarak Nûh kıssasında ilgili azâba yer verilmesinden sonra كيف edatıyla başlayan istifhâm cümlesi, Nûh kavminin uğradığı azâb hakkında korkutma ve ta'cîb ifade etmektedir.²⁹⁷ Bununla beraber aynı âyetin, Âd kıssasının anlatımın başlangıcında getirilmiş olması, peşinden beyan edilecek konuya dinleyecilerin dikkatini çekmek gayesiyle,²⁹⁸ kıssanın bitiminde yeniden getirilmesi ile Nûh kıssasında olduğu gibi ta'cîb ve ta'zîm ifade ettiği

²⁹⁵ Çelik, Muhammed, *Kur'ân'ın İkna Hususiyeti*, İzmir: Yani Akademi Yayınları, 2006, s. 233.

²⁹⁶ Kamer, 54/16, 18, 21, 30.

²⁹⁷ Râzî, a.g.e., C. XXIV, s. 56; Âlûsî, a.g.e., C. XXVII, s. 83.

²⁹⁸ Âlûsî, a.g.e., C. XXVII, s. 84.

bildirilmiştir.²⁹⁹ Son olarak Sâlih kavminin başına gelen azâbı anlatmadan önce yer alan aynı âyet-i kerîme, mücerred bir tekrâr olmayıp Semûd kavmine has bir anlam ifade etmektedir.³⁰⁰

Kamer sûresinde tekrâr eden âyetler arasında “*Andolsun biz, Kur’ân-ı düşünüp öğüt almak için kolaylaştırdık. Var mı düşünüp öğüt alan?*”³⁰¹ âyetinin de olduğu ve dört yerde geçtiği görülmektedir. Bu âyetin, bir kase m cümlesi olduğu ifade edilerek, Yüce Allah’ın, sûrenin başlarında geçen “*Andolsun, onlara içinde caydırıcı tehditlerin bulunduğu haberler geldi.*” âyetini takrîr mahiyetinde, helâka uğramış olan her kavmin kıssasından sonra bu âyeti zikretmek suretiyle, küfürden uzaklaşılmasını kastettiği, ancak kâfir kimselerin bundan ibret almadığına dikkat çekmeyi maksat ettiği ifade edilmiştir.³⁰² Zira, Yüce Allah’ın, Kur’ân’da, helâka uğrayan kavimlerin kıssalarını tekrâr etmesinin sebebi, insanların ibret almalarını sağlamak içindir.³⁰³

Bilindiği gibi Kur’ân-ı Kerîm Hz. Osman devrinde istinsah edilerek çeşitli İslâm merkezlerine dağıtılmıştır.³⁰⁴ İslam coğrafyasının genişlemesine, çeşitli din ve kültürlerle sahip olan kavimlerin İslam’a girmesiyle birlikte farklı düşünceler ve akımlar ortaya çıkmaya başlamıştır. İslam’a dâhil olan bu insanlar, müminlere Kur’ân hakkında sorular sormaya ve hikmetini kavrayamadıkları mevzularda eleştirme yapmaya başlamışlardır. Bu konuların içinde Kur’ân-ı Kerîm’de geçen tekrarlar olgusu da yer almaktadır. Buna göre ilk devirlerden itibaren âlimler tekrar konusuna değinmiş ve birtakım araştırmalar yapmışlardır.³⁰⁵ Buna göre Kur’ân’da tekrar yer alıp almadığı hususunda görüşleri iki kategoriye ayırmak mümkündür:

1. Kur’ân-ı Kerîm’de zâhir ve mutlak bir tekrarın bulunduğunu iddia edenlerin anlayışıdır. Bu görüşü savunanlar arasında İbn Kuteybe (v. 276/889) de bulunmaktadır. *Te’vilü Müşkili’l-Kur’ân* isimli eserinde şöyle der: “Yüce Allah kullarına zor gelmesin diye Kur’ân-ı Kerîm’i yirmi üç yıl zarfında inzâl buyurmuştur. Arap kabilelerine mensup gruplar İslam’a dâhil olmak için Hz. Efendimiz’e geldiklerinde, ashabı o

²⁹⁹ İbn Âşûr, a.g.e., C. XXVII, s. 191.

³⁰⁰ İbn Âşûr, a.g.e., C. XXVII, s. 202.

³⁰¹ Kamer, 54/17, 52, 32, 40.

³⁰² Âlûsî, a.g.e., C. XXVII, 84.

³⁰³ Kirmânî, Ebû’l-Kâsım Tâcü’l-kurrâ Burhânüddîn Mahmûd b. Hamza b. Nasr, *Esrârü’t-Tekrâr fi’l-Kur’ân*, (nşr. Abdulkâdir Ahmed ‘Atâ), y.y.: Dârü’l-Fadîle t.y. s. 230.

³⁰⁴ Draz, Abdullah, *Kur’ân’a Giriş*, Ankara: Kitabiyat Yayınları, 2000, s. 39.

³⁰⁵ Eren, Cüneyt, “Tekrar mı Sanat mı?”, İstanbul, *Yeni Ümit Dîni İlimler Dergisi*, C. XVI, S. 62, (2003), s. 92.

kimselere Kur'ân'dan bir parça öğretiyor, bu da onlara kâfi geliyordu. İşte eğer geçmiş kavimlere ait olan kıssalar tekrar edilmemiş olsaydı, Hz. Musâ kıssası bir başkasına, Hz. Nûh kıssası bir diğerrinin payına düşmüş olacaktı. Ancak, Yüce Allah bunları tekrarlamak suretiyle dünyanın dört bir tarafına ve herkese duyurmayı istemiş ve muhataplara bu vesileyle birtakım mesajlar vermeyi amaçlamıştır.³⁰⁶ Ayrıca bu görüş İslâm âlimleriyle³⁰⁷ beraber bir kısım oryantalistlere aittir. Ancak, oryantalist akademisyenlerin amacı bir gerçeği delillendirmek değil, böyle bir “nedenin” arkasında sığınarak Kur'ân'ı saldırmaktır.

2. Kur'ân-ı Kerîm'de bir tekrarın bulunmadığını ifade eden âlimlerin anlayışdır. Bu görüşü savunanlar³⁰⁸ arasında yer alan Muhammed Kutub (v. 2014) şöyle der: “Cennet'e girmiş olan kimseler ilk anda meyveyi alırken diyeceklerdir ki “İşte bu daha önce yediğimiz meyvelerin aynısıdır” fakat onu tattıkları vakit farklı olduğunu anlamış olacaklardır ve daha önce yemiş oldukları meyvelere benzediğini ama aynısı olmadığını farkedeceklerdir. Her ne kadar başlangıçta bu tatların aynı ve tekrarlandığı düşünülürse de ayrı bir tat elde edilecektir. Kur'ân'da tekrar olgusu da buna benzemektedir. İşte vermiş olduğumuz bu örnek Kur'ân'da tekrar olayı için de geçerlidir.”³⁰⁹

Konuyla ilgili görüşleri ele aldıktan sonra, Zemaşerî'nin ifade ettiği gibi Kur'ân'da tekrarın bulunmasıyla mana, muhatabın kalbinde öyle yerleşir ki kökleşmiş bir akide halini almış olmaktadır.³¹⁰ Buna göre tekrarı, Kur'ân'ın bir üslûb mucizesi olarak görmek gerekmektedir.

G. LÛT KAVMI

1. 33-40. Âyetler ve Meâli

{34} كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالنُّذْرِ {33} إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا إِلَّا آلَ لُوطٍ نَّجَّيْنَاهُمْ بِسَحَرٍ {34}

{36} نِعْمَةً مِّنْ عِنْدِنَا كَذَلِكَ نَجْزِي مَنْ شَكَرَ {35} وَلَقَدْ أَنْذَرَهُمْ بَطْشَتَنَا فَتَمَارَوْا بِالنُّذْرِ {36}

³⁰⁶ İbn Kuteybe, Abdullah b. Muslim Dineverî, *Te'vîlu Müşkili'l-Kur'ân*, neşr: İbrâhîm Şemseddîn, 2. b., Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2007, ss. 180-181.

³⁰⁷ Bu anlayışta Ferrâ (v. 207/822), Ma'mer b. el-Müsennâ (v. 210/825), Ebû Süleymân el-Hattabî (v. 388/998), Zerkeşî (v. 794/1392), Zemaşerî (v.538/1144) gibi âlimler bulunmaktadır.

³⁰⁸ Bu anlayışta et-Taberî (v. 311/923), Seyyid Kutub (v. 1966), Said Nursî (v. 1960) gibi âlimler bulunmaktadır.

³⁰⁹ Kutub, Muhammed, *Kur'ân Araştırmaları Mekki Âyetler*, İstanbul: Fikir Yayınları, 1981, s. 465.

³¹⁰ Zemaşerî, a.g.e., C. V, s. 160.

وَلَقَدْ رَاوَدُوهُ عَنِ ضَيْفِهِ فَطَمَسْنَا أَعْيُنَهُمْ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذِرْ {37} وَلَقَدْ صَبَّحَهُمْ بُكْرَةً
عَذَابٌ مُسْتَقِرٌّ {38} فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذِرْ {39} وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ
{40}

33. “Lût kavmi de uyarıcıları yalanladı. 34-35. Şüphesiz biz de üzerlerine taşlar savuran bir rüzgâr gönderdik. Yalnız Lût’un ailesi başka. Katımızdan bir nimet olarak bir seher vakti onları kurtardık. Şükredenleri işte böyle mükâfatlandırırız. 36. Andolsun, Lût onları bizim şiddetli azâbımızla uyardı. Fakat onlar bu uyarıları kuşkuyla karşıladılar. 37. Andolsun, onlar onun (meleklerden olan) misafirlerinden nefislerindeki kötü arzuları tatmin etmek istediler. Biz de onların gözlerini silme kör ettik. “Haydi, azâbımı ve uyarılarımı tadın!” dedik. 38. Andolsun, onlara sabahleyin erkenden kalıcı bir azap geldi. 39. “Haydi azâbımı ve uyarılarımı tadın!” dedik. 40. Andolsun, biz Kur’ân-ı düşünüp öğüt almak için kolaylaştırdık. Var mı düşünüp öğüt alan?”

2. Âyetlerdeki Bazı Kelime ve İstılahların İzahı

Âlimlere göre sûrenin 33. ile 40. âyetleri arasında yer alan ve zahirde kolay anlaşılabilen kelime ve istılahlar şunlardır:

a. نعمة (Ni’met) Kelimesi

نعمة nimet sözcüğünün ن، ع، م (nun, ayın, mim) kökünden geldiği bilinmektedir. Kelime olarak, ‘iyi/güzel durum/hâl’ anlamına gelmektedir. Nimet sözcüğünün dilbilgisi bakımından, insanların zaman zaman yapmakta oldukları manasında جلسة “oturuş” ve ركبۃ “biniş” gibi sıfat kalıbı da bulunmaktadır.³¹¹

نعمة nimet kelimesi Arapça’da cins için de kullanılmaktadır. Bu kalıp kullanıldığında ‘azlık ve çokluk’ ifade etmektedir.³¹² Bu anlamda, Kur’ân-ı Kerîm’de pek çok âyet mevcuttur. Nitekim Nahl sûresinde şöyle buyurulmaktadır:

“Hâlbuki Allah’ın nimetini saymaya kalksanız onu sayamazsınız.”³¹³

Kelime انعام (in‘âm) şeklinde geldiğinde, ‘başkasına iyilik yapmak’ manasını taşımaktadır. Bu da Arapça’da, sadece konuşan varlıklarda gerçekleşmesi mümkün

³¹¹ Cevherî, a.g.e., C. V, s. 2042.

³¹² Rağîb el-İsfâhânî, a.g.e., s. 499.

³¹³ وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا Nahl, 16/18; Ayrıca bkz. Bakara, 2/40; Mâide, 5/3.

olan bir durumdur. Örneğin: انعم فلان علي فرسه “*falanca kişi atına iyilik yaptı*” demek yanlış sayılmaktadır.³¹⁴ Zemahşerî (v. 538/1143) nimet sözcüğü hakkında “Kendisi ile iyilik, ihsan kastedilen her şey faydadır. Faydalanmaya götüren ve onu doğru kılan her şey nimettir”³¹⁵ demiştir.

Nimet, geniş anlamları ihtiva eden bir kelimedir. Kelime, Kur’ân-ı Kerîm’de kırk yedi yerde, نعمة/نعمة şekillerinde kullanılırken, doksan yedi yerde de نعمة/نعمة ile aynı kökten gelen farklı bir sigada, -نعماء ‘iyilik’; نعمي ‘mutluluk’; نعيم ‘bol miktadaki nimet’; نعم ‘develere nispeten kullanılan bir isim’; نعمي ‘yumuşak bir şekilde esen rüzgâr’; نعم - ‘övgü maksadıyla kullanılan bir sözcük’ manalarında farklı sigalarda kullanılmaktadır.³¹⁶

b. بطش (Bats) Kelimesi

بطش *bats* sözcüğünün, Arapça bir kelime olup ‘safvetle saldırıp yakalamak’ manalarında kullanıldığı söylenmektedir.³¹⁷ Bu anlamda Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyrulmaktadır:

إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ

“Şüphesiz, Rabbinin yakalaması çok çetindir.”³¹⁸

بطش *bats* kavramı ile ilgili müfessirlerin görüşlerine bakıldığında kelime iki şekilde³¹⁹ tefsir edilmektedir:

1. ‘Ukûbet/ceza verme, cezalandırma’ manasında kullanılmaktadır; Bu manada Kamer sûresinde de geçmektedir: “Andolsun, Lût onları bizim şiddetli azâbımızla uyardı.”³²⁰

2. ‘Kuvvet/güç’ anlamında kullanılmaktadır.³²¹

³¹⁴ el-Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed, *Tehzîbu'l-Lüğa*, Mısır: y.y., t.y., C. III, s. 11.

³¹⁵ Zemahşerî, a.g.e., C. III, s. 235.

³¹⁶ Ağırakça, Ahmet, “Nimet”, *Şâmil İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Şamil yay. Dergâh Ofset, 2000, C. VI, s. 233; Ayrıca bkz. Hûd, 11/10; Zuhruf, 43/59; Lokmân, 31/8; Zuhruf, 43/12; Fecr, 89/15; Sâd, 38/44.

³¹⁷ Rağîb el-İsfâhânî, a.g.e., s. 50.

³¹⁸ Burûc, 85/12; Ayrıca bkz. Şu’ara, 26/130; Duhân, 44/16.

³¹⁹ Mukâtil b. Süleymân, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir fi'l-Kur’âni'l-Kerîm*, s. 435; İbrâhîm, a.g.e., s. 68.

³²⁰ وَلَقَدْ أَنْذَرَهُمْ بَطْشَتَنَا

³²¹ Bkz. Kaf, 50/36;

c. راود وا (Râvedû) Kelimesi

راودوا *râvedû* sözcüğünün aslı الرود (er-ravdu) şeklinde olup, ‘bir şeyi dilerken, isterken ya da ararken herhangi bir durumda rıfk, yumuşak ve nazik bir şekilde gidip gelme’ manalarına gelmekte, راد (râde), ارتاد (irtâde) sigalarında kullanılmaktadır. Mesela, Arapça’da, رادت المرأة مشيها denildiğinde, “kadın kibar bir şekilde veya rıfk/yumuşak bir şekilde yürüdü” anlamını taşımaktadır. Bu fiilin masdarı رودان (ravedân) olarak gelmektedir.³²²

راد (râde) – يرود (yerûdu) fiilinin masdarı olan ارادة (irâde) sözcüğü ile ‘bir şeyin olmasını isterken, talep ederken ya da ararken gayret ve çaba gösterdi’ anlamı ifade edilmektedir.³²³ Kelimenin Kur’ân-ı Kerîm’de geçtiği yerlere bakıldığında şu şekilde izah etmek mümkündür:³²⁴

a) Yüce Allah’a nispetle kullanıldığında, ارادة (irâde) ile ‘başlangıç’ değil yalnızca ‘âkıbet’ kastedilmektedir. Zira Allah Teâlâ’nın, arzu veya isteme anlamında bir kelimedenden münezzehtir. “De ki: “Eğer Allah size bir kötülük dilese, sizi Allah’tan koruyacak kimdir? Yahut size bir rahmet dilese, buna engel olacak kimdir?”³²⁵ âyeti de buna delil olarak gösterilmektedir.

b) Bazen ارادة (irâde) sözcüğü kullanıldığında “emir” anlamı taşımaktadır. Mesela “sana bunu emrediyorum” manasında اريد منك كذا denmektedir. Bu manada Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyurulmaktadır:

“Allah, size kolaylık diler, zorluk dilemez.”³²⁶

c) Bazen de ارادة (irâde) sözcüğü, ‘kassetme, yönelme, yönünü çevirme’, manasında kullanılmaktadır. Mesela:

لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا

“Biz onu yeryüzünde böbürlenmeyi ve bozgunculuğu arzulamayan/kassetmeyen kimselere veririz.”³²⁷

³²² Rağîb el-İsfâhânî, a.g.e., s. 206.

³²³ İbn Manzûr, a.g.e., C. V, s. 366.

³²⁴ Rağîb el-İsfâhânî, a.g.e., ss. 206-207; Çanga, a.g.e., s. 222.

³²⁵ (قُلْ مَنْ ذَا الَّذِي يَعْصِمُكُمْ مِنَ اللَّهِ إِنْ أَرَادَ بِكُمْ سُوءًا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً) Ahzab, 33/17.

³²⁶ (يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمْ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمْ الْعُسْرَ) Bakara, 2/185.

³²⁷ Kasas, 28/83.

d. بكرة (Bükre) Kelimesi

بكرة *bükre*, Arapça bir kelime olup ‘günün başlarını’ ifade etmektedir. Fiil olarak بكر şeklinde kullanıldığında ‘erkenden gelmek ya da herhangi bir vakitte acele gelmek’ anlamlarına gelmektedir. Mesela: فلان بكرة cümlesi, “*falanca kişi (günün başlarında) çıktı*” manasındadır. Bunun masdarı ise بكر şeklinde olduğu zikredilir. بكرة (bükre) kelimesi, bu manada Kamer sûresinde şöyle geçmektedir: “*Andolsun, onlara sabahleyin erkenden kalıcı bir azap geldi.*”³²⁸

بكرة *bükre* sözcüğü, بكر (bikr) şeklinde geldiğinde bazen, ‘ilk doğan çocuk’; ‘hiç yavru doğurmamış inek’; ‘bekâreti bozulmamış kız’ anlamlarını ifade etmektedir. Coğulu ise أبار şeklindedir.³²⁹ Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyurulmaktadır:

إِنَّا أَنْشَأْنَاهُنَّ إِنثَاءً فَجَعَلْنَاهُنَّ أَبْكَارًا

“*Biz onları (hurileri) yepyeni bir yaratılışta yarattık. Onları gösterişli bakireler yaptık.*”³³⁰

3. Âyetlerin İçerdiği Konular ve Tefsiri

a. Lût (a.s) Kavmi’nin Tekzîbi, Helâk Edilişi ve Lût’un (a.s) Kurtuluşu

Kamer sûresinin devamında Yüce Allah, bir başka topluluğun yani Lût topluluğunun durumunu izah etmek üzere: “*Lût kavmi de uyarıcıları yalanladı*” buyurmaktadır. Lafızdan, “*bunların durumu da daha önce geçen diğer kavimlerin gibidir ki bunlar peygamberlerine karşı çıkan, onları yalanlayan, kendilerini uyarmak maksadıyla getirdiği kanıtları yalan sayan kimselerdir*” manası anlaşılmaktadır.

Daha sonra da bunların azâbına ve yok edilmelerine yer verilerek şöyle buyrulmaktadır: “*Şüphesiz biz de üzerlerine taşlar savuran bir rüzgâr gönderdik...*”

Âyette Yüce Allah’ın, Lût kavminin yalanlamasından dolayı onların üzerine azâbını salıverdiği yahut her birinin üzerine alamet bulunan pişmiş ve damgalanmış küçük çakıl taşları salıverdiği anlaşılmaktadır. “*Yalnız Lût’un ailesi başka*” ifadesine gelince, biz onların üzerine o kasırgayı salıverdik. Dolayısıyla Lût’un (a.s) ailesi hariç hiç kimse kurtulamamıştır, demek istemiştir. Lût’un (a.s) da müstesna oluşunun kanıtı, Yüce Allah’ın meleklerinin, İbrâhîm’e (a.s), “*Ama orada Lût var*” diye haber verdikleri

³²⁸ وَلَقَدْ صَبَّحَهُمْ بُكْرَةً عَذَابٌ مُسْتَقَرٌّ; Kamer, 54/38; Ayrıca bkz., Çanga, a.g.e. s. 92.

³²⁹ İbn Abbas ve diğerleri, a.g.e., s. 72; Rağîb el-İsfâhânî, a.g.e., s. 57.

³³⁰ Vâkı’a, 56/35-36.

“Orada kimin bulunduğunu biz daha iyi biliriz. Biz, onu ve ailesini elbette kurtaracağız. Ancak karısı başka. O, geri kalıp helâk edilenlerden olacaktır”³³¹ şeklindeki âyettir.³³²

Yüce Allah’ın “katımızdan... seher vakti onları kurtardık” ifadesi, önceki cümleden bağımsız bir kelâm olup ya kurtarma vaktinin, yahutta müstesnanın oluşunu izah için getirilmiştir. Zira o kasırganın, kâfirleri mahvedip, müminlere ise herhangi bir zararının dokunmamış olduğunu bildiren Âd vakasında veyahut Nûh topluluğunda olduğu gibi, Lût ailesi için de, kötülükleri meneden bir şey kılınması gibi, Lût ailesinin o topluluğun arasında olup da dehşetli rüzgârın onlara dokunmamış olması da mümkündür. Bundan dolayıdır ki “bunları seher vakti kurtardık” ifadesi ile “biz onlara gecenin son altıda biri olan zaman diliminde, o beldeden çıkmalarını emrettik” kastedildiği söylenmektedir.³³³ Buna göre burada; helâk ediş adaletin nasıl Allah tarafından uygulandığının bir göstergesi ise, kurtariş da Allah tarafından bir lutuf olduğu bildirilmektedir.

“Şükredenleri işte böyle mükâfatlandırırız” hitabı konusunda şu izahlar yapılmaktadır:

a) Müfessirlerin ekserisinin kanaatine göre, Yüce Allah, kendisine iman edenleri ve emirlerine karşı çıkmayanları dünya azâbından kurtarıp helâk etmemektedir. Bunun Hz. Muhammed’in ümmetinden mümin olanlara, Yüce Allah’ın genel bir yok edilişten koruyacağı yolunda bir vaadi olduğu zikredilmektedir³³⁴

b) Bu, müminler için bir vaad olup onlara, ahirette ödüllendirileceklerini bildiren bir ifadedir. Bundan dolayı burada Yüce Allah’ın, müminleri bu dünyadaki helâklerden kurtardığı -onlara nimet verdiği- gibi ahiret yurdunda da onlara ihsanda bulunup, nimetler bağışlayacağı söylenmektedir.³³⁵ Bunun kanıtı Cenab-ı Hakkın şu âyetidir:

وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الْآخِرَةِ نُؤْتِهِ مِنْهَا وَسَنَجْزِي الشَّاكِرِينَ

³³¹ Ankebût, 29/32.

³³² Elmalılı, a.g.e., C. VII, s. 354.

³³³ Mâverdi, Ebu’l-Hasan Alî b. Muhammed b. Habîb, *en-Nüket ve’l-Uyûn*, Lübnan: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, t.y., C. V, s. 418.

³³⁴ Taberî, a.g.e., C. XXII, s. 148; İbn Kesîr, a.g.e., C. VII, s. 480.

³³⁵ Râzî, a.g.e., C. XXIX, s. 60.

“Kim dünya menfaatini isterse, kendisine ondan veririz. Kim de ahiret mükâfatını isterse, ona da ondan veririz. Biz şükredenleri mükâfatlandıracağız.”³³⁶

b. Lût (a.s) Kavminin Cezaya Çarptırılması

Cenab-ı Hakk’ın “*Andolsun, Lût onları bizim şiddetli azâbımızla uyardı...*” ifadesi, Hz. Lût’un (a.s) üzerine düşmüş olan görevi yaptığına ve dolayısıyla beraat ettiğine işaret eden bir ifadedir. Yüce Allah, rahmeti gereği azap etmeyi erteleyip, ondan evvel onlara birçok uyarıda bulunmuş; fakat onlar bu uyarılara kulak asmamışlardır. Bunun üzerine onlara karşı azâbının tekzîb etmeleri sebebiyle olduğunu ifade etmiştir. “*Lût daha önce de bildirirken, onlar kulak vermeyip, tekzîb etmelerini sürdürdüler ve biz onları yok ettik...*” buyurmuştur.³³⁷

Âyette zikredilmiş olan بَطَّشْنَا lafzı hakkında şu izahların yapıldığı görülmektedir: a) Bu ifade ile daha önce olmuş bitmiş bir yakalama kastedilmiştir. Geçmişte gerçekleştiğinin delili ise: *Biz onlara fırtına gönderdik...*” buyruğudur. b) Bununla, ahirette gerçekleşecek olan yakalama kastedilmiştir. Delilinin: “*onları en şiddetli yakalayışla yakalayacağımız günü hatırla. Şüphesiz biz öcümüzü alırız*” âyeti olduğu söylenmektedir.³³⁸

Sûrenin devamında Yüce Allah onların tanımama ve tekzîb etme haricinde bir çirkin vasfını daha zikrederek şöyle buyurmuştur: “*Andolsun, onlar onun (meleklerden olan) misafirlerinden kötü arzularını tatmin etmek istediler.*”

Âyette, kavminin Lût’a ziyarete gelmiş olan delikanlı suretindeki misafirlerini (melekleri) fuhuş yapmak maksadıyla kendilerine teslim etmesi talepleri açıklanmaktadır. Lût’un (a.s.) çirkin huylara sahip olan yaşlı eşi, kavmine bir adam göndererek Lût’a misafirler geldiğini haber vermiş, onlar da gecikmeden dört bir yandan gelmişlerdir. Lût (a.s.) da onları misafirlerden uzak tutmak maksadıyla kapıyı kilitleyip muhafaza etmeye çalışmıştır. Onlar da girmekte ısrarcı olunca; Yüce Allah onların gözlerini kör etmiştir de hiçbir şey göremez olmuş ve evlerine duvarlara tutunarak dönmüşlerdir. Dönerken de “*sabah olsun da biz Lût’a göstereceğiz*” demişlerdir.³³⁹

³³⁶ Al-i İmrân, 3/145.

³³⁷ Beyzâvî, a.g.e., C. V, s. 167.

³³⁸ يَوْمَ نَبِّطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرَىٰ إِنَّا مُنْتَقِمُونَ; Duhân, 44/16; Râzî, a.g.e., C. XXIX, s. 61.

³³⁹ Zuhâylî, a.g.e., C. XIV, s. 180.

Âyetteki “*Biz de onların gözlerini silme kör ettik.*” ifadesi ile ilgili İbn Abbas’ın (r.a) şöyle dediği rivâyet edilmektedir: فَطَمَسْنَا lafzı, “anlamama, idrak edememe” anlamına gelmektedir. Buna göre onların gözlerinin üzerine hiçbir şey yapılmamış; fakat onların eve girmede ısrarcı olmaları sebebiyle artık hiçbir şey anlamaz olmuşlar ve böylece adeta silme kör kimseler gibi kalmışlardır. İbn Abbas (r.a) dışında diğer müfessirler, onların gerçekten kör edildiklerini, gözlerinin yüzleri ile aynı seviyeye gelip açılmaz bir deri oluştuğunu söylemektedirler.³⁴⁰ Âyetin devamında gelen “*Haydi azâbımı ve uyarılarımı tadın*” buyruğu, tekzîb eden herkese bir hitap olup, “*Sizler elçilerimizi tekzîb ediyorsunuz. Haydi artık azâbımı tadın*” manasında yahut hitapta bir izmar söz konusu olup “*Ben, o meleklerce söylenen bir sözle, onlara, azâbımı tadın*” anlamındadır. Yahut da bu ibare, örfе göre söylenmiş bir lafız olup “*tadınız, zira siz tekzîb ettiniz*” anlamındadır.³⁴¹

c. Azâbın İndirilişi

Allah Teâlâ, belli bir guruhun gözlerini kör etmesinden sonra, bütün kavmi kuşatan bir azap indirdiğini: “*Andolsun, onlara sabahleyin erkenden kalıcı bir azap geldi*” âyetiyle bildirmektedir.

Yüce Allah âyet-i kerîmede, gözlerinin kör edilmesi ve sabah vakti olduğunda cehenneme yani ahiret cezasına kadar devam edecek olan azap -yerin çöküp altüst edilmesi ve başların üzerine taş yağdırılması azâbı- dışında başka bir azâbın olduğunu vurgulamaktadır. Zira onların gözlerinin kör edilip silinmesi dünyevî bir azap olup; yaşadıkları yerlerin altüst edilmesi ve başları üzerine taş yağdırılması azâbı ise, bu âlemden berzah âlemine bu azapla nakledilmeleri sebebiyle doğrudan doğruya ahiret azâbına bitişik bir azaptır.³⁴²

Cenab-ı Hakk, “*Haydi azâbımı ve uyarılarımı tadın... Biz Kur’ân-ı düşünüp öğüt almak için kolaylaştırdık. Var mı düşünüp öğüt alan?*” ifadelerine, önceki kavimlerin haberleri işitildiğinde tefekkür edilip ibret alınması ve uyanıklığın artması maksadıyla yeniden yer vermektedir.

³⁴⁰ Zemahşerî, a.g.e., C. V, s. 661; Râzî, a.g.e., C. XXIX, s. 62.

³⁴¹ Râzî, a.g.e., C. XXIX, s. 62.

³⁴² Bursevî, İsmail Hakkı, *Rûhu'l-Beyân Tefsîri*, çev. Abdullah Öz ve Diğerler, İstanbul: Damla Yayınevi, 1995, C. VIII, s. 380.

H. BÜYÜKLENEN FİRAVUN'UN TEKZİBİ

1. 41-42. Âyetler ve Meâli

{42} وَلَقَدْ جَاءَ آلَ فِرْعَوْنَ النَّذْرُ {41} كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كُلِّهَا فَأَخَذْنَاهُمْ أَخَذَ عَزِيزٌ مُّقْتَدِرٌ {42}

41. Andolsun, Firavun'un ailesine de uyarıcılar gelmişti. 42. Bütün âyetlerimizi yalanladılar. Biz de onları mutlak güç ve iktidar sahibinin yakalaması gibi yakaladık.

2. Âyetlerin İçerdiği Konular ve Tefsiri

a. Firavun Taraftarları

Yüce Allah, önceki ümmetlerin durumunu ve onların başına gelenleri bildirdiğinde “başkasının idaresini üstlenen yahut başkanın emrini yerine getiren herkes” anlamında olan “kavm” kelimesini kullanmaktadır. Zira bu daha genel bir ifadedir. Fakat Firavun'un kavmine gelince “hanedân, erkân,” anlamında olan “âl” ifadesini kullanmasının sebebi ise “güzel amel olsun, kötü amel olsun; varıp kendisini bulduğu reis olması yahut iyiliğin de kötülüğün de kendisine raci olmasındandır.³⁴³

b. Firavun'un ve Taraftarların Rasûlü Tekzîbi

Âyetlerde, Firavun ve hanedanının vakıası iki yönüyle izah edilmiştir: Bir yandan Firavun ve hanedanına uyarıcılar geliyor; onlar ise önceki helâk edilen kavimler gibi aynı davranışta bulunup gelen uyarıcıları tekzîb ediyorlar. Öte yandan Firavun'un da, hanedanının da İlahî kudretin yakalayışı ile dehşetli ve kudretli bir yakalanışla yakalandığı ve o boş kuvvet ve uydurma iktidarlarının yıkılıp imha oluşu gösterilmektedir. Cenab-ı Hakk'ın Firavun'u ve hanedanını gerçek bir kuvvet ve kudret ile yakalamasının, onların yaşattıkları zulme uygun olmasından kaynakladığı söylenmektedir.³⁴⁴

I. MÜŞRİKLERİN DAĞITILMASI

Cenab-ı Hakk, Kamer sûresinin büyük bir kısmında azap ve dehşet tablolarını zikretmektedir. Peygamberleri yalanlayanlar bu tabloları görmüş ve gördüklerinin tesiri altında kalmışlardır. Peşpeşe meydana gelen dehşetli felaketler henüz hayallerinde canlanıp dururken; Yüce Allah, müşrikleri, kendilerinin de böyle dehşetli bir azâba

³⁴³ Râzî, a.g.e., C. XXIX, s. 65.

³⁴⁴ Taberî, a.g.e., C. XXII, s. 154; Seyyid Kutub, a.g.e., C. XX, s. 3438.

çarpıtılmaları ihtimalinden dolayı uyarmakta ve onların başına gelecekler, bunlardan daha kötü ve dehşetli olabileceğini beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

1. 43-49. Âyetler ve Meâli

أَكْفَارُكُمْ خَيْرٌ مِّنْ أَوْلِيَّتِكُمْ أَمْ لَكُمْ بَرَاءَةٌ فِي الزُّبُرِ {43} أَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ جَمِيعٌ مُّنتَصِرُونَ
{44} سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ {45} بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ أَذَىٰ وَآمْرٌ
{46} إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ {47} يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ
دُوقُوا مَسَّ سَقَرَ {48} إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلْقْنَاهُ بِقَدَرٍ {49}

43. “(Ey Mekkeliler!) Sizin kâfirleriniz onlardan daha mı hayırlı? Yoksa sizin için kitaplarda bir berat mı var? 44. Yoksa onlar, “Biz yardımlaşan (güçlü) bir topluluğuz” mu diyorlar? 45. O topluluk yakında bozguna uğrayacak ve arkalarını dönüp kaçacaklardır. 46. Hayır, kıyâmet, onların (görecekları asıl azâbın) vaktidir. Kıyâmet (azâbı) ise daha müthiş ve daha acıdır. 47. Şüphesiz suçlular (müşrikler) sapıklık ve ateşler içindedirler. 48. Yüzüstü ateşe sürüklendikleri gün kendilerine, “Cehennem dokunuşunu tadın!” denecek. Gerçekten biz, her şeyi bir ölçü ve dengede yarattık.”

2. Âyetlerdeki Bazı Kelime ve İstılahların İzahı

Sûrenin 43. ile 49. âyetleri arasında geçen ve ilk bakışta kolay anlaşılmayan kelime ve istılahlar şunlardır:

a. براءة (Berâe) Kelimesi

Arapça’da ب، ر، ا (be, ra, elif) maddesi üçüncü ve dördüncü baplardan برأ (bera’e) ve يبرأ (yibra’e) şeklinde gelmektedir.³⁴⁵

Kelimenin sarf yapısını yukarıdaki şekilde belirledikten sonra, lügatlarda geçen sözlük manasını incelediğimizde onun birkaç anlam taşıdığını tesbit etmekteyiz; براءة “çirkinlik, ayıp ve borç³⁴⁶ gibi şeylerden salim olmak demektir. Ayrıca borcunu ödemek ve uzaklaşmak manalarına da gelmektedir. Nitekim Arapça’da برئت من فلان (beri’tu min fulan)- “filandan uzaklaştım, aramızda ilişki kalmadı”,³⁴⁷ şeklinde kullanılmaktadır.

³⁴⁵ Firuzâbâdî, Muhammed b. Yakûb, *el-Kâmûsü’l-Muhît*, y.y.: y.y., t.y., C. I, s. 8; İbn Manzûr, a.g.e., C. I, s. 354.

³⁴⁶ Cevherî, a.g.e., C. I, s. 36.

³⁴⁷ Rağîb el-İsfahânî, a.g.e., s. 121.

Bera'e kelimesi فعالة vezninde mastar olup, “ahdi bozmak ve akdi feshetmek” şeklinde tefsir edilmektedir.³⁴⁸ M. Hamdi Yazır (v. 1942)’a göre “bilhassa siyaset hukuku ve milletler arası hukuk dilindeki anlamı savaş çıkmasını gerektiren bir ilişkiyi kesme, ultiatom ve saldırmazlığı sona erdirmektir. Görülüyor ki, bu kelime ‘falandan falana mektuptur’ lafzındaki gibi bir başlık üslûbundadır. Fakat burada herhangi bir mektup ya da sıradan bir yazının değil, muntazam bir resmi tebliğin, özellikle diplomasi edebiyat üslûbunda bir akti fesheden, gerekli ve bir ultiatom başlığın bütün gerekli unsurlarını ihtiva eden gayet açık bir yazışmanın örneğidir.”³⁴⁹

b. *Zübür* (Zübür) Kelimesi

ز، ب، ر (ze, be, ra) harflerinden meydana gelen *zübür* kelimesi زبرة lafzının çoğulu olup istiâre yoluyla ‘bölünen şeyler’ için kullanılmaktadır.³⁵⁰ Nitekim Yüce Allah din konusunda değişik grupların birbirinden ayrıldığını bildirirken şöyle buyurmuştur:

فَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ زُبُرًا

“Onlar din konusunda aralarında bölük bülük oldular.”³⁵¹

zübür ibaresi ile ‘kalın yazıyla yazılan herhangi bir kitab’ kastedilmektedir; yani kitap anlamını taşımaktadır. Çoğulu ise زبور (zebûr) şeklindedir. Buna göre Zebur, Hz. Dâvud’a indiren Kitab’a özel ismi olmuştur. Zebûr kelimesi bazen ز (z) harfinin zammı ile زبور (zübûr) şeklinde³⁵² de okunmaktadır. Kur’ân-ı Kerîm’de Hz. Davud’a verileden bahsederken şöyle buyurulmaktadır:

وَأَتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا

“Dâvud’a da Zebûr vermiştik.”³⁵³

Bazılarının onu, ‘Zebur özel bir isim olmayıp, ilahî kitaplardan kavranması zor olan kitap’ olarak isimlendirdiği söylenmektedir.³⁵⁴ Nitekim bu konuda Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

³⁴⁸ İbn Manzûr, a.g.e., C. I, s. 355; Ayrıca bkz. Tevbe, 9/1.

³⁴⁹ Elmalılı, a.g.e., C. IV, ss. 2446-2447.

³⁵⁰ Rağıb el-İsfahânî, a.g.e., s. 211.

³⁵¹ Mü’minûn, 23/53.

³⁵² İbn Manzûr, a.g.e., C. VI, s. 11.

³⁵³ Nisâ, 4/163.

³⁵⁴ Rağıb el-İsfahânî, a.g.e., s. 211.

Yoksa sizin için kitaplarda bir beraat mı var?”³⁵⁵

Bazılarının ise ‘Zebur’u şer’i hükümleri içermeyip sadece aklı hükümleri ihtiva eden kitap’ olarak isimlendirdiği nakledilmiştir. Hz. Davud’a inen Zebur hiçbir hüküm içermediği için, Zebûr’un onun kitabının özel ismi olduğunu söylemek mümkündür.³⁵⁶

c. *منتصر (Muntisir) Kelimesi*

النصر *muntisir* sözcüğünün aslı, ‘yardım veya destek’ manasına gelen النصر (en-nasru) ve النصر (nusre) kelimeleridir. ناصر kelimesi ise ناصر sözcüğünün çoğulu ya da birkaç harfin çıkartılıp idhal edilmesi suretiyle masdarı olduğu söylenmektedir.³⁵⁷

نَصْرٌ مِنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ وَبَشِيرٌ الْمُؤْمِنِينَ

*“Allah’tan bir yardım ve yakın bir fetih.”*³⁵⁸

Aynı kökten türetilmiş olan الانتصار kelimesi, ‘bir kimsenin kendisine zulmedene mukabil kendini savunması veya intikam almak’ anlamlarına gelmektedir. التناصر şeklinde geldiğinde ‘yardımlaşmak, destek vermek yada yardım etmek’ manalarında kullanılmaktadır. Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle geçmektedir:

أَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ جَمِيعٌ مُّنتَصِرُونَ

*“Yoksa onlar, “biz yardımlaşan (güçlü) bir topluluğuz” mu diyorlar?”*³⁵⁹

d. *دبر (Dübür) Kelimesi*

دبر *dübür* lafzı د، ب، ر (de, be, ra) harflerinden oluşmaktadır. ‘Bir nesnenin arka, geri kısmı, tarafı’ manalarında olan دبر (dübür) sözcüğünün zıddı، القبل (el-kubul) kelimesi ‘bir nesnenin ön kısmını, tarafını’ ifade edebilmek için kullanılmaktadır. Kelimenin çoğulu أدبار şeklinde gelmektedir.³⁶⁰

Araplar دبر (dübür) sözcüğünü bazen ‘bir failin arka kısmı, tarafı,’ anlamında kullanmaktadırlar. Örneğin; “*falanca kişi ihtiyarladı*”, manasında دبر فلان şeklinde

³⁵⁵ Kamer, 54/43.

³⁵⁶ Rağıb el-İsfahânî, a.g.e., s. 211.

³⁵⁷ İbn Manzûr, a.g.e., C. XIV, s. 160.

³⁵⁸ Saff, 61/13; Ayrıca bkz. Nasr, 110/1; Enbiyâ, 21/68; Al-i İmrân, 3/160; Bakara, 2/250.

³⁵⁹ Kamer, 54/44.

³⁶⁰ İbn Manzûr, a.g.e., C. IV, s. 280.

kullanılmaktadır; bazen de ‘mefulün arka, geri kısmı, tarafı’ manasını ifade etmek için kullanılır. Mesela; “*filan kişi kavmin arkasında kaldı*”, anlamında *دبر فلان القوم* denir.³⁶¹

Kelime mübalağa olarak *افعل* sigasında kullanıldığında ‘yüz, sırt, arkasını veya arka tarafını çevirdi’ anlamında olup bundan maksad ise ‘bozguna uğramak, münhezim olmak’tır.³⁶² Bu anlamda Kamer sûresinde de kullanılmaktadır:

“*O topluluk yakında (Bedir’de) bozguna uğrayacak ve arkalarını dönüp kaçacaklardır.*”³⁶³

e. *سقر (Sekar) Kelimesi*

ر، ق، س، ك (se, ka, ra) kökünden türetilmiş olan *sekar* sözcüğünün Arapça’da ‘güneşin cildinin ve teninin rengini değiştirmesi münasebetiyle onu kavurdu, yaktı ve kararttı’ manasında olan *سقرته الشمس* ifadesinden türetildiği söylenmektedir. Bu ifade *سقرته* şeklinde de kullanılmaktadır. *سقر* (sekar) sözcüğü ayrıca cehennem isimlerinden biridir. *سقر* (sekar), cehenneme özel isim olarak Kur’ân-ı Kerîm’de şu şekilde geçmektedir:

مَا سَأَلَكُمْ فِي سَقَرٍ

“*Sizi sekar’a (cehenneme) ne soktu?*”³⁶⁴

Kamer sûresinde ise şöyle geçmektedir:

يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ

“*Yüzüstü ateşe sürüklendikleri gün kendilerine, “Cehennem dokunuşunu tadın!” denecek.*”³⁶⁵

3. Âyetlerin İçerdiği Konular ve Tefsiri

a. *Kureyş’in Ayrıcalığının Olmaması*

Cenab-ı Hakk, müşriklerin azaptan emniyet içinde olmadıklarını ve helâk edilmiş kavimlerden daha üstün olmadıklarını gösterip, dikkatlerini çekmek ve onları

³⁶¹ İbrahîm, a.g.e., s. 168; Rağıb el-İsfâhânî, a.g.e., s. 164.

³⁶² Çanga, a.g.e., s. 180.

³⁶³ Kamer, 54/45.

³⁶⁴ Müddessir, 74/42; Ayrıca bkz. Müddessir, 74/27-28; Kamer, 54/48.

³⁶⁵ Kamer, 54/48.

uyarmak maksadıyla “(Ey Mekkeliler!) sizin kâfirleriniz onlardan daha mı hayırlı?” buyurmaktadır.

Görüldüğü üzere burada hitap Mekkelî müşrikleredir. Bunun takdiri de “Sizin, küfrünüzü sürdüren ve o küfürden dönmeyen kâfirleriniz mi daha hayırlı” şeklindedir. Buna göre, önceki kavimlerin küfür ve inatçı olmaları sebebiyle azâba uğradıklarını bildirip şayet aynı yolu takip edip bu şekilde devam ederseniz, sizleri de aynı ya da daha dehşetli azâba uğratmamamız için bir sebep yok ifadesine işaret edildiği söylenmektedir.³⁶⁶

Cenab-ı Hakk’ın “Yoksa sizin için kitaplarda bir berat mı var?” buyruğuna gelince, size başınıza herhangi bir felaket ve ibretli azâbın gelmeyeceğine dair Allah’tan bir beraat mı var? anlamındadır. Böylece hitapta bir tehdit söz konusudur.³⁶⁷

Daha sonra Yüce Allah, onların durumlarını bildirerek “Yoksa onlar, ‘Biz yardımlaşan (güçlü) bir topluluğuz’ mu diyorlar” buyurmaktadır.

Râzî, bu hitabın, kurtuluşun kısımlarını gösterme, izahı tamamlama ve hasr gayesiyle getirilmiş bir ibare olduğunu söylemiştir. Zira kurtuluş, ya cezadan kurtulmuş olan kimse buna layık olduğu için gerçekleşir ki bu, bir hükümdarın, bir toplumu cezalandırdığında onların içinden kendisine iyi muamelede bulunan birisini görüp de onu cezalandırmaması gibidir yahut da kurtulmuş olan o şahısta bir şey bulunur. Bu şey, hükümdarın acımasından dolayı o toplum içinde bulunan küçük bir çocuğu ya da zayıf annesini cezalandırmaması gibidir. Veya ne kendisiyle kurtuluşa layık olacağı bir şeye sahiptir, ne de azap görenin bizzat kendisinde merhamet etmeyi gerektiren bir şey bulunmasıyla. Ancak hükümdar, bir kişiyi yardımlarının çokluğu ve sıla-ı rahîme bağlılığı sebebiyle cezalandıramaz. Bu da azap görenin, o hükümdardan uzaklaşıp ona mâni olacak bir orduya katılması gibidir. Bundan dolayı, Cenab-ı Hakk, ilk iki kısmın bir kimseyi kurtaramayacağını anlattığı gibi üçüncü kısmın yani yandaş ve dostlardan da fayda gelmeyeceğini beyan etmektedir.³⁶⁸

b. Birleşik Güçlerin Yenileceği

Yüce Allah onların iddialarını ve kanaatlerini –onlar, her birinin tek başına Hz. Muhammed (s.a.s.)’i yenecek kuvvette olduklarını- reddetmek üzere: “O topluluk

³⁶⁶ Mevdûdî, a.g.e., C. VI, s. 57.

³⁶⁷ Semerkandî, a.g.e., C. III, s. 302; İbn Kesîr, a.g.e., C. VII, s. 482.

³⁶⁸ Râzî, a.g.e., C. XXIX, s. 67.

yakında bozguna uğrayacak ve arkalarını dönüp kaçacaklardır.” buyurmuştur. Âyette, toplulukların kendilerini kurtaramayacağı ve onlara birleşik kuvvetleri fayda vermeyeceği bildirilmektedir. Nitekim: “*O topluluk yakında bozguna uğrayacak...*” âyeti indirildiğinde Hz. Ömer’in: “Hangi topluluk dağıtılacak, yenilecek? Bedir gününde gördüm ki Allah’ın Rasulü (s.a.s) zırhına bürülü olarak yürüyüp şöyle diyordu: “*O topluluk yakında bozguna uğrayacak...*” İşte o esnada bu âyetin tevilini anladım.” dediği nakledilmektedir.³⁶⁹

Cenab-ı Hakk, onların bozulup kaçmalarını, olayın yalnız bununla yetmeyeceği, bundan daha da trajik olacağı, başlarına vereceği asıl belayı “*Hayır, kıyâmet, onların (görecekları asıl azâbın) vaktidir...*” şeklinde beyan etmektedir. Âyette ‘kıyâmet’ ile yapılan uyarma daha önce gelmiş geçmiş herkesi içine alan bir uyardır. Buna göre, Cenab-ı Hakk, Hz. Muhammed’in kavminin, onlardan önce gelmiş geçmiş, kâfir olup küfürlerini devam ettirmiş helâk ettiği kavimlerden daha hayırlı olmadığını izah ettikten sonra öncekilerin başına gelen şeyin bunların da başına geleceğini açıklamaktadır. Dolayısıyla dünya azâbının, verilen azâbı tamamlamak için olmadığını bildirip, bu azâbın tamamlanmasının sürekli ve çok şiddetli olan bir azap ile olacağını vurgulamaktadır. Bu da dünyada gördükleri ya da çarptırıldıkları azapların hepsinden çok daha şiddetli ve belalı bir azap olacağı şeklinde inzar edilmektedir.³⁷⁰

Âyette, kıyâmetin herkes için bir buluşma yeri ve zamanı olmasına rağmen, bunun sadece kâfirlere mahsus kılınması hususunda şöyle bir açıklama getirilmektedir: Müminlere hayrın vadedilmesinden ve sabrın emronulmasından dolayı onlar, kıyâmetin zamanını Allah’a bırakıp “Bu ne zaman olacak?” diye sormazlar. Kâfirler ise buna itiraz edip iman etmemeleri sebebiyle, devamlı “Azap ne zaman olacak” der durur da onlara “Sabredin, kıyâmet günü gelecek” denilir. İşte, dolayısıyla kâfirler, “*Ey Rabbimiz! Hesap gününden önce payımızı hemen ver!*”³⁷¹ demiş, Cenab-ı Hakk da “*Senden azâbın çabucak gelmesini istiyorlar. (Hikmet gereği) belirlenmiş bir süre olmasaydı, azap onlara mutlaka gelirdi. Onlar farkında değillerken kendilerine ansızın elbette gelecektir.*”³⁷² buyurmuştur.

³⁶⁹ Taberî, a.g.e., C. XXII, s. 157; Süyûtî, a.g.e., C. XIV, s. 86; Seyyid Kutub, a.g.e., C. VI, s. 3440.

³⁷⁰ Câbirî, Muhammed Âbid, *Fehmü'l-Kur'an*, (çev. Muhammed Coşkun), 2.b., İstanbul: İlim Yurdu Yayınları, 2013, C. I, s. 229; Kurtubî, a.g.e., C. XX, s. 146.

³⁷¹ Sad, 38/16.

³⁷² Ankebût, 29/53.

c. Mücrimlerin Ateşler İçinde Olmaları

Sûrenin devamında bu acı ve belalı saatin nasıl olduğu açıklanıp kıyâmet sahnelerinden korkunç bir sahne olarak bahsedilmiştir: “*Şüphesiz suçlular (müşrikler) sapıklık ve ateşler içindedirler. Yüzüstü ateşe sürüklendikleri gün kendilerine, “cehennemin dokunuşunu tadın!” denecek.*”³⁷³

Müfessirlerin çoğu “*Şüphesiz suçlular...*” âyetinin, Hz. Peygamber ile kader konusunda tartışan müşrikler hakkında indirildiği görüşündedir. Bu görüşü de Ebû Hureyre’den gelen bir rivâyet ile delillendirmektedirler. Ebû Hureyre (r.a), “Kureyş müşriklerinin tartışmak maksadıyla Rasulullah’ın (s.a.s) yanına vardıklarını ve bunun üzerine Cenab-ı Hakk, “*Şüphesiz suçlular...*” âyetini indirdiğini söylemektedir.³⁷⁴ Her ne kadar âyet bir grup hakkında indirilmişse de hükmü geneldir ve suçlu kimselerin, öldükten sonra Yüce Allah’ın diriltmeye kadir oluşunu ve diğer gelen haberlere gücünün yeteceğini inkâr etmeleri, peygamberleri ve uyarıları tekzip etmelerinden dolayı ahirette azgın ve çılgın ateşlerin içinde olacağını bildirmektedir.³⁷⁵

Cenab-ı Hakk’ın, “*Cehennemin dokunuşunu tadın!” denecek*” hitabına gelince tatmak, duyular cümlesinden olması sebebiyle, âyette bir istiare söz konusu olduğu söylenmektedir. Zira tadılan şey, dil ile hem sıcaklığı hem soğukluğu hem sertliği idrak edip onların eziyetini hissetmektedir. Buna göre dilin algılaması diğer uzuvlara göre daha tam ve mükemmeldir. İşte bundan dolayı Allah Teâlâ “*Cehennemin dokunuşunu tadın*” buyurmuştur.³⁷⁶

d. Her Şeyin Ölçülü Bir Şekilde Yaratılması

Cenab-ı Hakk bu dehşet verici tabloların ışığı altında âyet-i kerîmede bilhassa müşriklere ve genel olarak bütün insanlara beyanatını ulaştırmaktadır. Bunun üzerine dünyada mevcut olan bütün mahlûkatı ve kavimlerin başına gelen bütün felaketleri, büyük küçük her şeyi, bir ölçüye nazaran yarattığını zikrederek “*Gerçekten biz, her şeyi bir ölçü ve dengede yarattık*” buyurmuştur. Bu hitabın iki anlama gelme ihtimali vardır: Birisi, ‘kader’ lafzı, takdir olunan anlamına gelmesi; o takdirde kaza ile birlikte kullanılması yaygınlık kazanmış olan anlam kastedilmektedir.³⁷⁷ Diğer ihtimal ise, Âlûsî’nin görüşüdür. Âlûsî, bu buyruğun mezkûr olan anlama hamledilmesi, selefın

³⁷³ Kamer, 54/47-48.

³⁷⁴ Müslim, “Kitabu’l-Kader”, 19; Vâhidî, a.g.e., s. 228.

³⁷⁵ Elmalılı, a.g.e., C. VII, s. 357.

³⁷⁶ Râzî, a.g.e., C. XXIX, s. 68.

³⁷⁷ Mâverdî, a.g.e., C. V, s. 420.

birçoğundan nakledilegelen mana şeklinde olduğunu söylemekte ve bunun “Biz her şeyi yoktan var etmenin eksenini teşkil eden ondaki hikmet gereği hikmeti noksansız, kâmil, takdiri belli, yani her türlü ölçü ve miktarı kararlaştırılmış olarak var ettik” manasında olabileceğini mümkün görmektedir.³⁷⁸ O zaman bu âyet-i kerîme “O, göklerin ve yeryüzünün mülkü (hükümranlığı) kendisine ait olandır. Çocuk edinmemiştir. Mülkünde hiçbir ortağı da yoktur. O, her şeyi yaratmış ve yarattığı o şeyleri bir ölçüye göre takdir etmiştir.”³⁷⁹ âyetinde ihtiva eden anlamı ifade etmektedir. Bu anlamların ışığında Seyyid Kutub (v. 1966) bu âyet hakkında, “Bütün bunlar, küçük ve büyük her şey; konuşan ve konuşmayan; devinen ve devinmeyen; geçmiş ve müstakbel, meşhur olan ve olmayan bir kader ile var edilmiştir. Belli bir hedefe nazaran yönlendirilip hikmete uygun olarak tedbir edilmektedir. Başıboş ve lüzumsuz hiçbir şey yoktur. Tesadüfen ortaya çıkan hiçbir şey de değildir ve kendiliğinden olup gelen hiçbir şey olmadığını” söylemektedir.”³⁸⁰

J. ALLAH'IN EMRİNİN HEMEN GERÇEKLEŞMESİ

1. 50-55. Âyetler ve Meâli

وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَاِحْدَةٌ كَلَمَحٍ بِالْبَصْرِ {50} وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا أَشْيَاعَكُمْ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ {51}
وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ {52} وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُسْتَطَرٌّ {53} إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي
جَنَّاتٍ وَنَهْرٍ {54} فِي مَفْعَدٍ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ {55}

Emrimiz ancak bir tek emirdir. Göz kırpması gibidir. (Anında gerçekleşir.) (50) Andolsun, biz sizin gibileri hep helâk ettik. Fakat var mı düşünüp öğüt alan? (51) İşledikleri her şey ise kitaplarda kayıtlıdır. (52) Küçük, büyük her şey satır satır yazılmıştır. (53) Şüphesiz Allah'a karşı gelmekten sakınanlar cennetlerde, ırmak başlarındadırlar. (54) Muktedir bir hükümdarın katında, doğruluk meclisindedirler. (55)

2. Âyetlerdeki Bazı Kelime ve İstılahların İzahı

Bu bölümde, âyetlerde zahirde anlaşılması pek kolay olmayan bazı kelime ve istılahlara yer verilecektir. Bunlar ise şöyledir:

³⁷⁸ Âlûsî, a.g.e., C. XXVII, s. 93.

³⁷⁹ Furkân, 25/2.

³⁸⁰ Seyyid Kutub, a.g.e., C. VI, s. 3440.

a. هلك (Heleke) Kelimesi

ه، ل، ك (he, le, ke) kökünden oluşan *heleke* sözcüğünün, Kur'ân-ı Kerîm'de üç³⁸¹ manada kullanıldığı söylenmektedir. Bu anlamları şu şekilde izah etmek mümkündür:

ه، ل، ك (he, le, ke) kökünden meydana gelmiş olan هلك (heleke) يهلك (yehliku) - هلاكا (helâken) هلوكا (hulûken) kelimesinin 'ölmek, helâk olmak, perişan olmak, fani olmak, çakışmak' manalarına geldiği söylenmektedir. Buna göre kelimenin, bir nesnenin ortadan kaldırılması veya yok olması manası bulunmaktadır. Bu kelimenin ism-i fâili هالك (hâlik) olup, çoğulu هالكين (hâlikîn) ya da هالكون (hâlikûn) olmaktadır. هلك (heleke) kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de birçok yerde geçmektedir. Nitekim Nisâ sûresinin 176. âyetinde geçen *heleke* ifadesinin 'ölmek' anlamı bulunmaktadır:

إِن أَمْرًا هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ

“Çocuğu olmayan bir kişi ölür de kız kardeşi bulunursa, bıraktığı malın yarısı onundur.”³⁸²

Heleke lafzı ile ilgili ikinci görüş ise, 'azâb, eziyet, felakete uğratmak (felaket ile cezalandırmak)' manasına geldiğidir. Nitekim kelime bu anlamda Kamer sûresinde şöyle kullanılmaktadır:

وَلَقَدْ أَهَلَكْنَا أَشْيَاءَكُمْ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ

“Andolsun, biz sizin gibileri hep helâk ettik. Fakat var mı düşünüp öğüt alan?”³⁸³

هلك *heleke* kelimesinin 'dall/kaybolmak, telef olmak' manalarına da geldiği söylenmiştir. Bu ifadeden bir şeyin senden kaybolup senin dışındaki birinde bulunması manası anlaşılmaktadır. Bu kelimenin 'kaybolmak' manasında kullanılmasına örnek olarak Hâkka sûresindeki 29. âyet gösterilebilir:

هَلَكَ عَنِّي سُلْطَانِيَّةٌ

“Saltanatım da yok olup gitti.”³⁸⁴

³⁸¹ Rağıb el-İsfâhânî, a.g.e., s. 544; Dameğânî, a.g.e., s. 477.

³⁸² Nisâ, 4/176.

³⁸³ Kamer, 54/51.

³⁸⁴ Hâkka, 69/29.

b. *مستطر (Mustetar) Kelimesi*

مستطر mustetar kelimesinin ط، ر، س (se, ta, re) kökünden geldiği belirtilmektedir. *سطر* setare sözcüğü ise ‘yazılan yazıdan, dikilen ağaçtan ve ayakta kalan insanlardan meydana gelen saf’ anlamına gelmektedir. Nitekim Arapça’da, “*falan kişi bunu satır satır yazdı*” manasında *سطر فلان كذا* ibaresi kullanılmaktadır. Çoğulunun ise, *أسطر* (estur), *أسطار* (estâr), *أساطير* (esâtîr), *سطور* (sutûr), şekillerinde olduğu söylenmektedir.³⁸⁵ Nitekim şairin şu şiiri buna örnek teşkil eder:

اني و اسطار سطرن سطرًا

لقائل يا نصر نصر نصرا

Yazılan satırların hakkı için ben,

Ey Nasır! Ey Nasır! Yardım et diyorum.³⁸⁶

Kamer sûresinde geçen *مستطر mustetar* kelimesi, ‘yazmak’ anlamına gelmektedir. Bu manada Arapların lugatında *أسطر فلان اسمي* “*fılan kimse ismimi yazdı*” şeklinde kullanıldığı görülmektedir.³⁸⁷

c. *جنات (Cennât) ve نهر (Nehr) Kelimeleri*

Cemî olarak gelen *جنات cennât* sözcüğü, ‘örtmek/gizlemek/setretmek’ anlamındaki *جن cenne* kökünden ortaya çıkan bir isimdir. Nitekim Arapça’da “*gece onu sakladı*” manasında *جنه الليل* ifadesi kullanılmaktadır. ‘Ağaç ve bitkiler ile toprağı örten bahçe’ manasında da kullanılmaktadır. Arapça’da, ‘yeşillikleri bol bostan ve bunların oluşturduğu gölgeler münasebetiyle toprağın örtüldüğü bahçeye de cennet’ denilmektedir.³⁸⁸ Şairin şu beyitleri bu anlamdadır:

كان عيني في غربي مقتلة من النواضح

تسقي جنة سحفا

“Sanki gözlerim batı tarafımda öldürülmüş gibidir,

³⁸⁵ İbn Manzûr, a.g.e., C. VI, s. 256.

³⁸⁶ Rağıb el-İsfâhânî, a.g.e., s. 232.

³⁸⁷ -وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُسْتَطَّرٌ- “Küçük, büyük her şey satır satır yazılmıştır”; Kamer, 54/53; İbn Manzûr, a.g.e. VI, 257.

³⁸⁸ İbn Manzûr, a.g.e., C. II, s. 370.

Kaynaklardan yüksek ağaçları sulayan.”³⁸⁹

Cennet kelimesi ıstılahî açıdan, ahiret hayatında nimetler ile dolu olan mekâna verilen bir isimdir. Bu adı almasının sebebi, -aralarındaki büyük fark bulunmasına rağmen- genel görünümü ile yeryüzündeki bahçelere benzetilerek zihinlere yakınlştırılmaya çalışılması ya da eşsiz nimetlerin insan anlayışından gizlenmiş olması şeklinde izah edilmektedir. Çoğul olarak getirilmesinin nedeni olarak ise cennetlerin yedi tane olması söylenmektedir.³⁹⁰

ر (ne, he, ra) harflerinden türeyen نهر *nehr* lafzı Arapça’da ‘kaynayan suyun mecrasını’ ifade etmektedir. Çoğulu ise أنهار *enhâr* şeklinde gelmektedir. Kelime, bazen de suyun mecrasına benzetilerek ‘genişlik’ anlamında da kullanılmaktadır. Örneğin: انهرت الدم denildiğinde “*kan döküldükçe akıttım*” manasını taşımaktadır. نهار şeklinde kullanıldığında ‘ışığın her tarafa yayıldığı zaman, gündüz’ anlamında gelmektedir.³⁹¹

Ahiret hayatında mü’minlerin ebedî saadet yurdu olan cennette, bahşedilecek olan feyiz ve lütufları göstermek amacıyla temsili bir şekilde Kamer sûresinde şöyle buyrulmaktadır:

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَهَرٍ

“Şüphesiz Allah’a karşı gelmekten sakınanlar cennetlerde, ırmak başlarındadırlar.”³⁹²

d. ملك (Melik) Kelimesi

ملك *melik* sözcüğü, arapça bir isim olup ‘emretme ve yasak koyma yetkisine sahip olan’ manasına gelen ك، ل، م (me, le, ke) kökünden türetilmiştir. Kelimenin, insan siyasetinde de kullanıldığı görülmektedir. Nitekim “*insanların hükümdarı*” manasında ملك الناس denmektedir.³⁹³

³⁸⁹ İbn Fâris, a.g.e., C. I, s. 175.

³⁹⁰ Şahin, Süreyya, “Cennet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1993, C. VII, s. 374; Rağıb el-İsfâhânî, a.g.e., s. 98.

³⁹¹ Rağıb el-İsfâhânî, a.g.e., s. 509.

³⁹² Kamer, 54/54; Ayrıca bkz. *Cennetu'l-Firdevs*: Kehf, 18/107; *Cennetu'l-Adn*: Beyyine, 98/8; *Cennetu'n-Na'im*: Mâide, 5/65; *Dâru'l-Hulud*: Fâtır, 35/35; *Cennetu'l-Me'vâ*: Secde, 32/19; *Dâru's-Selâm*: Yûnus, 10/25; *İlîyyûn*: Mutaffin, 83/19-20; İbn Kesîr, a.g.e., C. VIII, s. 374.

³⁹³ İbn Manzûr, a.g.e., C. XIII, s. 182.

ملك *milk/hükümranlığın* iki çeşit olduğu söylenmektedir. Birisi, ‘sahiplik etmek ve üstlenmek’, diğeri ise ‘sahiplik ve üstlenme olmasa bile, bunları yapabilecek güce sahip olmak’ anlamlarına gelmektedir. ملك *milk* kelimesinden türetilen *mülk* sözcüğü ‘Yüce Allah’ın sürekli olan hakkıdır, yetkisidir’ manasını taşımaktadır.³⁹⁴ Bu anlamda Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyurulmaktadır:

لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ

“*Mülk yalnızca O’nundur, hamd da O’na mahsustur.*”³⁹⁵

3. Âyetlerin İçerdiği Konular ve Tefsiri

a. Her İşin Bir Anda Tamamlanması ve Her Şeyin Yazılmış Olması

Cenab-ı Hakk, her şeyi ölçü ile yarattığını, kâinattaki her şeyin O’nun emrine göre yürüdüğünü açıkladıktan sonra yaratma işinin nasıl olduğuna dair, “*Emrimiz ancak bir tek emirdir. Göz kırpması gibidir. (Anında gerçekleşir.)*” buyurmuştur. Bu da Yüce Allah’ın bir tek işaret ile yahut tek bir söz ile yaratmak istediği şeye –büyük ya da küçük olsun, herhangi bir çaba göstermeksizin, zamana da ihtiyacı olmadan- kün (ol) deyip gerçekleşiverdiğini beyan eder. Âyetteki “*bir anlık bakış gibi*” ifadesi, olayın meydana gelişinin buna benzetildiğini anlatmaktadır. Dolayısıyla, Yüce Allah adeta “Bizim emrimiz bir keredir. Bunun üzerine bu emirle emrolunan şey, bir anlık bakış gibi hızlıca oluverir” demektedir.³⁹⁶ Bu buyruğu, “*Bir şeyin olmasını istediğinde ona “ol” der, o da oluverir*”³⁹⁷ buyruğuna benzemektedir. Bu anlamda şu beyit de geçmektedir:

إذا ما أراد الله أمرا فأنما

يقول له: كن، قوله فيكون

“Allah bir emri murad ettiğinde sadece

Ona ol, der; bir defa söyler ve derhal oluverir.”³⁹⁸

³⁹⁴ Rağîb el-İsfahânî, a.g.e., s. 472.

³⁹⁵ Tegâbun, 64/1.

³⁹⁶ Beyzâvî, a.g.e., C. V, s. 168.

³⁹⁷ Yâsin, 36/82.

³⁹⁸ İbn Kesîr, a.g.e., C. VII, s. 486.

Tarih boyunca gelip geçen bütün ilahî uyarıları tekzîb edenlerin helâk edilmeleri de bir tek söz sonucu birdenbire olduğu ve Mekkeli müşriklere daha önce geçen yoldaşları olan inkârcıların acı âkıbetleri hatırlatılarak “*Andolsun biz, sizin benzerlerinizi hep helâk ettik. Fakat var mı düşünüp öğüt alan?*” buyrulmaktadır.³⁹⁹

Yüce Allah’ın, “*Küçük, büyük her şey satır satır yazılmıştır...*” buyruğu, azâbın onların yok edilmesiyle sınırlı olmadığına, aksine bu yok edişin yalnız dünyevi olmayıp onlara mahsus hazırlanan uhrevî azâbın ise onların aleyhine kaydedildiğine bir delil olduğu söylenmektedir.⁴⁰⁰ Bu hususta, Kur’ân-ı Kerîm’de başka bir âyette şöyle buyrulmaktadır:

كَلَّا بَلْ تُكذِّبُونَ بِالذِّينِ وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ كِرَامًا كَاتِبِينَ

“*Hayır, hayır! Siz hesap, mükâfat ve cezayı yalanlıyorsunuz. Hâlbuki üzerinizde muhakkak bekçiler, değerli yazıcılar vardır.*”⁴⁰¹

Cenab-ı Hakk, önceki âyetin hükmünü genelleştirmek amacıyla “*Küçük, büyük her şey satır satır yazılmıştır*” buyurmaktadır. Burada yazma işi, yalnız onların yapmış oldukları ameller ile sınırlı olmayıp tam tersine, başkalarının yapmış oldukları şeylerin de orada yazılı olduğunu anlatmaktadır. Bundan dolayıdır ki bu yazma işinden ister hayır, ister şer olsun; ister küçük, ister büyük olsun, her şeyin satır satır kayıt altına alındığı açıklanmaktadır.⁴⁰²

b. Müttakilerin Âkıbeti

Âyete dair bu izah ve açıklamalardan sonra Efendimiz’i tekzîb edenler safhasından artık başka bir safhaya geçilmiş, güvenli ve rahat bir hayat süren muttakiler tasvir edilerek “*Şüphesiz Allah’a karşı gelmekten sakınanlar cennetlerde, ırmak başlarındadırlar. Muktedir bir hükümdarın katında, doğruluk meclisindedirler*” buyrulmaktadır.

Hitapta, mücrim insanların azar, tehdit, korku içinde cehennemde yüzüstü sürüklenmelerinin tersine Allah’a karşı gelmekten sakınanların, içinden bal, süt, su ve sarhoş etmeyen içeceklerden ırmakların aktığı cennetlerde olacakları; Yüce Allah’ın rızası, ikram ve ihsanına kavuşmuş olacakları; anlamsız sözlerin konuşulmadığı ve

³⁹⁹ Seyyid Kutub, a.g.e., C. VI, s. 3441.

⁴⁰⁰ Râzî, a.g.e., C. XXIX, s. 75.

⁴⁰¹ İnfîtâr, 82/9-11.

⁴⁰² Kurtubî, a.g.e., C. XVII, s. 159.

günahın işlenmediği hak meclislerinde bulunacakları; arzu ettiği her şeyi yapmaya kadir olan, hiçbir işin kendisini aciz bırakmayacağı Rablerinin yanında, saygın bir makamda bulunacakları vurgulanmaktadır.⁴⁰³ Allah Teâlâ, bunların durumunu Vâkıa sûresinde açık bir şekilde beyan etmiş ve birçok nimetin içinde olduklarını belirtmiştir: *“Ahiret mutluluğuna erenler, ne mutlu kimselerdir! (Onlar), dikensiz sidir ağaçları ve meyveleri küme küme dizili muz ağaçları altında, yayılmış sürekli bir gölgede, çağlayan bir su başında, tükenmeyen ve yasaklanmayan çok çeşitli meyveler içinde ve yüksek döşekler üzerindedirler. Biz onları (hurileri) yepyeni bir yaratılışta yarattık. Onları ahiret mutluluğuna erenler için, hep bir yaşta eşlerini çok seven gösterişli bakireler yaptık.”*⁴⁰⁴

Câbirî (v. 2010), “Ahiret hayatının böylesine somut izahının, Muhammedî daveti, dinî-ticarî bir merkez olan Mekke'nin servetini tekellerine alan Kureyş'in varlıklarına mukabil hem savunmak hem de onları bir taraftan cehennem azâbıyla korkuturken diğer taraftan cennet nimetlerine özendirmek maksadıyla manevî-psikolojik düzeyde baskı altına almak için kullanılan bir silah işlevi olduğunu” söylemektedir.⁴⁰⁵

⁴⁰³ Zuhaylî, a.g.e., C. XIV, s. 190.

⁴⁰⁴ Vâkıa, 56/27-38.

⁴⁰⁵ Câbirî, a.g.e., C. I, s. 228.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAMER SÛRESİNDE

KIYÂMET TASVİRLERİ VE HELÂK

EDİLEN KAVİMLER

I. KIYÂMET VAKIASININ İŞLENİŞİ AÇISINDAN KAMER SÛRESİ

Kamer sûresinde kıyâmet tasvirlerinden iki sahne bulunmaktadır. Sûrenin tamamında ele alınan genel amaç, bu iki sahneyi birbiriyle ilişkilendirmektir.

İlk sahne, kısa ve hızlı bir sahne olup *“اقتربت الساعة وانشق القمر”* *“Kıyâmet yaklaştı ve ay yarıldı”*⁴⁰⁶ âyetiyle sûrenin tamamında mevcut olan musikînin ritmiyle ahenk içindedir. Bu musikî, birbirini yakın aralıklar ile izleyen çok seri, bununla birlikte canlı ve hareketli sahneler tasvir etmektedir. Bu sahne *حُشْعًا أَبْصَارُهُمْ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُّنتَشِرٌ مُّهْطِعِينَ إِلَى الدَّاعِ* *“Yayılmış çekirgeler gibi kabirlerden çıkarlar. Kendilerini çağırana doğru koşmaktalar. Kendilerini neden davet ettiğini bilmeksizin..”* *“gözleri dalgın dalgın” ona doğru gidiyorlar* tasviri ile tamamlanmaktadır ve bu toplanma, dalgınlık ve acelecilik esnasında: *يَقُولُ الْكَافِرُونَ هَذَا يَوْمٌ عَسِيرٌ* *“kâfirlerin, “bu zor bir gün”*⁴⁰⁷ sözleri ile son bulmaktadır.⁴⁰⁸

İkinci sahnede manevî-maddî azap ve onun şekli anlatılmaktadır: *بَلِ السَّاعَةِ مَوْعِدُهُمْ: وَالسَّاعَةُ أَذْهَى وَأَمْرٌ* *“Hayır, kıyâmet, onların (göreceklere asıl azâbın) vaktidir. Kıyâmet (azâbı) ise daha müthiş ve daha acıdır.”*⁴⁰⁹

Dünya hayatında görülen cezalardan ya da onlara ulaşan haberleri tekzîb eden ve tufanla, çığlıkla, rüzgârla, yıldırımla yok edilen o kimselerin başına bu yıkımlardan daha şidetli ve daha korkunç bir ceza gelmektedir. Allah’a ve peygamberlerine karşı gelenler bir şaşkınlık ve cezanın içerisinde olmakta ki bu ceza, akıllara ve ruhlara (manevî-maddî) azâb vermektedir. İşte bunlar cehennemde, bedenleri ve derileri kavrulup yüzüstü sürükleneceklerdir. Bunun ardından ruhî bir acıyla azâbı tadacakları

⁴⁰⁶ Kamer, 54/1.

⁴⁰⁷ Kamer, 54/ 6-8.

⁴⁰⁸ Seyyid Kutub, *Meşâhidü'l-Kıyâme fi'l-Kur'ân*, Mısır: Dâru'l-Marife, t.y., s. 81.

⁴⁰⁹ Kamer, 54/46.

ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ “Cehennemini dokunuşunu tadın!”⁴¹⁰ âyetiyle bildirilmektedir. Kâfirler yüzüstü cehenneme sürüklenirken, değer verilmeksizin ateşe atılırken, Allah’a ve peygamberlerine tabi olanlar huzur ve rahat içersinde nimetlendirilmektedirler: إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُّقْتَدِرٍ “Şüphesiz Allah’a karşı gelmekten sakınanlar cennetlerde, ırmak başlarındadırlar.”⁴¹¹ Bu âyetle de bu kimselerin mertebelerinin, boş söz ve üzüntü veren şeylerden uzak, her şeye gücü yeten ve tüm kâinâtın sahibi olan Yüce Allah’ın makamına yakın olacağı ve elde ettikleri bu mükâfaattan da çokça razı olacakları haber verilmektedir.⁴¹²

A. KIYÂMETİN TANIMI VE MAHIYETİ

Kamer sûresinin ihtiva ettiği ana konulardan biri “kıyâmet” konusudur. Bu nedenle biz de çalışmamızın bu kısmına başlarken kıyâmetin sözlük ve ıstılahî manasından, Kur’ân-ı Kerîm’deki isimleri ile Kur’ân ve hadiseler ekseninde, kıyâmetin özelliklerinden kısaca bahsetmeye gayret edeceğiz.

1. Kıyâmetin Sözlük Anlamı

Kıyâmet kelimesi، قوم - يقوم (kâme-yekûmu) fiilinin masdarı şeklinde gelip “dikilmek, kalkmak, ayakta durmak, doğrulmak”⁴¹³ “gürültü, büyük musibet ve tüm vefat edenlerin ahir zamanda yeniden dirilerek mahşerde hesap vermek için toplanması, âlemin bozulması,”⁴¹⁴ “bütün mahlûkatın Hayy ve Kayyum olan Yüce Allah’ın huzurunda durması”⁴¹⁵ gibi manaları ifade etmektedir. Sülasî olarak ق، و، م fiilinden türetilmiş olan قِيَامَة lafzı, “insanın bir çırpıda ayağa kalkması” anlamını taşır. Kelimenin sonunda gelen müenneslik edatı ت (te), bu kalkmanın ansızın ortaya çıkması anlamına işaret eder.⁴¹⁶ Buna göre insanların vefat ettikten sonra Yüce Allah’ın huzurunda kalkacakları gün kıyâmet olarak adlandırılmaktadır. Nitekim bu anlamda Mutaffifin sûresinde şöyle kullanılmaktadır:

⁴¹⁰ Kamer, 54/48.

⁴¹¹ Kamer, 54/54-55; Seyyid Kutub, *Meşâhidü'l-Kıyâme fi'l-Kur’ân*, s. 82.

⁴¹² Sa’lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm en-Nîsâbüri, *el-Keşf ve'l-beyân ‘an tefsiri'l-Kur’ân*, (nşr. Ebû Muhammed b. ‘Âşûr), Beyrut: Dârü İhyâi’t-Türâsi'l-‘Arabî 1422/2002, C. IX, s. 174.

⁴¹³ Rağîb el-İsfahânî, a.g.e., s. 691; İbn Manzûr, a.g.e., C. XXII, s. 506.

⁴¹⁴ Şemseddin, Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, 2.b., Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2015, s. 1123.

⁴¹⁵ İbn Manzûr, a.g.e., C. XXII, s. 506.

⁴¹⁶ Topaloğlu, Bekir, “Kıyâmet” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1991, C. XV, s. 516.

أَلَا يَظُنُّ أُولَئِكَ أَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَ لِيَوْمٍ عَظِيمٍ يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ

“Onlar, büyük bir gün; insanların, âlemlerin Rabbinin huzurunda duracakları gün için diriltileceklerini sanmıyorlar mı?”⁴¹⁷

2. Kıyâmetin İstilahî Anlamı

Kıyâmet terim olarak, “dünyanın bağlı olduğu kozmik sistemde ortaya çıkacak değişimin ardından vefat edenlerin dirilmesiyle başlayıp sonsuza kadar devam edecek âlem”⁴¹⁸ olarak tarif edilmektedir. Kıyâmet ayrıca, “fert ve toplum olarak insan hayatının sona ermesi, Yüce Allah’ın dünya için tayin etmiş olduğu müddetin neticesinde kâinat ve düzeninin tahrif edilmesi ve insanların hesap vermek için tekrar diriltilerek kabirlerinden kalkmaları”⁴¹⁹ manasına gelmektedir.

Rağib el-İsfahânî (v. 502/1108) ise kıyâmeti, “kâinatın sonu ve tüm vefat edenlerin yeniden diriltilip toplanacakları vakit” olarak tarif etmekte ve insanın vefat etmesinin suğra/küçük kıyâmet, herhangi bir dönemde yaşayan insanların topyekûn helâkini orta kıyâmet ve insanların öldürülüp hesap vermek için yeniden diriltilmelerini ise kübrâ/büyük kıyâmet olmak üzere üçe ayırmaktadır.⁴²⁰ Dolayısıyla fertlerin ölümü onların kıyâmetidir. Bir ümmetin tarih sahnesinden silinip helâk edilmeleri de onun kıyâmetidir. Ayrıca kâinatın yıkılması, her şeyi ortadan kaldırması ve yerine ahiretin inşa edilmesi ise gerçek kıyâmettir.⁴²¹

B. KUR’ÂN-I KERÎM’DE VE HADÎSLERDE KİYÂMET KELİMESİ

Kur’ân-ı Kerîm’de kıyâmet hakkında pek çok ifadeler kullanılmaktadır. Kıyâmeti tasvir eden bu tabirlere daha çok Kur’ân’ın son bölümlerinde yer verilmektedir. Hatta beş sûre kıyâmet ile ilgili ifadelerle isimlendirilmiştir.⁴²² Kıyâmet kelimesi, يوم القيامة şekli ile yetmiş âyette⁴²³ geçmekte olup bu âyetlerin tümünde ikinci sûrun üflenmesinin ardından olan hayat anlatılmaktadır.

⁴¹⁷ Mutaffîfîn, 83/4-6.

⁴¹⁸ Topaloğlu, a.g.m., C. XV, s. 516.

⁴¹⁹ Demirci, Muhsin, *Kur’ân’ın Ana Konuları*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2013, s. 292.

⁴²⁰ Rağib el-İsfahânî, a.g.e., s. 691.

⁴²¹ Yakıt, İsmail, *İslam’ı Anlamak*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2009, s. 194.

⁴²² Kıyâme, Hâkka, Gâşiye, Vâkıa, Kâria Süreleri. Bkz. Suudi Hüseyin Erdoğan, *Ölüm ve Ötesi*, İstanbul: Çile Yayınevi, 1976, s. 13.

⁴²³ Abdülbakî, Muhammed Fuad, *el-Mu’cemu’l-Müfehres li Elfâzi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, 2.b., Kahire: Daru’l-Kütübi’l-Mısriyye, 1945, s. 576.

Kur'ân'da kıyâmeti tasvir eden diğer tabirlerin sayısı on dokuzu ulaşmakta ve her biri kıyâmetin bir vechini açıklamaktadır.⁴²⁴ Örneğin يوم الدين *yevmu 'd-dîn*,⁴²⁵ يوم الحساب *yevmu 'l-hisâb*,⁴²⁶ يوم التلاق *yevmu 't-Talâk*,⁴²⁷ يوم الفتح *yevmu 'l-Feth*,⁴²⁸ يوم التغابن *yevmu 't-Teğâbun* يوم الجمع *yevmu 'l-Cem*,⁴²⁹ الغاشية *el-Ğaşıyye*,⁴³⁰ الواقعة *el-Vâkıa*,⁴³¹ الساعة *es-Sâ'at*,⁴³² الصخاة *es-Sahhâ*,⁴³³ الحاقة *el-Hâkka*,⁴³⁴ يوم الخلود *yevmu 'l-Hulûd*,⁴³⁵ يوم الخروج *yevmu 'l-Hurûc*,⁴³⁶ التناد *yevmü 't-Tenâd*,⁴³⁷ يوم الحسرة *yevmu 'l-Hasret*,⁴³⁸ يوم الازفة *yevmu 'l-Âzife*,⁴³⁹ الطامة *et-Tâmme*,⁴⁴⁰ يوم البعث *yevmu 'l-Ba 's*,⁴⁴¹ bu kullanımlardandır.

Kıyâmet olayını anlatmak maksadıyla hadîslerde de söz konusu isimler ve tabirlerin geçtiği bilinmektedir. Hadis kitaplarında mevzuya dair özel bölümler oluşturulup konu ile ilgili hadisler bu bölümlerde topluca yer almaktadır. “*Sıfatu 'l-Kıyâme*”, “*Rikâk*” gibi başlıklar altında kıyâmete dair hadisler mevcut olmakla birlikte hadis kaynaklarında kıyâmet mevzusu daha çok “eşrâtü's-sâ'a, fiten ve melâhim” kısımlarında yer almaktadır.⁴⁴²

C. KUR'ÂN-I KERÎM'DE KİYÂMETİN BAZI NİTELİKLERİ

Kur'ân-ı Kerîm'de kıyâmete dair bir kısım bilgiler yer almaktadır. Kur'ân'da kıyâmetin kopacağı zaman hakkında bilgi verilmemiş, ancak onun aniden kopacağı birçok âyette bildirilip insanların her an kıyâmete hazır olmaları vurgulanmaktadır. Kıyâmetin zamanını Yüce Allah hariç hiç kimsenin bilemeyeceği de haber verilmektedir. Bu mevzuda ne Hz. Peygamber ne O'na vahyi getiren Cebrâil ne de vakti geldiğinde kıyâmet vakiasını fiilen gerçekleştirmekle görevlendirilmiş olan İsrâfil bu

⁴²⁴ Öztürk, Yener, *İmkân ve Lüzumu Açısından Kur'ân'da Ahiret*, İzmir: Işık Yayınları, 2004, s. 17.

⁴²⁵ Karşılıkların vereceği gün; Fatiha, 1/4.

⁴²⁶ Hesap verilecek gün; Mü'min, 40/37.

⁴²⁷ Buluşma günü; Mü'min, 40/15.

⁴²⁸ Fetih günü; Secde, 32/29.

⁴²⁹ Toplanma ve yanılmanın anlaşıldığı gün; Teğâbun, 64/9.

⁴³⁰ Herşeyi kuşatan gün; Ğâşiye, 88/1.

⁴³¹ Vukuu kesin olan; Vâkıa, 56/1-3.

⁴³² Kıyâmet saati; Kamer, 54/1.

⁴³³ Korkunç ses; Abese, 80/33.

⁴³⁴ Gerçek olan; Hâkka, 69/1-3.

⁴³⁵ Ölümsüzlük günü; Kâf, 50/34.

⁴³⁶ Çıkış günü; Kâf, 50/42.

⁴³⁷ Bağırışma günü; Mü'min, 40/32.

⁴³⁸ Hasret günü; Meryem, 19/39.

⁴³⁹ Yaklaşan gün; Necm, 53/57.

⁴⁴⁰ Dehşet günü; Nâziât, 79/34-35.

⁴⁴¹ Diriliş günü; Rûm, 30/56; Ayrıca bkz. Yakıt, a.g.e., s. 195.

⁴⁴² Bkz. Buhârî, “Kitabu'l-Fiten”, 96; Müslim, “Kitabu'l-Fiten ve Eşrâtü's-Sâ'a”, 52; Ebû Dâvûd, “Fiten ve Melâhim”, II, 29.

bilgiye sahiptir. Kıyâmetin kopuşunu yalnız Yüce Allah'ın bildiğini gösteren âyet şöyledir:

إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنزِلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا
تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ

“Kıyâmetin ne zaman kopacağı bilgisi şüphesiz yalnızca Allah katındadır. O, yağmuru yağdırır, rahimlerdekini bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Hiç kimse nerede öleceğini de bilemez. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, (her şeyden) hakkıyla haberdar olandır.”⁴⁴³ Âyetten anlaşıldığı üzere muğayyebât-ı hamse olan bilinmezlerden biri de kıyâmet vaktidir. Bunlar Yüce Allah'tan başkasının bilemeyeceği şeylerdir.

Kıyâmetin zamanını insanların hep merak edip bu mevzu hakkında Hz. Peygamber'in yanına giderek sordukları görülmektedir. Bunun üzerine Yüce Allah böyle soran kimselere kıyâmetin kopuşunu ancak kendisinin bildiği ve ondan hariç hiç kimsenin bilemeyeceği konusunda birçok âyet indirmiştir. Nitekim bir âyette konuyla ilgili şöyle geçer:

يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَلُهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَا إِلَّا هُوَ ثَقُلَتْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا تَأْتِيكُمُ إِلَّا بَغْتَةً يَسْأَلُونَكَ كَأَنَّكَ خَافِيٌّ عَنْهَا قُلْ إِنَّمَا
عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

“Sana kıyâmetin ne zaman kopacağını soruyorlar. De ki: “Onun bilgisi ancak Rabbimin katındadır. Onu vaktinde ancak O (Allah) ortaya çıkaracaktır. O göklere de, yere de ağır basmıştır. O, size ancak ansızın gelecektir.” Sanki senin ondan haberin varmış gibi sana soruyorlar. De ki: “Onun bilgisi sadece Allah katındadır. Fakat insanların çoğu bilmiyorlar.”⁴⁴⁴

Diğer bir âyette ise şöyle hitap edilmektedir:

“İnsanlar sana kıyâmetin vaktini soruyorlar. De ki: “Onun ilmi ancak Allah katındadır.” Ne bilirsin, belki de kıyâmet yakında gerçekleşir.”⁴⁴⁵

⁴⁴³ Lokmân, 31/34.

⁴⁴⁴ Arâf, 7/187.

⁴⁴⁵ يَسْأَلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ تَكُونُ قَرِيبًا Ahzâb, 33/63.

Bu konuda ne Hz. Peygamber ne de Cebrâil'in bilgi sahibi olmadığına dair hadis mecmualarında, Hadîs-i Cibrîl diye bilinen bir olay geçmektedir. Cebrâil, Hz. Peygamber (s.a.s)'e iman, İslam ve ihsan kavramlarının ne manaya geldiğini sorduktan sonra kıyâmetin ne vakit kopacağını da sormuş ve “ مَا الْمَسْئُولُ عَنْهَا بِأَعْلَمَ مِنَ السَّائِلِ - *bu konuda kendisine soru sorulan sorandan daha bilgili olmadığı*”⁴⁴⁶ cevabını almıştır. Bu cevapla ne kendisi –Hz. Peygamber- ne de soru soran –Cebrâil'in- bilgi sahibi olmadıkları açığa çıkmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de kıyâmetin aniden geleceği, göz açıp kapanması kadar ya da daha kısa süreceği haber verilmekte ve bu durum âyetlerin çoğunda “bağteten” بَعْتَةً ifadesiyle açıklanmaktadır:

وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي مِرْيَةٍ مِّنْهُ حَتَّىٰ تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً أَوْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ يَوْمِ عَقِيبٍ

*“İnkâr edenler, kendilerine kıyâmet ansızın gelinceye yahut da onlara kısır bir günün azâbı gelip çatıncaya dek o Kur'ân'dan bir şüphe içinde kalırlar.”*⁴⁴⁷

Yine başka bir âyette, kıyâmetin kopuşunun göz açıp kapanması kadar veya daha az süreceği dile getirilmektedir:

وَلِلَّهِ غَيْبُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا أَمْرُ السَّاعَةِ إِلَّا كَلَمْحِ الْبَصَرِ أَوْ هُوَ أَقْرَبُ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

*“Göklerin ve yerin gaybı Allah'a aittir. Kıyâmet'in kopması, bir göz kırpması gibi veya daha az bir zamandır. Şüphesiz Allah, her şeye hakkıyla gücü yetendir.”*⁴⁴⁸

Kur'ân'ın başka bir âyetinde onun tek bir çılgıktan ibaret olduğu, daha önce bilinmemiş ve görülmemiş bir şeyden oluştuğu açıklanmaktadır:

فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ فَإِذَا هُمْ يَنْظُرُونَ

*“O ancak şiddetli bir sesteki ibarettir. Bir de bakarsın ki onlar (diriltilmiş hazır) beklemektedirler”.*⁴⁴⁹

⁴⁴⁶ Buhârî, “İmân”, 37; Müslim, “İmân”, 1.

⁴⁴⁷ Hacc, 22/55.

⁴⁴⁸ Nahl, 16/77.

⁴⁴⁹ Saffât, 37/19.

Kur’ân’da kıyâmetin yaklaştığını bildiren âyetler de mevcuttur. Bunlardan birisi Kamer sûresinde geçmektedir: “*Kıyâmet yaklaştı ve ay yarıldı*”⁴⁵⁰

Bu konuda Allah Rasulü’nün, *بعثت انا و الساعة كهاتين* “*kıyâmet ile benim gönderilmem şu iki parmak gibi yakındır.*” dediği, *و يقرن بين اصبعيه السبابة والوسط* ve şahadet parmağı ile orta parmağını yan yana getirip gösterdiği nakledilmektedir.⁴⁵¹

Kur’ân-ı Kerîm’de kıyâmetin dehşetini detaylı bir şekilde bildiren çok sayıda sahneler bulunmaktadır. Nitekim Yüce Allah Zilzâl sûresinde bu durumu şöyle dile getirmektedir: “*Yeryüzü kendine has bir sarsıntıya uğratıldığı, içindekileri dışarıya çıkarıp attığı ve insan, “Ona ne oluyor?” dediği zaman. İşte o gün, yer, kendi haberlerini anlatır. Çünkü Rabbin ona (öyle) vahyetmiştir. O gün insanlar amellerinin kendilerine gösterilmesi için bölük bölük kabirlerinden çıkacaklardır. Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse, onun mükâfatını görecektir. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük işlerse, onun cezasını görecektir.*”⁴⁵²

Kıyâmetin dehşetini ihtiva edilen sahnelerin Hz. Peygamber’i derinden etkilediği görülmektedir. Bunun üzerine Hz. Peygamber’e “*erken ihtiyarladığımı görüyorum*” veya “*ihtiyarladın ey Allah’ın Rasulü!*” diyen Ebû Bekir’e (r.a.); Hz. Peygamber de cevap olarak, “*Hûd ve kardeşleri beni ihtiyarlattı*”⁴⁵³ demiştir. “Hûd sûresinin kardeşleri” hangisi olduğu konusunda değişik rivâyetler bulunmakla birlikte bu rivâyetler bir araya getirildiğinde Vâkı’a, Hâkka, Kıyâme, Mürselât, Nebe, Tekvîr, İnşikâk, İnfitâr ve Kâria olmak üzere toplam dokuz sûreden ibaret olduğuna ulaşılmaktadır. “Hûd sûresinin kardeşlerinin”, Hakkâ, Meâric, Tekvîr ve Kâria sûreleri olduğu da söylenmektedir. Hem Hûd sûresi hem de kardeşleri olarak bahsedilen sûrelerin hepsinde kıyâmet sahnelerine rastlanmakta, kıyâmetin dehşetli sahneleri ve ahiret azâbı anlatılmaktadır.⁴⁵⁴

D. KİYÂMET ÂLAMETLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Kıyâmet âlametleri ile ilgili meydana geliş zamanı, önemi ve mahiyeti göz önüne alınarak değişik tasnifler yapılmaktadır. Örneğin meydana geliş zamanına göre

⁴⁵⁰ Kamer, 54/1.

⁴⁵¹ Buhârî, “Edep”, 96.

⁴⁵² Zilzâl, 99/1-5.

⁴⁵³ Tirmizî, “Tefsîr”, 37.

⁴⁵⁴ Koçyiğit, Hikmet, “Ortak Sûre İsimleri”, Bursa, *Uludağ Üniversitesi İ.F.D.*, C. XXI, S. 2, (2012), ss. 49-50; Ayrıca Kıyâmet Sahneleri ile ilgili bkz. Seyyid Kutub, *Meşâhidü’l-Kıyâme fi’l-Kur’ân*.

kıyâmet âlametleri üç kısma ayrılmaktadır: a) Ortaya çıkıp sona eren geçmiş/uzak âlametler; Hz. Peygamber'in son Peygamber olarak gönderilişi ve vefatı, Kudüs'ün Fethi, Hz. Ömer'nin ve Hz. Osman'nın şehit edilişi, Cemel ve Sıffin olayları, Hz. Hüseyin'in şehid edilmesi ve bazı depremlerin meydana gelmesi gibi olaylardır. b) Ortaya çıkmış olan ve devam etmekte olan bazı âlametler/orta âlametler; alçak kimselerin dünyanın en mutlu insanları olması, kötülük, zina ve içkinin yayılması, din öğreniminin uygulanmaması, çocuğun ana-babasına başkaldırması, sıla-ı rahimin kesilmesi gibi ferdî ve toplumsal bozulmalara dair olaylardır. c) Ortaya çıkışının hemen sonrasında kıyâmetin kopacağı/yakın âlametler; Mehdi'nin gelişi, Deccâl'in gelişi, Hz. İsa'nın semadan inişi, Ye'cûc ve Me'cûc, Dâbbetü'l-Arz, güneşin batıdan doğması gibi olağanüstü vakialardır.

Sonuç olarak Kur'an-ı Kerim'de kıyâmet âlametleri konusunda net bir bilgi zikredilmemesine rağmen kıyâmet ahvali ile ilgili birçok âyet bulunmaktadır. Ayrıca Kur'an'da bir sûreye "kıyâmet" olarak isim verilmesi son derece önemlidir. Bundan sonraki kısımda Kur'an-ı Kerim'de dolaylı bir şekilde yer alan kıyâmet âlametlerine değinmeye gayret edeceğiz.

1. Kıyâmet Alâmetleri

Kıyâmet âlametleri olarak zikredilen olaylardan Ye'cûc ve Me'cûc (يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ), Dâbbetü'l-Arz (دَابَّةٌ مِّنَ الْأَرْضِ), yerden insanları kaplayan bir dumanın çıkışı (دُخَانٍ) ve Hz. İsa'nın semadan inişi mevzuları Kur'an'da yer almaktadır. Bu olayların detayları hakkında Kur'an'da açık bilgi mevcut olmamasına rağmen âlimler, hadislerde geçen bilgilerden hareketle âyetlerde yer alan bu mevzuların kıyâmet âlametleri olarak anlaşılması gerektiğini savunmaktadır.

a. Ye'cûc ve Me'cûc (يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ)

Ye'cûc ve Me'cûc kelimeleri, أجا kelimesinden türetilmiş olup "alevlenip yanmak" ya da "tuzlu olmak" anlamlarına gelmektedir. Nitekim bu bağlamda Kur'an'da هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٍ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ "Bu tatlı, susuzluğu giderici, bu da tuzlu ve sıcaktır" şeklinde kullanılmaktadır.⁴⁵⁵ Kur'an-ı Kerim'de Ye'cûc ve Me'cûc'un kimler olduğu, ne zaman ve nerede yaşadıkları konusunda bilgi bulunmamakla birlikte isim olarak iki âyette geçmektedir. Bunlardan biri Zülkarneyn kıssası içinde zikredilmiştir:

⁴⁵⁵ Furkân, 25/53; Rağıb el-İsfâhânî, a.g.e., s. 68.

قَالُوا يَا ذَا الْقُرْنَيْنِ إِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلَى
أَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا

“Dediler ki: “Ey Zülkarneyn! Ye’cüc ve Me’cüc (adlı kavimler) yeryüzünde bozgunculuk yapmaktadırlar. Onlarla bizim aramıza bir engel yapman karşılığında sana bir vergi verelim mi?”⁴⁵⁶

Âyette Zülkarneyn’in Ye’cüc ve Me’cüc’un önüne set yaptığı anlatılmaktadır. Bu konudaki başka bir âyet Enbiyâ sûresindedir. Burada Yec’üc ve Me’cüc’un setlerinin açılacağına dair bilgi verilmektedir: “Nihayet Ye’cüc ve Me’cüc’ün önü açıldığı zaman her tepeden akın ederler. Gerçek vaad (kıyâmetin kopması) yaklaşır, bir de bakarsın inkâr edenlerin gözleri açılıp donakalmıştır. “Eyvah bizlere! Doğrusu biz bundan gafildik. Hatta biz zalim kimselermişiz” derler.”⁴⁵⁷

b. Dâbbetü’l-Arz (دَابَّةٌ مِنَ الْأَرْضِ)

Dâbbe kelimesinin daha çok hayvanlar için kullanılıp ‘hafif, yavaş yavaş veya belli belirsiz bir şekilde yürümek’ manasına gelen الدب (ed-Debb), الدبيب (ed-Debîb) kökünden türetildiği söylenmektedir.⁴⁵⁸ Terim olarak dâbbetü’l-arz ise, ‘yer hayvanı’ manasına gelir ve çıkışı özellikle kıyâmet zamanına mahsus verilen bir yaratığın ismidir. Cenab-ı Hakk’ın bununla, cehaleti hayvan derecesinde olan kötü, fena kimseleri kastettiği de söylenmektedir.⁴⁵⁹ Hadislerde bahsi geçen ve kıyâmet âlameti olarak bilinen dâbbetü’l-arz Kur’ân’da şöyle geçmektedir:

وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِّنَ الْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لَا
يُوقِنُونَ

“(Kıyâmetin kopacağına dair) o söz başlarına gelince, onlar için yerden kendilerine bir dâbbe (canlı bir yaratık) çıkarırız. O, onlara insanların âyetlerimize kesin olarak inanmadıklarını söyler.”⁴⁶⁰ Müfessir Beydâvî ve bazı hadisçiler dâbbeyi casuslar olarak nitelendirilmişlerdir ki bir hadis-i şerife göre cessâse, Deccal için bilgiler araştırıp toplayan casus demektir.⁴⁶¹ Hz. Alî’den gelen bir bilgiye göre, bu

⁴⁵⁶ Kehf, 18/94.

⁴⁵⁷ Enbiyâ, 21/96.

⁴⁵⁸ İbn Manzûr, a.g.e., C. I, s. 369.

⁴⁵⁹ Rağîb el-İsfâhânî, a.g.e., s. 165.

⁴⁶⁰ Neml, 27/82.

⁴⁶¹ Beyzâvî, a.g.e., C. II, s. 206; Ayrıca hadis için bkz. Müslim, “el-Fiten”, 52.

kuyruğu mevcut olan bir dabbe olmayıp sakalı olan bir dabbedir ve bunun insan olduğu bildirilmiştir.⁴⁶²

c. İnsanları Bürüyecek bir Dumanın Çıkması

Kur’ân-ı Kerîm’de, insanları saracak ve üzüntü, keder, sıkıntı veren bir dumanın yukarıdan aşağıya ineceğine, insanlar bunu gördüğünde iman ettiklerini iddia ederek Yüce Allah’ı kandırmak isteyeceklerine dair ifadelere yer verilmiştir. İlgili âyetler şöyledir:

فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُحَانٍ مُّبِينٍ يَغْشَى النَّاسَ هَذَا عَذَابٌ أَلِيمٌ رَبَّنَا اكْشِفْ عَنَّا
الْعَذَابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ

“Göğün açık bir duman getireceği günü bekle. (O duman) insanları bürür. Bu, elem dolu bir azaptır. İnsanlar, “Rabbimiz! Bu azâbı bizden kaldır, çünkü biz artık inanıyoruz” derler.⁴⁶³”

Bu âyetler hakkında iki yorum yapılmaktadır: Birinci yoruma göre, bu duman kıtlık ve kuraklıktan ibarettir. Hz. Peygamber tebliğ ettiğinde O’nu reddetmeleri üzerine Kureyş’e isabet eden kıtlık ve kuraklık sebebiyle onlar semayı duman olarak görmüşlerdir. Bu İbn Mes’ûd ve bazı sahabilerin görüşüdür. İbn Abbas’a nisbet edilen ikinci yoruma göre ise âyette bahsedilen duman, kıyâmet âlametlerinden olup semayı kaplayacak dumandır.⁴⁶⁴

d. Hz. Îsâ’nın Semadan İnişi

İslam âlimleri hadis kaynaklarının “eşrâtu’s-sâ’a” kısmında yer alan ve kıyâmetin yaklaştığını gösteren bazı âlametlerden hareketle, Hz. Îsâ’nın âlemin sonu gelmeden önce yeryüzüne inmesini, bir kıyâmet âlameti olarak kabul etmişlerdir. İlgili kaynaklarda nüzûl-i Îsâ, kıyâmet âlametlerinin büyüklerinden biri olarak telakki edilmiştir.⁴⁶⁵

Kur’ân-ı Kerîm’de Hz. Îsâ’nın indirilişi meselesi açık ve detaylı bir şekilde beyan edilmediği için İslam âlimleri arasında tartışma konusu olmuştur. Bu mevzuda bazı âyetler delil olarak öne sürülmektedir. Bu âyetler, ihtilafların temelini

⁴⁶² Süyûtî, a.g.e., C. III, s. 382.

⁴⁶³ Duhân, 44/10-12.

⁴⁶⁴ Taberî, a.g.e., C. XXI, ss. 14-21.

⁴⁶⁵ Alî el-Kârî, Ebu’l-Hasen Nureddîn Alî b. Sultân Muhammed, *Şerhü’l-Fikhi’l-Ekber*, Beyrut: Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2016, s. 110.

oluşturmaktadır. Âlimlerin bir kısmı bu âyetlerin mevzuyla ilgili olmadığını iddia etmiş, bir kısmı da âyetleri delil göstererek Hz. İsa'nın nüzûlü için Kur'an-ı Kerim'den dayanak aramışlardır. Dayanak olarak gösterilen âyetlerden biri şöyledir:

وَيُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَمِنَ الصَّالِحِينَ

“O, beşikte de yetişkin çağında da insanlarla konuşacak, salihlerden olacaktır”⁴⁶⁶ âyetiyle ilgili sahabeden İbn Zeyd, “İsa beşikte iken insanlara konuşmuş, Deccal'ı öldüreceği vakit “kehlen/yetişkin” halde iken de insanlar ile konuşacaktır” demiştir.⁴⁶⁷

Bu âyetin açıklamasında klasik müfessirlerin çoğu, Hz. İsa'nın semadan inişine atıfta bulunmuş, bununla ilgili rivâyet edilen hadisleri hüccet olarak getirerek “Hz. İsa'nın kehl (yetişkin) halinde insanlar ile konuşmasının nüzûl olayından sonra gerçekleşeceğini öne sürmüşlerdir.⁴⁶⁸ Zemahşerî bu görüşü doğru görmemiş, Allah'ın elçilerinin konuşmasında çocukluk hali ile aklın hakim olduğu ve peygamberlikle müjdelendiği olgunluk hali arasında bir ayırım olmadığını⁴⁶⁹ söylemiştir.

Hz. İsa'nın insanlar ile konuşmasının semadan inişinden sonra olacağına dair Gumârî (v. 1418/1997) şu açıklamayı yapmıştır: Bu âyette iki hoş ve ince nokta vardır. Birincisi, Hz. İsa'nın beşikte iken ve kehl halinde konuşması olağanüstü bir olaya işaret etmektedir. Bir gencin semaya yükseltilip yüzlerce yıl ortalıktan yok olması, cismanî değişikliklerin ortaya çıktığı ve kanunlara bağlı olmayan bir âleme nakledilmesi, bundan sonra tekrar yeryüzüne indirilip insanlarla konuşması sıra dışı bir olaydan başka bir şey değildir. İkincisi, diğer peygamberler bir topluluğa gönderildiği gibi Hz. İsa da İsrailoğullarına peygamber olarak gönderilmiştir. Dolayısıyla, âyette kendi toplumun ismi yerine umum ifade eden ‘nas’ kelimesinin kullanılması, Hz. İsa'nın kıyâmet yaklaştığında ineceğine ve insanlar ile konuşacağına işaret etmektedir.⁴⁷⁰

Bu konuda başka bir âyet de Nisâ sûresinde yer almaktadır: “*Kitab ehlinden hiç kimse yoktur ki ölümünden önce, O'na (İsa'ya) iman edecek olmasın. Kıyâmet günü, O*

⁴⁶⁶ Al-i İmrân, 3/46.

⁴⁶⁷ Bunu Taberî tahrîç etmiştir; Keşmîrî, Muhammed Enver Şâh, *et-Tasrîh bimâ Tevâtera fi Nüzûli'l-Mesîh*, Halep: Nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde, 1992, s. 291.

⁴⁶⁸ Taberî, a.g.e., C. III, ss. 271-273; Kurtubî, a.g.e., C. III, s. 90.

⁴⁶⁹ Zemahşerî, a.g.e., C. I, s. 431.

⁴⁷⁰ el-Gumârî, Abdullah b. Sıddîk, *İkâmetü'l-Burhân alâ Nüzûli İsa fi Âhiri'z-Zamân*, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990, ss. 87-88, 97.

(Îsâ) onların aleyhine şahit olacaktır.”⁴⁷¹ Müfessirlerin bir kısmı âyette geçen iki zamirin de Hz. Îsâ’ya raci olduğunu belirterek burada O’nun semadan ineceği manasını çıkarmışlardır. Onlara göre âyet, “kıyâmet yaklaştığında, Hz. Îsâ diri olarak yeryüzüne indiği vakit, Ehl-i kitaptan sağ olan herkes ona inanacaktır. Ortada yalnız İslam milleti kalacaktır”⁴⁷² anlamını taşır.

Hız. Îsâ’nın inişinin kıyâmetin bir âlameti oluşu hakkında diğer bir âyet de Zuhruf sûresinde geçmektedir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَإِنَّهُ لَعِلْمٌ لِّلسَّاعَةِ فَلَا تَمْتَرُنَّ بِهَا وَاتَّبِعُون هَذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيمٌ

“Şüphesiz o kıyâmetin (kopacağıın) bir bilgisidir. Artık onun hakkında asla şüphe etmeyin, bana uyun, bu doğru bir yoldur.”⁴⁷³ Âlimlerin pek çoğuna göre âyet, Hz. Îsâ’nın semadan inişine işaret etmekte ve O’nun inişinin kıyâmetin yaklaştığına bir âlamet olduğunu göstermektedir.⁴⁷⁴

Görüldüğü üzere, Kur’ân-ı Kerîm’de kıyâmet âlametleri hakkında net bir bilgi verilmemesine rağmen âlimler bu konuda konuyla ilgili hadis-i şeriflere de başvurarak kıyâmet âlametlerini belirlemeye çalışmışlardır. Dolayısıyla kıyâmete yakın olan âlametlerin Ye’cûc ve Mec’ûc, Dâbbetü’l-Arz, insanları bürüyen yerden bir dumanın çıkışı ve Hz. Îsâ’nın semadan inişi olduğunu söylemek mümkündür.

II. HELÂK EDİLEN KAVİMLERİN İŞLENİŞİ AÇISINDAN KAMER SÛRESİ

Kamer sûresinde bahsi geçen helâk edilen kavimler beş sahne içinde anlatılmaktadır. Sûrenin tamamındaki genel amaç, bu beş sahneye birbiriyle ilişki kurarak yer vermek üzere, genel olarak insanların, özelde Allah’ın kudretine işaret eden olayları yalanlayan müşrikler topluluğunun ibret almalarını sağlamaktır.

İlk sahnede “Onlardan önce Nûh’un kavmi de yalanlamıştı...” ifadesiyle başlayarak 17. âyete kadar Nûh kavminin âkıbetine dair haberler anlatılmıştır: *Yeryüzünü pınar pınar fişkırttık. Derken sular takdir edilmiş bir iş için birleşti.*” Bu

⁴⁷¹ Nisâ, 4/159.

⁴⁷² Beyzâvî, a.g.e., C. I, s. 248; İbn Kesîr, a.g.e., C. I, s. 577.

⁴⁷³ Zuhruf, 43/61.

⁴⁷⁴ Zemahşerî, a.g.e., C. III, s. 494; Kurtubî, a.g.e., C. XVI, s. 66; Âlusî, a.g.e., C. XXV, s. 95.

korkunç âkıbet esnasında Yüce Allah kendi peygamberini nasıl kurtardığı bilgisini de vermektedir: “*Biz Nûh’u çivilerle perçinli levhalardan oluşan gemiye bindirdik. Gemi...(Nûh’a) bir mükâfat olarak gözetimimiz altında yüzüyordu.*”⁴⁷⁵

İkinci sahnede, Hûd kavminin kendilerine getirilen haberleri yalanlamalarına yer verilmiştir: “*Âd kavmi de (Hûd’u) yalanladı.*” Bu yalanlamalarından dolayı başlarına gelen azap, “*insanları köklerinden sökülmiş hurma kütükleri gibi kaldırıp atıyordu*”⁴⁷⁶ şeklinde anlatılarak sahne tamamlanmaktadır.

Üçüncü sahnede, Semûd kavminin tekzîbleri anlatılmaktadır: “*Semûd kavmi de uyarıcıları yalanlamış*” ifadesiyle başlayıp onlara Yüce Allah tarafından mucize olarak deve getirilmesine rağmen “*Şüphesiz biz, onlara bir imtihan olmak üzere, o dişi deveyi göndereceğiz*” yine de inkâr etmeye devam ettikleri belirtilmiş, bunun üzerine başlarına gelen korkunç ve dehşetli âkıbet ise “*Şüphesiz biz, onların üzerine tek bir korkunç ses gönderdik de onlar, ağıldaki hayvanların çiğneyip ufaladıkları kuru çöpler gibi oldular*”⁴⁷⁷ şeklinde anlatılmıştır.

Dördüncü sahnede, Allah’ın elçilerini ve kendilerine gelen haberleri yalanlamalarından bahsedilen Lût kavmi anlatılmıştır: “*Lût kavmi de uyarıcıları yalanladı.*” Ardından bunların üzerlerine gönderilen dehşetli ve korkunç azâbtan “*Şüphesiz biz de üzerlerine taşlar savuran bir rüzgâr gönderdik*” şeklinde bahsedilmektedir. Bunların arasında bulunan Hz. Lût’un ve ailesinin kurtulmasından “*Yalnız Lût’un ailesi başka. Katımızdan bir nimet olarak bir seher vakti onları kurtardık. Şükredenleri işte böyle mükâfatlandırırız*”⁴⁷⁸ şeklinde haber verilmektedir.

Beşinci sahnede ise, sûrede helâk edilen kavimlerin sonucusu olan Firavun kavmine yer verilmiştir: “*Andolsun, Firavun’un ailesine de uyarıcılar gelmişti. Bütün âyetlerimizi yalanladılar.*” Bunların da başlarına gelenler “*Biz de onları mutlak güç ve iktidar sahibinin yakalaması gibi yakaladık*”⁴⁷⁹ şeklinde anlatılmaktadır.

Görüldüğü üzere Kamer sûresinde Nûh, Ad, Semûd, Lût ve Firavun kavminin âkıbetine dair haberler anlatılmaktadır. Bunların azâba çarptırılmasının sebebi kendilerine gönderilen peygambere karşı gösterdikleri davranışların ortak olmasıdır.

⁴⁷⁵ Kamer, 54/9-14.

⁴⁷⁶ Kamer, 54/18-20.

⁴⁷⁷ Kamer, 54/23-31.

⁴⁷⁸ Kamer, 54/36-38.

⁴⁷⁹ Kamer, 54/41-42.

Bu ortak yönün, Allah'ın elçilerini tekzîb etmeleri olduğu görülmektedir. Her kıssanın sonunda diğer kıssaya geçmeden önce de “*Azâbım ve uyarılarım nasılmış?*” şeklindeki cümle tekrarına yer verilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'i incelediğimiz vakit çeşitli kıssalar halinde birçok kavme ve topluluğa değinildiğini⁴⁸⁰ görmekteyiz. Bahsedilen bu kıssalarda yer ve zaman ayrıntılarına önem verilmediği, asıl amacın insanların ibret almalarını sağlamak olduğu bilinmektedir. Biz burada Kur'ân'da zikri geçen bütün kavimleri ele almayı yalnız konumuz olan Kamer sûresinde bahsi geçen kavimleri, bir bütün olarak Kur'ân ve tarih bilgileri ışığında ele almaya gayret edeceğiz.

A. HZ. NÛH'UN KAVMİ

İslam kültüründe “ulu'l-azm” tabiri ile adlandırılan beş büyük peygamberden birisi olan Nûh (a.s.), diğer peygamberlere nazaran Kur'ân'da ve hadis-i şeriflerde daha geniş yer almaktadır. Hz. Nûh'tan, Kur'ân'da kırk üç yerde ismen söz edilirken, yirmi sekiz sûrede O'nun ile ilgili bilgi verilmektedir.⁴⁸¹ Ayrıca, yirmi sekiz âyetten oluşan ve baştan sona kadar O'nun tevhid mücadelesini izah eden Kur'ân'ın yetmiş birinci sûresi, O'nun ismini taşımaktadır.

a. Yaşadığı Dönem ve Nesebi

Kur'ân-ı Kerîm'de, ne bir ferdin, ne de bir kavmin yaşadığı tarihî dönemden bahsedilmektedir. Dolayısıyla onun hayatı ve yaşadığı ile ilgili bilgilere Kitab-ı Mukaddes'te, İslam Tarihi kaynaklarında ve sınırlı bazı hadislerde rastlanmaktadır. Nûh (a.s.)'un, İdris (a.s.)'ten sonra “Cebâbire” denilen zorba bir topluluğa peygamber olarak gönderildiği söylenmektedir.⁴⁸² Merfû olarak gelen bir rivâyete göre, Hz. Nûh kırk yaşında iken peygamber olarak görevlendirilmiş, kavminin arasında dokuz yüz elli yıl kalmış ve onları Allah'a inanmaya davet etmiştir.⁴⁸³

⁴⁸⁰ Bkz. Tevbe, 9/70; Hacc, 22/42-46; Furkân, 25/37-39; Kâf, 50/12-14.

⁴⁸¹ Bkz. A'l-i İmrân, 3/33; Nisâ, 4/163; En'âm, 6/84; A'râf, 7/59-69; Tevbe, 9/70; Yûnus, 10/71; Hûd, 11/25, 32, 36, 42, 45, 46, 48, 89; İbrâhîm, 14/9; İsrâ, 17/3-17; Meryem, 19/58; Enbiyâ, 21/76; Hac, 22/42; Mü'minûn, 23/23; Furkân, 25/37; Şu'arâ, 26/105, 106, 116; Ankebût, 29/14; Ahzâb, 33/7; Sâffât, 37/75-79; Sâd, 38/12; Ğâfir, 40/5-31; Şu'arâ, 42/13; Kâf, 50/12; Zâriyât, 51/46; Necm, 53/52; Kamer, 54/9; Hadîd, 57/26; Tahrim, 66/10; Nûh, 71/1-26; M.F. Abdalbaki, *Mu'cem*, s. 766.

⁴⁸² et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Tarihu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, Beyrut: Daru'l-Fikr, 1987, C. I, ss. 82-85.

⁴⁸³ İbn Kesîr, a.g.e., C. VIII, s. 231.

Kitab-ı Mukaddes'te Hz. Nûh'un nesebine dair birbirinden değişik iki silsile mevcuttur. Birincisi, Hz. Nûh'un soyunun Âdem'in oğlu Şit kanalıyla geldiği⁴⁸⁴ ve tufandan sonra üç yüz elli yıl daha yaşadığı bildirilen silsiledir. İkinci silsilede ise, Hz. Nûh'un soyu, Hz. Âdem'in oğlu Kabil kanalıyla Hz. Nûh'un babası olan Lamek'e⁴⁸⁵ ulaştırılmaktadır.

b. Yaşadığı Bölge

Kur'ân'da Hz. Nûh'un yaşadığı bölge ile ilgili herhangi bir bilgi verilmemektedir. Sadece tufan olayından sonra geminin karar kıldığı bölgeyi belirtmek amacıyla "istevet ale'l-Cudîy" ifadesi kullanılmak suretiyle geminin Cûdî dağı çevresine yerleştiği bildirilmektedir. Buna göre Hz. Nûh'un Irak'ta yaşadığını söylemek mümkündür.⁴⁸⁶ Taberî (v. 310/923), O'nun Bâbil'de⁴⁸⁷ yaşadığını iddia ederken, er-Râzî, Kufe'de yaşadığı yönünde görüş bildirmektedir. Müfessirler O'nun ve kavminin Arap yarımadası ve civarında hayat sürdürmüş olduğu hususunda ittifak etseler de oranın neresi olduğu konusunda bir netlik mevcut değildir. Zira bu konuda tarihî veriler yok denecek kadar azdır.⁴⁸⁸

Tevrat ve Talmut'ta Hz. İbrahim'e dair verilen bilgiler arasında Hz. Nûh'un Mezopotamya'da bulunan "Ur" kasabasında doğduğu ve orada büyüdüğü, on beş yaşına geldiğinde Hz. Nûh'un vefat ettiği bilgileri yer almaktadır.⁴⁸⁹

c. Dînî Durumu

Hz. Nûh'un peygamber olarak gönderildiği toplumun putperest olduğu Kur'ân'da şöyle haber verilmektedir: "*Sakin ilâhlarınızı bırakmayın. Hele hele Vedd'i, Süvâ'ı, Yeğûs'u, Ye'ûk'u ve Nesr'i hiç bırakmayın.*"⁴⁹⁰ Esasında Nûh kavminin arasında bu putperestlik, geçmişte yaşamış olan salih kimseleri hatırd tutmak için, bunların kabirleri üzerine heykeller yapmak suretiyle başlamaktadır. Zaman ilerledikçe bu heykellerin inşa edilmesinin asıl amacı unutulup onlar ilah haline getirilmiştir. Başlangıçta masum görünen bu fikir insanlık tarihi boyunca puta tapılıcığa da neden

⁴⁸⁴ Tekvîn, 5/1-32.

⁴⁸⁵ Tekvîn, 4/17-24.

⁴⁸⁶ ed-Dineverî, Ebû Hanîfe, Ahmed b. Davûd, *el-Ahbaru't-Tivâl*, Kahire: y.y., 1969, s. 1.

⁴⁸⁷ Taberî, *Tarîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, C. I, s. 118.

⁴⁸⁸ Bardakoğlu, Ali ve diğerleri, "Tufan", *Kur'ân-ı Kerîm Ansiklopedisi*, İstanbul: 1998, C. II, s. 121.

⁴⁸⁹ Tekvin, 11: 26; Talmud, 31.

⁴⁹⁰ Nuh, 71/23.

olmuştur.⁴⁹¹ Zira putperestliğin dünyada var oluşu, Hz. Nûh'un topluluğuna dayandırılmaktadır.⁴⁹²

Cahiliye Arabistan topluluğunun putperestlik inancının Hz. Nûh'un kavmine dayandırıldığına dair İbn Abbas'tan bir rivâyet nakledilmektedir: "Nûh'un kavminde bulunan putlar daha sonra Araplara da intikal etmiştir: Vedd isimli put, Devmetü'l-Cendel'de Kelb topluluğunun putudur. Suva ise Huzeyl'in putu, Yeğüs ise Murid topluluğunun putudur... Aslında bunlar Nûh kavminden salih kimselerin adlarıdır..."⁴⁹³

d. Hz. Nûh'un Daveti ve Kavminin Tepkisi

Hz. Nûh kavmini, putperestliği bırakıp bir ve tek olan Yüce Allah'a ibadete, yani tevhide davet etmiştir: "*Andolsun, biz Nûh'u kavmine peygamber olarak gönderdik. Onlara şöyle dedi: "Ben sizin için apaçık bir uyarıcıyım. Allah'tan başkasına ibadet ve kulluk etmeyin. Doğrusu ben sizin adınıza elem dolu bir günün azâbından korkuyorum.*"⁴⁹⁴

Kur'ân'da, Hz. Nûh'un kavminin zenginler ve fakirler –üst tabaka ve alt tabaka- olmak üzere ikiye bölündüğü bildirilmektedir: "*Dediler ki: "Sana hep aşağılık kimseler uymuş iken, biz hiç sana inanır mıyız?"*"⁴⁹⁵ Bunun üzerine Hz. Nûh, kavmini insanlar arasında ayırım yapmama konusunda da uyarılmaktadır.

Hz. Nûh kavmine peygamberliğini tasdik etme konusunda da davette bulunmuştur: "*Nûh, şöyle dedi: "Ey kavmim! Şüphesiz, ben sizin için apaçık bir uyarıcıyım. Allah'a ibadet edin. O'na karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin.*"⁴⁹⁶

Hz. Nûh'un Allah'a ibadete çağırması ve diğer uyarıları yapmasına karşılık kavminin O'nun davetini kabul etmeyip farklı ve olumsuz tepkiler verdiği ve bahaneler ürettikleri görülmektedir. Bunun üzerine Kur'ân'da, "*Biz, hangi memlekete bir uyarıcı göndermişsek oranın şımarık zenginleri, "biz, sizinle gönderileni inkâr ediyoruz" demişlerdir*"⁴⁹⁷ buyrulmaktadır.

⁴⁹¹ Taberî, *Camîu'l-Beyân*, C. XXIX, s. 98; Kurtubî, a.g.e., C. XVII, ss. 307-308.

⁴⁹² Harman, Ömer Faruk, "Nûh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2007, C. XXXIII, s. 226.

⁴⁹³ Buhârî, "Tefsiru'l-Kur'ân", 71; Buhârî, "Tefsiru Sûreti Nûh", 440.

⁴⁹⁴ Hûd, 11/25-26; Ayrıca bkz. A'raf, 7/59; Şu'arâ, 28/107-108; Nûh, 71/2-4.

⁴⁹⁵ Şu'arâ, 26/111.

⁴⁹⁶ Nûh, 71/2-3.

⁴⁹⁷ Seb'e, 34/34.

Nûh kavmi, peygamberlerin insan olmasını ve ona tabi olanların alt tabaka olmalarını şöyle ifade etmiştir: - “*Kavminin inkâr eden ileri gelenleri, “biz, senin ancak bizim gibi bir insan olduğunu görüyoruz. İlk bakışta sana uyanların da ancak en aşağılıklarımızdan ibaret olduğunu görüyoruz. Sizin bize karşı herhangi bir üstünlüğünüzü de görmüyoruz... dediler.”*⁴⁹⁸ Allah’a iman etmemeleri ve ona tabi olmamaları akabinde بل نظنكم كاذبين – “*Aksine sizin yalancı kimseler olduğunuzu sanıyoruz*”⁴⁹⁹ ifadesi ile Hz. Nûh’u ve O’na tabi olan kimseleri suçlayıp tekzip etmişlerdir.

Kavmi, Hz. Nûh’un tebliğdeki ısrarını gördüklerinde, başvurdukları olumsuz ithamlarla yetinmeyip tebliğde devam ederse onu taşıyacaklarını dile getirmiştir. Bu durum Kur’ân’da: *Dediler ki: “Ey Nûh! (Bu işten) vazgeçmezsen mutlaka taşlananlardan olacaksın!”*⁵⁰⁰ âyeti ile haber verilmektedir.

Bütün bu eziyetlerin nihayetinde Hz. Nûh, kendisi ile inanmayanlar arasında Cenab-ı Hakk’ın hüküm vermesini arzu etmiş, O ve O’na tabi olanları azaptan uzaklaştırmasını dilerken, inkârcılar için şöyle niyazda bulunmuştur: “*Nûh, şöyle dedi: “Ey Rabbim! Kâfirlerden hiç kimseyi yeryüzünde bırakma! Çünkü sen onları bırakırsan, kullarını saptırırlar; sadece ahlâksız ve kâfir kimseler yetiştirirler.”*⁵⁰¹ Yüce Allah Nûh’un bu niyazına tufan ile helak etmek suretiyle icabet ettiği⁵⁰² görülmektedir.

B. ÂD KAVMI

a. Hz. Hûd

Hz. Hûd ve Âd kavmi, Kur’ân-ı Kerîm’de geniş bir şekilde yer almaktadır. Kur’ân’da altmış civarında âyette ismen söz edilirken, on sûrede⁵⁰³ onunla ilgili bilgi verilmektedir. Ayrıca, Kur’ân’da onbirinci sırada yer alan ve yüz yirmi üç âyetten oluşan Hûd sûresi O’nun ismini taşımaktadır.

⁴⁹⁸ Hûd, 11/27; Râzî, a.g.e., C. XXIII, s. 93.

⁴⁹⁹ Hûd, 11/27; Taberî, *Câmi’ul-Beyân*, C. XII, s. 379.

⁵⁰⁰ Şu’arâ, 26/116.

⁵⁰¹ Nûh, 71/26-27; Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, C. IV, s. 452.

⁵⁰² Saffât, 35/37.

⁵⁰³ Arâf, 7/65-72; Hûd, 11/50-60; Furkân, 25/38-39; Şu’arâ, 26/123-140; Fussilet, 41/13-16; Ahkâf, 46/21-26; Zâriyât, 51/41-42; Kamer, 54/18-22; Hakkâ, 69/4-8; Fecr, 89/6-8.

b. Âd Kavmine Genel Bir Bakış

Helâk edilen kavimlerin arasında bulunan Âd kavmi Kamer sûresinde Nûh kavminden sonra yer almaktadır. Kitab-ı Mukaddes'te Hz. Hûd ve kavminden bahsedilmemektedir. Ancak, "Nûh'un oğulları Ham, Sam ve Yafes'in nesilleri bunlardır ve tufan olayından sonra oğullar doğdu... Sam'ın oğulları Elam ve Aşur ve Arpakşâd, Lud ve Aram'dır"⁵⁰⁴ Hz. İbrahîm'in atasına ulaşana kadar geçen soy ağacını zikretmeye devam etmektedir. Bundan dolayı bu zincirde zikredilen isimlerden birinin Hz. Hûd olmasının mümkün olabileceği söylenmektedir.⁵⁰⁵

Kaynakların belirttiğine göre, Âd kavmi, Hz. Nûh'un oğlu Sam'ın soyundan gelip Yemen'de Hadramevt isimli yerde ikamet etmiş ve yerleşim yerleri, bahçeler, bağlar kurarak hayatlarını sürdürmüşlerdir. Fiziki açıdan Âd kavmi uzun boylu kuvvetli kimseler olarak zikredilir. Yüce Allah, onlara bahşettiği bu nimetlerden dolayı şükretmeleri gerekirken onlar şükretmeyip kibre düşmüşlerdi. Bunun neticesinde de onlardan kuvvetli ve zengin olanları diğer insanlara zulüm yapmaya başlamış, işlek yol kenarında zevk ve eğlence yapmak için yerler inşa edip kendilerini eğlenceye ve sefahate vermişlerdi. Sadece bunlar ile yetinmeyip kendilerinden evvel yaşamış olan Nûh kavminin putperest olmaları sebebiyle yok edilmelerini unutup kendileri de Hibai Sıda ve Suda isimli putlara kulluk etmeye başlamışlardı.⁵⁰⁶

c. Yaşadığı Dönem ve Bölge

Kur'an'da Hûd kavminin yaşadığı devir hakkında kesin bir malumat yoktur. Ancak Hz. Nûh'tan sonra gelen bir kavim olduğu ve onlara Hz. Hûd'un elçi olarak gönderildiği konusu birçok âyette bildirilmektedir: "*Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u peygamber olarak gönderdik. Onlara, "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin için O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Allah'a karşı gelmekten sakınmaz mısınız?" dedi.*"⁵⁰⁷

Kur'an-ı Kerîm'in bildirdiğine göre Âd kavmi Ahkâf diye isimlendirilen bir yerde yaşayıp hayatlarını sürdürmüşlerdir. Nitekim "*Kendisinden önce ve sonra uyarıcılar gelip geçmiş olan Âd kavminin kardeşini (Hûd'u) hatırla. Hani kavmini, "Ancak Allah'a ibadet edin, çünkü ben sizin adınıza büyük bir günün azâbından*

⁵⁰⁴ Tekvîn, 10/17.

⁵⁰⁵ Yıldız, Muharrem, *Kitab-ı Mukkades ve Kur'an Açısından Ad-Semûd ve Lût Kavmi*, (Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selcuk Üniversitesi, 1988, s. 74.

⁵⁰⁶ Dikmen, Mehmet, *Peygamberler Tarihi*, İstanbul: Cihan Yayınları, 2012, s. 144.

⁵⁰⁷ Ar'af, 7/65; Bkz. Hûd, 11/50.

*korkuyorum” diye uyarmıştı*⁵⁰⁸ buyrulmaktadır. Buna göre Âd kavminin, tufan olayından sonra Yemen’de Hadramevt civarında Ahkâf olarak meşhur olan bölgede zuhur ettiği söylenmiştir.⁵⁰⁹

Kur’ân’ın başka bir âyetinde kavimlerin en eskilerinden olan Âd kavminin, ikamet ettiği yerlerden biri İrem adıyla, “(Ey Muhammed!) Rabbinin, (Hûd’un kavmi) Âd, şehirler içinde benzeri kurulmamış olan, sütunlarla dolu İrem’i nasıl cezalandırdığını görmedin mi? Görmedin mi, Rabb’in ne yaptı Âd kavmine, ülkelerde benzeri yaratılmamış olan İrem şehrine?”⁵¹⁰ şeklinde geçmektedir. İrem, İsrailoğullarının Tih çölü ve Doğu Ürdün dağlarının arasında mevcut olan bir dağın adıdır, aynı zamanda İrem, Âd topluluğunun şehirlerinden İskenderiyye yahut Dimeşk’tir.⁵¹¹

Sonuç olarak, kaynakların çoğunluğuna göre Âd kavminin ikamet ettiği coğrafi bölge Yemen’dir. Bu kavim Yemen ile Umman arasında mevcut olan Hadramevt civarında ikamet etmiştir ki Kur’ân’da da Hz. Hûd’un Ahkâf denilen yerde hayatlarını sürdüren bir kavme peygamber olarak gönderildiği bildirilmektedir.⁵¹²

d. Hz. Hûd’un Daveti ve Âd Kavminin Tepkisi

Âd kavmi hakkındaki bilgiler Kur’ân-ı Kerîm’e dayanmakta, detayları ise genellikle tefsirlerde bulunmaktadır. Kur’ân’ın açıklamalarına göre Âd kavmi, muhteşem saraylara, mallara, benzeri olmayan bağ ve bahçelere sahip idi.⁵¹³ Bu yüzden Âd kavmi gaflete kapılmış ve Allah’a ortak koşmaya başlamıştır. Bunun üzerine Hz. Hûd’un onları uyarması, Yüce Allah’ın kendilerine bahşettiği nimetleri⁵¹⁴ hatırlatarak O’na tabi olmalarını ve zulüm etmemelerini⁵¹⁵ istemesine karşı: “*Sen ister öğüt ver ister öğüt verenlerden olma, bize göre birdir*”⁵¹⁶ şeklinde karşılık vererek kendilerine yapılan tenbihlere kulak tıkamışlardır.

⁵⁰⁸ Ahkâf, 46/21.

⁵⁰⁹ Paşa, Ahmet Cevdet, *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâdan Hz. Peygamber Efendimiz’in Hayatı*, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2015, C. I, s. 6.

⁵¹⁰ Fecr, 89/6-8.

⁵¹¹ Akpınar, Ali, *Kur’ân Coğrafyası*, Ankara: Fecr Yayınları, 2002, s. 148.

⁵¹² Ahkâf, 46/21.

⁵¹³ Şu’arâ, 26/128-134.

⁵¹⁴ Mu’minûn, 23/33.

⁵¹⁵ A’raf, 7/65.

⁵¹⁶ Şu’arâ, 26/136.

İşte bu davranışlarının ardından Cenab-ı Hakk onları yedi gece sekiz gün süren dehşetli bir kasırga ile imha ettiğini “*Âd kavmine gelince, onlar da uğultulu ve dondurucu şiddetli bir rüzgârla helâk edildi. Allah, onu kesintisiz olarak yedi gece, sekiz gün onların üzerine musallat etti. Öyle ki (eğer orada olsaydın), o kavmi, içi boş hurma kütükleri gibi oracıkta yere serilmiş hâlde görürdün*”⁵¹⁷ âyeti ile beyan etmektedir.

C. SEMÛD KAVMİ

a. Semûd Kavmi ile İlgili Genel Bilgiler

Semûd kavmi, Arabistan bölgesinde Âd kavminden sonra meşhur olarak bilinen kabilelerin ikincisidir. Yüce Allah Âd kavmini işlediği büyük suçlar sebebiyle helâk ettikten sonra onların yerine Semûd kavmini hakim kıldığını: “*Hatırlayın ki Allah Âd kavminden sonra, sizi onların yerine getirdi ve sizi yeryüzünde yerleştirdi. Yerin ovalarında köşkler kuruyor, dağları oyup evler yapıyorsunuz. Artık Allah’ın nimetlerini anın da yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın.*”⁵¹⁸ âyetiyle açıklamaktadır.

Cenab-ı Hakk onlara Sâlih (a.s)’i peygamber olarak göndermiştir.⁵¹⁹ Dokuz kabileden oluşan bu topluluğa, dedeleri Semûd’a nisbetle Semûd kavmi denmiştir. Semûd; سمد semede kökünden türetilmiş olup, “başını kaldıran şaşkın, az su” anlamına gelmektedir.⁵²⁰ Kur’ân-ı Kerîm’de Hz. Sâlih ve Semûd kavmi hakkında dokuz sûrede, altmış civarında âyet bulunmaktadır. Semûd kavminin yaşadığı bölge, Kur’ân’ın onbeşinci sûresinin de adı olan Hicr diye bilinmektedir.⁵²¹

b. Yaşadığı Bölge

Semûd kavminin yerleştiği ve hayatını sürdürdüğü yer Medine ile Şam arasındaki yarımada'nın kuzeybatısında Vadi'l-Kura'ya kadar uzanan bölgede Hicr mevkisindedir. Buraya nispet edilmeleri Kur’ân’da şöyle geçmektedir: “*Andolsun, Hicr halkı da peygamberleri yalanlamıştı.*”⁵²² Burası Teyma'nın yaklaşık 110 km

⁵¹⁷ Hâkka, 69/6-7.

⁵¹⁸ A'râf, 7/74.

⁵¹⁹ A'râf, 7/73; Hûd, 11/16; Neml, 27/48.

⁵²⁰ Rağıb el-İsfâhânî, a.g.e., s. 512; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, C. IV, s. 2976.

⁵²¹ Bkz. A'râf, 7/73-79; Hûd, 11/16, 61-68, 95; İsrâ, 17/59; Şu'arâ, 26/141-159; Neml, 27/45-53; Zâriyât, 51/4346; Kamer, 54/23-32; Hakka, 69/1-8; Şems, 91/11-15.

⁵²² Hicr, 15/80.

güney batısında, günümüzde Ala'nın 15 km kuzeyinde mevcut olan bir yerdir.⁵²³ Hicr kavmi nüfusu az olan bir topluluk olup dağlar arasında ikamet ederek Vâdi'l-Kurâ'ya yakındır. Cenab-ı Hakk'ın zikrettiği Semûd kavminin yonttukları binalar⁵²⁴ buradadır.

Medine ile Şam arasında mevcut olan Hicr, Semûd kavminin ikamet yeri olup Medâini Sâlih olarak da bilinmektedir. Eski adı ise Hicr'dir. Bu kavmin tepede yontmuş olduğu evler bugün de tarihi açıdan büyük önem taşımaktadır. Bu ölü şehre bakıldığında nüfusunun o zamanlar beş yüz bin civarında olduğu söylenmektedir.⁵²⁵

c. Hz. Sâlih'in Daveti ve Semûd Kavminin Tepkisi

Semûd kavmi putlara ibadet etmekte ve onları Allah'a ortak koşmaktadır.⁵²⁶ Semûd kavmi hak dinden gittikçe uzaklaşmış ve ağaçtan yapılmış olan Vedd, Cedd, Hedd, Şems, Menaf, Menat, Lat isimli putlara tapmayı adet haline getirmiştir.⁵²⁷ Bunun üzerine Yüce Allah, onları Allah'a kulluk edip tapmış oldukları bu putlardan yüz çevirmeye davet etmesi için Hz. Sâlih (a.s)'i peygamber olarak göndermiştir: “*Semûd kavmine de kardeşleri Sâlih'i peygamber gönderdik. Dedi ki: “Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka hiçbir ilâhınız yok. O, sizi yeryüzünden (topraktan) yarattı ve sizi oranın imarında görevli (ve buna donanımlı) kıldı. Öyle ise O'ndan bağışlanma dileyin; sonra da O'na tövbe edin. Şüphesiz Rabbim yakındır ve dualara cevap verendir.”*⁵²⁸

Kur'an'da Semûd kavminin Hz. Sâlih'i ve peygamberleri yalanlaması “*Semûd kavmi de Peygamberleri yalanladı. Hani kardeşleri Sâlih, onlara şöyle demişti: “Allah'a karşı gelmekten sakınmaz mısınız? Ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim. Öyle ise Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin!...Benim ücretim ancak âlemlerin Rabbi olan Allah'a aittir.”*⁵²⁹ şeklinde açıklanmıştır. Bunun ardından Semûd kavminin, Sâlih (a.s)'in tebliğine ve Yüce Allah tarafından görevlendirildiğine dair mucize istedikleri görülmektedir. Bunun üzerine Yüce Allah “dişi deveyi” mucize olarak getirmiştir: “*Sen de ancak bizim gibi bir beşersin. Eğer*

⁵²³ Harman, Ömer Faruk, “Hicr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1998, C. XVII, s. 454.

⁵²⁴ Şu'arâ, 26/149; Köksal, M. Asım, *Peygamberler Tarihi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1990, C. I, s. 126.

⁵²⁵ Mevdûdî, a.g.e., C. II, s. 55.

⁵²⁶ en-Neccâr, Abdülvehhâb, *Kasasü'l-Enbiyâ*, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.y., s. 59.

⁵²⁷ Bilmen, Ömer Nasûhî, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâl-i Âli'si ve Tefsir'i*, Ankara: Akçağ Yayınları, t.y., C. II, s. 1048.

⁵²⁸ Hûd, 11/79.

⁵²⁹ Şu'arâ, 26/141-145

*doğru söyleyenlerden isen haydi bize bir mucize getir. Sâlih, şöyle dedi: “İşte bir dişi deve! Onun (belli bir gün) su içme hakkı var, sizin de belli bir gün su içme hakkınız vardır. Sakın ona bir kötülük dokundurmayın. Yoksa büyük bir günün azâbı sizi yakalar.” Derken onu kestiler, fakat pişman oldular.”*⁵³⁰ Onların, Sâlih peygamberin uyarılarını dinlememesi ve mucizeyi inkâr etmelerinin fena âkıbeti, helâk edilmeleri olmuştur.⁵³¹

D. HZ. LÛT’UN KAVMI

a. Hz. Lût’un Kavmine Genel Bir Bakış

Kur’ân-ı Kerîm’de üzerinde hasasiyet ile durulan topluluklardan biri de Lût kavmidir. Kur’ân’da, Lût kavmi ve Hz. Lût ile ilgili bahsedilen âyet sayısı yetmiş civarındadır.⁵³²

Hz. Lût’un kıssası Hz. İbrâhîm’in kıssasıyla bağlantılıdır. Rivâyetlere göre Hz. İbrâhîm (a.s)’in Nuhura ve Haran isimli iki kardeşi vardı.⁵³³ Hz. Lût da Hz. İbrâhîm’in kardeşi Haran’ın oğludur. Dolayısıyla Hz. Lût, Hz. İbrâhîm’in yeğeni idi.⁵³⁴ Hz. Lût amcasıyla birlikte Babil’den Harran’a, oradan Ürdün’e, oradan da Mısır’a göç etmiştir. Kaynaklara göre sonrasında Hz. İbrâhîm, eşi Sara ile Harran’da kalmış, Hz. Lût ise Ürdün hudutları içindeki Sodom’a yerleşmiştir.⁵³⁵ Kur’ân-ı Kerîm’de Hz. Lût’un buradaki halka peygamber olarak gönderildiği “*Lût’u da Peygamber olarak gönderdik...*”⁵³⁶ âyetiyle bildirilmektedir.

b. Dînî Hayatı

Hz. Lût amcası Hz. İbrâhîm’le aynı devrede yaşamış olmasına ve Hz. İbrâhîm’in topluluğu putlara tapan kimseler olmasına rağmen, Hz. Lût’un kavmi daha çok ahlakî açıdan çirkin davranışlarıyla meşhur olmuştur ki bu çirkin işleri daha önce hiçbir topluluk işlememiştir.⁵³⁷

⁵³⁰ Şu’arâ, 26/154-157.

⁵³¹ A’râf, 7/78; Hûd, 11/67; Hicr, 15/38; Kamer, 54/31.

⁵³² Bkz. En’âm, 6/86; A’raf, 7/80-84; Hûd, 11, 70, 74, 77, 83; Hicr, 15/57-77; Enbiyâ, 21/74-75; Hacc, 22/42-44; Şu’arâ, 26/160, 175; Ankebût, 29/26, 28-35; Sâffât, 37/133-138; Sâd, 38/13; Kâf, 50/13,14, Kamer, 54/33-39.

⁵³³ Tekvîn, 11/26.

⁵³⁴ Harman, Ömer Faruk, “Lût”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1991, C. XXVII, s. 227; Taberî, *Tarihü'l-Ümem ve'l-Mülük*, C. II, s. 125.

⁵³⁵ en-Neccâr, a.g.e., s. 112.

⁵³⁶ A’râf, 7/80.

⁵³⁷ Mevdûdî, a.g.e., C. II, s. 413.

Kur’ân-ı Kerîm onların çirkin işlerinin neler olduğunu bildirmekte ve bu eylemi bu zamana kadar hiçbir kavmin işlemediğini şöyle anlatmaktadır: *“Lût’u da peygamber olarak gönderdik. Hani o, kavmine şöyle demişti: “Gerçekten siz, sizden önce dünyada hiçbir toplumun yapmadığı bir hayâsızlığı işliyorsunuz. “Siz hâlâ erkeklere yanaşacak, (cinsel ihtiyacı gidermede meşru) yolu kapayacak ve toplantılarınızda edepsizlik yapacak mısınız?...”*⁵³⁸

Görüldüğü üzere Sodom kavmi, toplulukların en ahlaksız, en sefilleri ve vicdan bakımından en çirkinleri idi. Soygun maksadıyla yol keserler, toplantı mevkilerinde edepsizlik işlerler, işlediği kötü fiillerden asla vazgeçmezlerdi. Daha evvel dünyada Âdemoğularından gelip geçen hiçbirinin yapmadığı bir kötülük ortaya çıkartmışlardı. O da homoseksüellik idi.⁵³⁹ Aslında onların işlediği bu kötü amel insan fitratına aykırı olup insan neslinin devamının sağlanması için son derece dikkatli olmayı gerektiren bir durum idi. Hz. Lût, bu kötü işlerinden vazgeçirmek amacıyla Yüce Allah tarafından kendilerine peygamber olarak gönderilmiştir: *“Lût’u da Peygamber olarak gönderdik. Hani o kavmine şöyle demişti: “Sizden önce âlemlerden hiçbir kimsenin yapmadığı çirkin işi mi yapıyorsunuz? Hakikaten siz kadınları bırakıp, şehvetle erkeklere yaklaşıyorsunuz. Hayır, siz haddi aşan bir toplumsunuz.”*⁵⁴⁰

c. Hz. Lût’un Daveti ve Kavminin Tepkisi

Görüldüğü üzere Hz. Lût kavmi ahlakî yönden son derece hayâsız ve zayıf karakterli insanlar idi. Zira kendi memleketlerine gelen yabancıların eşyalarını soyup ırzına geçmişlerdi. O zamana kadar yeryüzünde kimsenin işlemediği çirkin işi işleyip alışkanlık haline getirmişlerdir. Kur’ân’da, Hz. Lût’un, onları Yüce Allah’a ibadete davet ettiği, onların yaptığı bu işin kötü olduğu ve onlardan önce hiçbirinin yapmadığı konusunda uyardığı anlatılmış, buna karşılık onların Lût’u sürgün ile tehdit ettikleri *“bunun üzerine kavminin cevabı ancak şöyle demek oldu: “Lût’un ailesini memleketinizden çıkarın. Çünkü onlar temiz kalmak isteyen insanlarmış(!)”*⁵⁴¹ âyetiyle bildirilmiştir. Daha sonra Hz. Lût’a meydan okuyarak *“Eğer doğru söyleyenlerden*

⁵³⁸ Ankebût, 29/28-29.

⁵³⁹ Tabbâra, Afif Abdül-Fettah, *Kur’ân’da Peygamberler ve Peygamberimiz*, (çev. Ali Rıza Temel ve Yahya Alkın), İstanbul: Gonca Yayınevi, 1982, s. 168.

⁵⁴⁰ A’râf, 7/80-81.

⁵⁴¹ Neml, 27/56.

isen, haydi Allah'ın azâbını getir bize"⁵⁴² dedikleri ve haddi iyice aştıkları⁵⁴³ için Cenab-ı Hakk onların memleketlerini altı üstüne getirmiş onları helâk etmiştir:

فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهَا حِجَارَةً مِّن سِجِّيلٍ مَّنضُودٍ مُّسَوَّمَةً
عِنْدَ رَبِّكَ وَمَا هِيَ مِنَ الظَّالِمِينَ بَبَعِيدٍ

“(Azap) emrimiz gelince oranın altını üstüne getirdik. Üzerine de Rabbinin katında işaretlenmiş pişirilmiş balçıktan taşlar yağdırdık. Bunlar zalimlerden uzak değildir.”⁵⁴⁴

E. FİRAVUN VE KAVMİ

a. Genel Bilgiler

Kur’ân-ı Kerîm’de helâk edilen ve en çok üzerinde durulan kavimlerden biri de Firavun kavmidir. O ve kavmi hakkında yaklaşık iki yüz⁵⁴⁵ âyet bulunmaktadır. Firavun lafzı eski Mısır’da; uzun müddet egemenliği devam eden, Mısır krallığına verilen bir unvan olarak bilinmektedir. Eski Mısır lugatında, “büyük ev” manasında “per’aodan” şeklinde de kullanılmıştır. Günümüzde batı dilinde ise “pharaoh” şeklinde geçmektedir. Genel itibariyle Firavun lakabının azgın ve kibirli bir insan⁵⁴⁶ hakkında kullanılan tabir olduğunu söylemek mümkündür. Tarihi verilere göre İsrailoğullarına zulüm yapan ve Hz. Mûsa (a.s) dünyaya teşrif buyurduğunda tahtta bulunan Mısır kralı II. Ramses’tir. Ayrıca Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan Firavun’un Hz. Mûsa devrindeki Mısır kralı olduğu ifade edilmektedir.⁵⁴⁷

İsrailoğulları sayıca çoğalmış olmalarına rağmen her türlü işkenceye ve zulme maruz kalışını Kur’ân-ı Kerîm: “Şüphesiz O, Firavun’un yeryüzünde (ülkesinde) büyüklük taslamış ve oranın halkını sınıflara ayırmıştı. Onlardan bir kesimi eziyor, oğullarını boğazlıyor, kadınlarını ise sağ bırakıyordu. Şüphesiz O,

⁵⁴² Ankebût, 29/29.

⁵⁴³ Bkz. Hûd, 11/69, 70-77; Hicr, 15/68-71; Hûd, 11/80-81.

⁵⁴⁴ Hûd, 11/82-83.

⁵⁴⁵ Bakara, 2/51-61, 63-71, 87-88, 92-93, 108, 136, 246; Nisâ, 4/153, 164; Mâide, 5/21-26; Enâm, 6/84, 91, 154; A’râf, 7/103-107, 109-145, 148-162; Yûnus, 10/75-93; Hûd, 11/96, 110; İbrâhîm, 14/5-8; İsrâ, 17/2, 101-104; Kehf, 18/ 60-82; Meryem, 19/51; Tâhâ, 20/9-98; Enbiyâ, 21/48; Mü’minûn, 23/ 45-49; Furkân, 25/36; Şu’arâ, 26/ 10-67; Neml, 27/7-14; Kasas, 28/3-48, 76; Ankebût, 29/39; Secde, 32/23; Ahzâb, 33/7, 69; Sâffât, 37/114-122; Mümin, 40/23-46, 53; Fussilet, 41/ 45; Şûrâ, 42/13; Zuhruf, 43/46-56; Ahkâf, 46/12, 30; Zâriyât, 51/ 38-40, Necm, 53/36, Kamer, 54/41-42; Saf, 61/5; Nâziât, 79/15-26; A’lâ, 87/19.

⁵⁴⁶ Harman, Ömer Faruk, “Firavun”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1991, C. XIII, 118; Erkan Arif, *Arapça-Türkçe Büyük Sözlük*, İstanbul: Huzur Yayınları, 2006, s. 883.

⁵⁴⁷ Harman, “Firavun”, C. XIII, s. 119.

bozguncular dandı”⁵⁴⁸ şeklinde dile getirmektedir. Cenab-ı Hakk bu zulme karşılık “*Biz ise, istiyorduk ki yeryüzünde ezilmekte olanlara lütufta bulunalım, onları önderler yapalım ve onları varisler kılalım*”⁵⁴⁹ demiş, bunun üzerine İlahî emir ile İmrân’ın bir oğlu dünyaya teşrif buyurmuştur. Bu da ilerde peygamber olarak görevlendirilecek olan Hz. Mûsa’dır. Nitekim Kur’ân’da bu durum şöyle açıklanmaktadır: “*Andolsun, Mûsâ’yı da, “Kavmini karanlıklardan aydınlığa çıkar ve onlara Allah’ın (geçmiş milletleri cezalandırdığı) günlerini hatırlat” diye âyetlerimizle gönderdik.*”⁵⁵⁰

b. Mısır’ın Coğrafi Yapısı ve Dinî Durumu

Mısır, bir Afrika ülkesi olup, Nil nehri, Mısır’ı saran sahrayı ikiye ayırmaktadır. Doğuda Arap sahrası, batıda Libya sahrası bulunmaktadır. Tarih boyunca olduğu gibi günümüzde de Mısır’ın nüfus yoğunluğu ve Mısır’ın tarıma en çok elverişli olduğu bölge, Nil nehri civarıdır.⁵⁵¹ Firavun sülalesinin uzun süre Mısır’da hakimiyet sürmeleri ve eski Mısır medeniyetinin ortaya çıkmasında da Nil nehrinin çok önemli bir role sahip olduğu söylenmektedir.⁵⁵²

Ekonomik ve politik olarak bir yapılanmanın mevcut olduğu eski Mısır’da, ekonomik, politik yapının başında olduğu gibi dinî-sosyal yapının başında da Firavun vardır. Eski Mısır’da sosyal yapı dâhilinde çok tanrılı inancın olduğundan bahsetmek mümkündür. Zira Firavun bir yandan: “*Firavun, “eğer benden başka bir ilâh edinirsen, andolsun seni zindana atılanlardan ederim*”⁵⁵³ diye söylerken, diğer yandan onun kavminin idarecileri kendisine şöyle diyorlardı: “*Firavun’un kavminden ileri gelenler dediler ki: “sen (sihirbazları cezalandıracaksın da) Mûsâ’yı ve kavmini, bu ülkede fesat çıkarırsınlar, seni ve ilâhlarını terk etsinler diye bırakacak mısın?*”⁵⁵⁴ Bu âyetlere göre Firavun’un çok ilaha taptığı (politeizm) ve kavminin hem ilahlarına hem kendisine kulluk etmesini istediği ortaya konulmaktadır.

c. Hz. Mûsa’nın Daveti ve Firavun Kavminin Tepkisi

İsrailoğullarını Mısır’a ilk yerleştiren Hz. Yûsuf’tur. Kardeşlerinin kıskançlığı ve ihaneti münasebetiyle Hz. Yûsuf’un esirlikle başlayıp Mısır hükümetinde bakanlığa

⁵⁴⁸ Kasas, 28/4.

⁵⁴⁹ Kasas, 28/5; Ayrıca bkz. Kasas, 28/7, 9, 11-15, 17-22.

⁵⁵⁰ İbrâhîm, 14/5.

⁵⁵¹ Kaçar, Galip, *Kur’ân-ı Kerim’de Hz. Mûsa ve Firavun*, (Yüksek Lisans Tezi), Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 1992, s. 5.

⁵⁵² Sayı, Ali, *Firavun, Haman ve Karun Karşısında Hz. Musa*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1992, s.146.

⁵⁵³ Şu’arâ, 26/29.

⁵⁵⁴ A’râf, 7/127.

kadar ulaştığı dönemde, Filistin’de ortaya çıkan bir kıtlık sebebiyle 70 kişi civarında bir kabile ile Mısır’a gelip ikamet etmişlerdir. Mısır’a hicretten sonra bu gruba yönelik her türlü işkence ve zulüm yapılmasına rağmen, İslam akidesini korumayı başarmışlardır. Bu durum Firavun’u, oğlan çocukları doğar doğmaz boğazlayarak etnik temizlik yapmaya sevk etmiştir.⁵⁵⁵ Böyle bir ortamda Hz. Mûsa doğduktan sonra Firavun’un elinde büyümüştür. Ardından, bu ortamda Yüce Allah, zulmü ve işkenceyi ortadan kaldıracak, insanları tevhid inancına davet edecek ve İsrailoğullarını esirlikten kurtaracak bir elçi olarak Hz. Mûsa’yı görevlendirmiştir. Kur’ân’da Hz. Musa’ya peygamberlik görevi verilmesinin ardından ona gelen ilk emrin tevhid inancı olduğu “Şüphesiz yok ki ben Allah’ım. Benden başka hiçbir ilâh yoktur. O hâlde bana ibadet et ve beni anmak için namaz kıl”⁵⁵⁶ buyruğuyla bildirilmektedir.

Hz. Mûsa, Yüce Allah tarafından verilen bunca mucizelere ve bütün çabalara rağmen, Firavun ve onu takip edenleri ikna edememiştir. Hz. Mûsa, tevhid inancını tebliğ ederken birçok olumsuz tepki ile karşı karşıya kalmıştır. Mesela, Firavun’un Hz. Mûsa ile girdiği diyalog da başarılı olmayınca Hz. Mûsa’yı, “*Firavun, “bu size gönderilen peygamberiniz, şüphesiz delidir” dedi*”⁵⁵⁷ şeklinde aşağılamaya başladığı görülmektedir.

Yüce Allah tarafından Hz. Mûsa’ya verilen iki mucizeyi⁵⁵⁸ gördükleri halde, Firavun ve çevresi büyük bir akılsızlık yaparak Hz. Mûsa hakkında sihirbazlık ithamında bulunmuşlardır: “*Katımızdan kendilerine hak (mucize) gelince, ‘şüphesiz bu, apaçık bir sihirdir’ dediler.*”⁵⁵⁹ Firavun’un Hz. Mûsa’ya gösterdiği olumsuz bir başka tepki ise onu yalancılıkla itham etmesidir. Hz. Mûsa’nın bu itham edilişi Kur’ân-ı Kerîm’de, “*Firavun dedi ki: “Ey Hâmân! Bana yüksek bir kule yap, belki yollara, göklerin yollarına erişirim de Mûsâ’nın ilâhını görürüm(!) Çünkü ben, onun yalancı olduğuna inanıyorum.” Böylece Firavun’a yaptığı kötü iş süslü gösterildi ve doğru yoldan saptırıldı. Firavun’un tuzağı, tamamen sonuçsuz kaldı*”⁵⁶⁰ şeklinde açıklanmaktadır. Firavun kendisini tanrı olarak kabul ettiğinden dolayı Hz. Mûsa’nın

⁵⁵⁵ İslamoğlu, Mustafa, *Yahudileşme Temayülü –İsrailoğullarından Ümmet-i Muhammed’e-*, İstanbul: Denge Yayınları, 1998, s. 73

⁵⁵⁶ Tâ Hâ, 20/14.

⁵⁵⁷ Şu’arâ, 26/27.

⁵⁵⁸ A’râf, 7/107; Tâ Hâ, 20/22-23; Kasas, 28/32.

⁵⁵⁹ Yûnus, 10/76.

⁵⁶⁰ Mü’min, 40/36-37.

davet ettiği tek İlâhı, alaylı bir biçimde orada bulacağını iddia etmekteydi.⁵⁶¹ Firavun bu ithamlar ile başarısız olduğunu ve Hz. Mûsa'nın tebliğini engelleyemediğini gördüğünde bu sefer, Hz. Mûsâ'yı nankörlükle suçlama, ölüm ile tehdit etme⁵⁶² gibi olumsuz metotlara başvurduğu anlatılmaktadır.

Yüce Allah, Firavun ve çevresinin bu sapkın inançlarını ve çirkin davranışlarını değiştirmedikleri için onların üzerlerine birçok felaket gönderdiğini “*Biz de her biri ayrı ayrı birer mucize olmak üzere başlarına tufan, çekirge, ürün güvesi (haşarat), kurbağalar ve kan gönderdik. (Hiçbirinden ders almadılar.) Büyüklük tasladılar ve suçlu bir kavim oldular*”⁵⁶³ âyetiyle açıklamaktadır. Ancak yine de bütün bu uyarılardan ve delil mahiyetinde gösterilen mucizelerden yüz çevirip kendilerini yaratan Cenab-ı Hakk'a dönmemişlerdir. Allah'a itaati tebliğ yıllarca sürebilir. Lakin Allah katında bu davetin belirlenmiş bir neticesi de vardır. İnkârda inat edenlere bu sonla birlikte azâb gelmektedir. Bu ceza, dünya azâbı ile başlayıp cehennem azâbıyla sonuçlanmaktadır. Dolayısıyla, Yüce Allah'a itaat etmeyip, peygamberi yalancılıkla itham etmeleri, sözlerinde durmamaları ve tebliğe karşı duyarsız olmaları yüzünden Yüce Allah, Firavun ve kavmini denizde boğarak helâk etmiştir. Konu ile ilgili olarak âyette şöyle buyrulmaktadır:

فَأَنْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ

“*Bu yüzden onlardan intikam aldık. Âyetlerimizi yalanlamaları ve onları umursamamaları sebebiyle kendilerini denizde boğduk.*”⁵⁶⁴

Sonuç olarak, helâk edilen kavimlerin genel özelliklerini incelediğimizde onların, Allah'a ortak koşmaları, Allah'ın vermiş olduğu nimetlere nankörlük etmeleri, azâbı istemede acele etmeleri, sözlerinde durmamaları, baskı ve zulüm yapmaları, peygamberleri yalanlamaları ve görevlendirilmiş oldukları tebliğe itiraz etmeleri, peygamberler ile alay etmeleri ve onlara tuzak kurmaları, onları sihirbaz ve mecnûn gibi nitelikler ile vasıflandırmaları helâk edilmelerine sebep olan ortak davranışlar olduğu dikkat çekmektedir. Kur'ân-ı Kerîm muhataplarını ikaz ederek, bu kavimler gibi olmamız adına hatırlatmalarda bulunmaktadır. Âyetlerde tufanla helâk edilmiş olan

⁵⁶¹ Bayraklı, Bayraktar, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsiri*, İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2008, C. XVI, s. 523.

⁵⁶² Bkz. Şu'arâ, 26/18-29, 36-38; 52-56; Mü'min, 40/26;

⁵⁶³ A'râf, 7/133.

⁵⁶⁴ A'râf, 7/136.

Nûh kavmi, fırtınanın gönderilişiyile helâka uğrayan Âd kavmi, şiddetli ses (sayha) ile helâk edilen Semûd kavmi, günahlarından dolayı şehirleri alt üst edilen ve taş yağdırılan Lût kavmi, denizde boğulmayla helâk edilen Firavun ve kavmine yer verilmiştir.

İşte zikri geçen bu kavimler Allah'ın uyarlarına karşı çıktıkları için kendi kendilerine zulmetmişlerdir. Zira helâk oluşlarından kendileri sorumludur. Oysa Yüce Allah, peygamber göndermek suretiyle onlara tefekkür etme, anlama gibi fırsatını vermiş ve onları hem kurtuluşa hem de helâka götüren yolların neler olduğunu göstermiştir.

SONUÇ

Kıyâmeti ve helâk edilen kavimleri ihtiva eden sahnelerin yer aldığı âyetlerin, Kur'ân-ı Kerîm'in önemli bir kısmını oluşturduğunu görmekteyiz. Kıyamet ve helâk edilmiş kavimler hakkında olan sahneler Kur'an'da çok etkileyici bir şekilde anlatılmaktadır. Mekke döneminde inzâl edilen sûrelerin karşımıza çıkan en belirgin nitelikleri; tevhîd, nübüvvet, kıyâmet ve helâk konularını ihtiva etmesidir. Bu sûrelerde serpiştirilmiş olan kıyâmet ve helâk edilen kavimlerin sahneleri, özlü bir şekilde Kamer sûresinde de yer aldığı görülmektedir. Bunu hemen sûrenin “Kıyâmet yaklaştı ve ay yarıldı” şeklindeki ilk âyetinde başlamak üzere sûrenin devamında görmek mümkündür.

Ayrıca Kamer sûresinin icmalî tefsirine bakıldığında kıyâmet ve helâk edilen kavimler, sûrenin ana konusunu oluşturduğu karşımıza çıkmaktadır. Kamer sûresiyle kıyâmet gününün ve helâk edilen kavimlerin gerçekliği çarpıcı sahnelerle anlatılarak hem müjdeleyici hem de korkutucu mesajlara yer verilmiştir; öte yandan sorumluluk ilkesi göz önüne serilerek dünya hayatında yapılan bütün muamelelerin karşılıksız olmayacağı gerçeği vurgulanmaktadır.

Sûreden çıkarabileceğimiz temel mesajları şu şekilde sıralamak mümkündür:

Kıyâmet kesinlikle ve aniden kopacaktır; idrâk edemeyeceğimiz şekilde dehşetli ve korkutucu olacaktır. Koca dağlar, atılmış yün gibi savrulacağı o gün, insanlar yaşayacağı korku ve dehşetler yüzünden uçuşan kelebekler gibi olacaktır. Bugünde dünya hayatında yapılan bütün ameller tartılacak; iyi ameller işleyip ağır basanlar cennete, çirkin ameller işleyenler ise cehenneme gireceklerdir.

Kur'ân'ın ana mevzularından biri olan kıyâmetten bahseden âyetler Kur'ân'ı Kerîm'in dörtte birine tekabül etmektedir. Bu âyetlerde kıyâmetin nitelikleriyle birlikte

sahneleri de anlatılmaktadır. Bu tasvirlerin çoğu Mekke döneminde inzâl edilen sûrelerde bulunmasıyla birlikte Kur'ân-ı Kerîm'in genelinde de yer verilmiştir. Bazen kısa veya uzun bir sûrede birden fazla sahne yer almaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de yer verilmiş bu sahneleri incelediğimizde; kıyâmet günündeki dehşet, ölümden sonraki diriliş, azap ve nimetten önce amellerin tartılması, cennetteki nimet ve cehennemdeki azap tasvir edildiği görülmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm ve hadis-i şerîfler ışığında “büyük kıyâmet âlametlerine” bakıldığında, bunların sayısı belli olmakla birlikte olağanüstü ve yeryüzünde daha önce bir benzeri bulunmayan hâdiseler olduğu dikkat çekmektedir. Bundan hareketle halen dünyada yaşamakta olan pek çok kimsenin bu olağanüstü hadiselerle karşılaşması ve kıyâmetin kopmasına şahit olması muhtemeldir.

Kamer sûresinin içeriğine uygun düşecek şekilde özlü olarak peygamber kıssalarına da yer verilmiştir. Yüce Allah, kâinattaki mevcut olan her şeyi insanoğlunun yararına sunmuştur. İnsanları çeşitli nimetlerle rızıklandırmıştır. Bu insanlardan bazıları verilen bunca nimetleri unutup bunlara karşılık olarak azgınlığa ve sapkınlığa düşmüşlerdir. Bunun neticesinde de ıslah olmaları için kendilerine Allah tarafından seçkin insanlar peygamber olarak gönderilmiştir ki kendilerine doğru yolu izah etsin.

Her kavmin idarecileri, kendilerine gönderilen peygamberleri yakinen tanıdığı için çeşitli bahanelerle peygamberlere başkaldırıp muhalif bir tutum sergilemişlerdir. Meselâ onların da kendileri gibi insanlar olduğu, kendilerine üstünlük sağlama niyetinde olduğu düşüncesi, Peygamberlere uyanlar sadece sefil insanlar olduğu gibi bahaneleri öne sürmüşlerdir.

Yüce Allah'ın, Kur'ân'da geçmiş kavimlerin kıssalarını getirip tekrarlamasının sebebi de insanların ibret almalarını sağlamak ve doğruya davet emektir. Aynı sebebe binaen bizi, yeryüzünde seyahat edip dolaşmamızı, geçmiş kavimlerin yaşantılarını, kurmuş oldukları şehirleri, bahçeleri kısaca onlardan kalmış olan kalıntıları görmemizi teşvik etmektedir. Sosyoekonomik düzeyleri ne olursa olsun Allah'ın emirlerine başkaldırıp kendi peygamberlerine uymamaları neticesinde başlarına mutlaka bir azâbın geldiğini belirterek dikkatli olmamıza dikkat çeker.

Sonuç olarak, s rede kıyâmetin dehşetli anları ve bu dünyada Allah'a ve peygamberlerine uymayan ve yalanlayıp karşı çıkanların sonunun ne kadar vahim olabileceği vurgulanmaktadır. Bütün bunlar gerek Mekke m  riklerine gerekse dünyada gelmiş ve kıyâmete kadar gelecek bütün insanlara ibret ve nasihat olsun diye Cenab-ı Hakk'tan bir uyarı ve onları koruma adına bir lütuf olarak anlaŐılmalıdır.

KAYNAKLAR

- ABDÜLBAKÎ Muhammed Fuad (v. 1417/1968), *el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 2.b., Kahire: Daru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1945.
- ABDÜLKÂDİR Cum'a Ali, *Me'âlimü süveri'l-Kur'ân ve İttihâfâtu Dürerihî*, I-II, 2.b., y.y.: y.y., 1428/2007.
- AĞIRAKÇA Ahmet, "Nimet", *Şâmil İslâm Ansiklopedisi*, I-VI, İstanbul: Şamil yay. Dergâh Ofset, 2000.
- AHMED B. HANBEL, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî (v. 241/855), *Müsned*, (nşr. Adil Mürşid ve dğr.), I-L, Beyrut: Müessetü'r-Risâle li't-Tabâ'ati ve'n-Neşri ve't-Tevzî' t.y.
- ALÎ EL-KÂRÎ Ebu'l-Hasen Nureddîn Alî b. Sultân Muhammed (v. 1014/1606), *Şerhü'l-Fikhi'l-Ekber*, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2016.
- EL-ÂLÛSÎ Ebu'l-Fadl Şihâbüddîn es-Seyyid Mahmûd (v. 1270/1854), *Rûhu'l-Me'âni fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-'Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*, I-XXX, Lübnan: İdâratü't-Tabâati'l-Müniriyye, t.y.
- AKPINAR Ali, *Kur'ân Coğrafyası*, Ankara: Fecr Yayınları, 2002.
- EL-'AŞŞA Semer, *el-Bastu fî'l-Kirâati'l-Aşri*, I-V, Dimeşk: Mektebetü's-Selâm, 1424/2004.
- AYKAN Recep, *Kelime ve Konularına Göre Alfabetik Kur'ân Fihristi*, 2.b., İstanbul: Pınar Yayınları, 2000.
- ATEŞ Süleymân, *Kur'ân-ı Kerîm ve Yüce Meâli*, İstanbul: y.y., t.y.
- BARDAKOĞLU Ali ve diğerleri, "Tufan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, I-XLIV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1998, s. 121.
- BAYRAKLI Bayraktar, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsiri*, I-XVI, İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2008.
- EL-BEĞAVÎ Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mesûd (v. 510/1116), *Meâlimü't-Tenzîl*, I-VIII, 1.b., Riyad: Dâru't-Tayyibe, 1409/ 1989.
- BENGİ, Enise Osmanoğlu, *Kur'ân İlimleri Açısından Kamer Sûresi ve Tefsiri*, (Yüksek Lisans Tezi), Yalova: Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.

- BERZENCÎ Şerif Muhammed b. Resûl el Huseynî (v. 1056/1647), *el-İşâ' li Eşrâti's-Sâ'a*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1961.
- EL-BEYZÂVÎ Kâdî Nâsiruddîn Ebû Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şîrâzî (v. 685/1286), *Tefsîru'l-Beyzâvî*, I-IV, 1.b., Beyrut: Dâru İhyâu't-Türasi'l-Arabî, t.y.
- BİRİŞİK, Abdülhamit, "Sûre", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, I-XLIV, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009, ss. 538-539.
- BİLMEN Ömer Nasûhî, *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meâl-i Âlî'si ve Tefsîr'i*, I-VIII, Ankara: Akçağ Yayınları, t.y.
- EL-BUHÂRÎ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil (v. 256/870), *Sahîhu'l-Buhârî*, I-V, 5.b., Dimeşk: Dâru İbn Kesîr, 1414/1993.
- BURSEVÎ İsmail Hakkı (v. 1137/1725), *Rûhu'l-Beyân Tefsîri*, çev. Abdullah Öz ve Diğerler, I-XXIII, İstanbul: Damla Yayınevi, 1995.
- EL-CÂBİRÎ Muhammed Âbid, *Fehmü'l-Kur'ân*, çev. Muhammed Coşkun, I-III, 2.b., İstanbul: İlim Yurdu Yayınları, 2013.
- CERRAHOĞLU İsmail, *Tefsîr Usûlü*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1971.
- EL-CEVHERÎ Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd (v. 393/1003), *es-Sihâh*, I-VII, 1.b., Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 1339/1979.
- İBNÜ'L-CEZERÎ Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed ed-Dimeşkî (v. 833/1429), *en-Neşr fi'l-Kıraati'l-Aşr*, 2.b., Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1423/2002.
- ÇANGA Mahmut, *Miftâhu Kelimâti'l-Kur'âni el-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzi'l Kur'âni'l-Kerîm - Kur'ân-ı Kerîm Lugati*, 1.b., İstanbul: TimaşYayıları, 1989.
- ÇELİK Muhammed, *Kur'ân'ın İkna Hususiyeti*, İzmir: Yani Akademi Yayınları, 2006.
- ÇETİN Abdurrahman, *Kur'ân Okuma Esasları*, 25.b., Bursa: Emin Yayınları, 2014.
- ÇETİNER Bedrettin, *Fatiha'dan Nâs'a Esbâb-ı Nüzûl*, 3.b., İstanbul: Çağrı Yayınları, 2002.
- ED-DÂMEĞÂNÎ el-Hüseyn b. Muhammed (v. 478/1085), *Kâmûsü'l-Kur'ân*, 3.b., Lübnan: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1985.

- ED-DÂNÎ Ebû Amr Osman b. Saîd (v. 444/1053), *el-Beyân fî Addi Âyi'l-Kur'ân*, 1.b., Kuveyt: Menşûrâtu Merkezi'l-Mahtûtât ve't-Turâs ve'l-Vesâik, 1414/1994.
- _____ *Kitabü't-Teysîr fi'l-Kıraati's-Seb'i*, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1.b., 1416-1996.
- DARÎS Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Eyyûb b. Yahyâ b. Darîs b. Yesâr, *Fedâilü'l-Kur'ân ve mâ Ünzile mine'l-Kur'ân bi-Mekke ve mâ Ünzile bi'l-Medîne*, (nşr. Gazvetü Bedîr), Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1408/1987.
- DERVÎŞ Muhyiddîn (v. 1402/1982), *İ'râbü'l-Kur'âni'l-Kerîm ve Beyânuh*, I- VIII, 3.b., y.y.: Dâru İbn Kesîr, 1412/1992.
- DEMİRCİ Muhsin, *Kur'ân'ın Ana Konuları*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2013.
- DOĞAN Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: İz Yayınları, 1996.
- ED-DÎNEVERÎ Ebu Hanîfe Ahmed b. Davud (v. 282/895), *el-Ahbâru't-Tivâl*, Kahire: y.y., 1969.
- DİKMEN Mehmet, *Peygamberler Tarihi*, İstanbul: Cihan Yayınları, 2012.
- DRAZ Abdullah, *Kur'ân'a Giriş*, Ankara: Kitabiyat Yayınları, 2000.
- DUMAN Zeki (1952-2013), *Beyânu'l-Hak: Kur'an'ın Nuzul Sırasına Göre Tefsiri*, C. I-II, Ankara: Fecr Yayınları, 2006.
- ELMALILI Muhammed Hamdi Yazır (v. 1361/1942), *Hak Dini Kur'ân Dili*, I- IX, İstanbul: Feza Gazetecilik A.Ş. Yayınları, t.y.
- EMİROĞLU Tahsin, *Esbâb-ı Nüzûl*, Konya: Ülkü Basımevi, 1978.
- EL-ENSÂRÎ Ömer b. Ebi'l-Hasen Alî b. Ahmedî'n-Nehvî, *Tefsîru Ğarîbi'l-Kur'ân*, 1.b., Beyrut: Âlimü'l-Kütüb, 1408/1987.
- ERDOĞAN Suudi Hüseyin, *Ölüm ve Ötesi*, İstanbul: Çile Yayınevi, 1976.
- EREN Cüneyt, "Tekrar mı Sanat mı?", İstanbul, *Yeni Ümit Dini İlimler Dergisi*, C. XVI, S. 62, (2003).
- EL-FERÂHÎ Abdülhamid (v. 1349/1930), *Müfredâtü'l-Kur'âni Nezarâtü Cedidetün fî Tefsîri Elfâzi Kur'âniyye*, 1. b., Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 2002.
- EL-FİRUZÂBÂDÎ Muhammed b. Yakûb (v. 817/1415), *el-Kâmûsü'l-Muhît*, I-VI, Y.y., y.y., y.t.
- EL-EZHERÎ EBÛ MANSÛR Muhammed b. Ahmed (v. 370/980), *Tehzibu'l-Lüğa*, I-III, Mısır: y.y., t.y.

GUMÂRÎ Abdullah b. Sıddîk (v. 1418/1997), *İkâmetü'l-Burhân alâ Nüzûli Îsâ fi Âhiri'z-Zamân*, Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1990.

HARMAN Ömer Faruk, "Nûh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, I-XLIV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), Ankara, 2007, ss. 224-227.

_____ "Hicr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, I-XLIV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1998, ss. 454-455.

_____ "Lût", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, I-XLIV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1991, ss. 227-229.

_____ "Firavun", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, I-XLIV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1991, ss. 118-121.

HAVVA Saîd (v. 1409/1989), *el-Esâs fi't-Tefsîr*, çev. Abdüsselam Arı, I-XVI, İstanbul: Şamil Yayınları, 1992.

İBN ABBAS ve DİĞERLERİ, *el-Mucemu'l-Câmi' li Ğarîbi Müfredâti'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 1.b., Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 1986.

İBN ÂŞÛR Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî, *Tefsîrü't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, C. I-XXX, Tunus: Dâru Tunusiyye li'n-Neşr, 1984.

İBNU'L-CEVZÎ Ebu'l-Ferec Cemâluddin Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî (v. 597/1201), *Nüzhetü'l-A'yuni'n Nevâzir fi İlmi'l-Vücûhi ve'n-Nezâir*, 3.b., Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1407/1987.

_____ *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, I- XI, 3.b., Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1404/1984.

İBN GALBÛN Ebü'l-Hasen Tâhir b. Abdi'l-Mun'im (v. 399/1008), *et-Tezkiratü fi'l-Kıraati's-Seman*, I-III, Cidde, el-Cemâatü'l-Hayriyeti li Tahfîzi'l-Kur'âni'l-Kerîmi bi Cidde, t.y.

İBN KESÎR İmamü'd-Dîn Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Ömer (v. 774/1372), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I-VIII, 2.b., Riyad: Dâru Tayybeli'n-Neşri ve't-Tevzî', 1420/1999.

- İBN KUTEYBE Abdullah b. Muslim Dînevrî, *Te'vîlu Müşkili'l-Kur'ân*, neşr: İbrâhîm Şemseddîn, 2. b., Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2007.
- İBN MÂCE Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (v. 273/887), *Sünenü İbn Mâce*, Riyad: Dâru's-Selâm li'n-Neşri ve't-Tevzî', 1430/2009.
- İSLAMOĞLU Mustafa, *Yahudileşme Temayülü –İsrailoğullarından Ümmet-i Muhammed'e-*, İstanbul: Denge Yayınları, 1998.
- EL-İSFAHÂNÎ Ebû Mûsâ Muhammed b. Ebî Bekr b. Ebî İsâ el-Medînî (v. 581/1185), *el-Mecmûu'l-Muğîs fî Garîbeyi'l-Kur'âni ve'l-Hadîs*, 1.b., y.y.: Merkezu İhyâi't-Turâsi'l-İslâmî, 1408/1988.
- İBRAHİM Muhammed İsmail, *Mu'cemu'l-Elfâzi ve'l-A'lâmi'l-Kur'âniyye*, Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, t.y.
- İBN FÂRİS Ebû'l-Hüseyn Ahmed (v. 395/1005), *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğa*, I-V, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1406/1986.
- İBN MANZÛR Ebû'l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem (v. 711/1311), *Lisânü'l-Arab*, I-XVIII, Lübnan: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1419/1999.
- KÂDÎ ABDÛLCEBBÂR Ebû'l-Hasen Kâdî'l-Kudât Abdülcebbâr b. Ahmed (v. 415/1025), *Tenzîhü'l-Kur'ân ani'l-Metâin*, Beyrut: Dâru'n-Nehdati'l-Hadîse, t.y.
- KAÇAR Galip, *Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Mûsa ve Firavun*, (Yüksek Lisans Tezi), Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 1992.
- KAYA Mahmut, "Ay", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, I-XLIV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1991, ss. 182-191.
- KEŞMİRÎ Muhammed Enver Şah (v. 1352/1933), *et-Tasrîh bimâ Tevâtera fî Nüzûli'l-Mesîh*, Haleb: Nşr. Abdülfettah Ebu Gudde, 1992.
- KİRMÂNÎ Ebû'l-Kâsım Tâcü'l-kurrâ Burhânüddîn Mahmûd b. Hamza b. Nasr el- (v.500/1106), *Esrârü't-Tekrâr fî'l-Kur'ân*, (nşr. Abdulkâdir Ahmed 'Atâ), y.y.: Dârü'l-Fadîle, t.y.
- KOÇYİĞİT Hikmet, "Ortak Süre İsimleri", *Uludağ Üniversitesi İ.F.D*, XXI, S. 2., Bursa: 2012, ss. 49-50;
- KÖKSAL M. Asım, *Peygamberler Tarihi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1990.

- EL-KURTUBÎ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Farh el-Ensârî el-Hazrecî el-Endelüsî (v. 671/1272), *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, I-XXII, y.y.: Dâru Âlemi'l-Kütüb, t.y.
- EL-KUŞEYRÎ Abdü'l-Kerîm b. Hevâzin (v. 465/1072), *Tefsiru'l-Kuşeyrî Letâifu'l-İşârât*, I-III, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1428/2007.
- KUTUB Muhammed, *Kur'ân Araştırmaları Mekkî Âyetler*, İstanbul: Fikir Yayınları, 1981.
- MAHLÛF Haseneyn Muhammed (v. 1410/1990), *Tefsiru ve Beyanu Kelimâti'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 1. b., Dimeşk: Dâru İbni Kesîr, 1421/200.
- EL-MÂTURÎDÎ Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd (v. 333/944), *Te'vîlâtü Ehl-i Sünne*, I-IV, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, t.y.
- EL-MÂVERDÎ Ebu'l-Hasan Alî b. Muhammed b. Habîb (v. 450/1045), *en-Nüket ve'l-Uyûn*, I-VI, Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.y.
- MEVDÛDÎ Ebu'l-A'lâ (v. 1399/1979), *Tefhimu'l-Kur'ân*, I-VII, 2.b., İstanbul, İnsan Yayınları, 1996.
- MUKÂTİL B. SÜLEYMÂN (v. 150/767), *Tefsiru Mukâtil b. Süleymân*, I-VI, 1.b., Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2003.
- _____ *el-Eşbâh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerîm – Kur'ân Terimleri Sözlüğü*, (çev. Beşir Eryarsoy), 1.b., İstanbul: İşaret Yayınları, 2004.
- MÜSLİM Ebu'l-Hüseyn Müslim İbnü'l-Haccâc el-Kuşeyrî (v. 261/875), *Sahîhu'l-Müslim*, I-V, Lübnan: Dâru İhyâi't-Turasi'l-Arabî, t.y.
- MÜSTAĞFİRÎ Ebü'l-Abbâs Ca'fer b. Muhammed b. el-Mu'tez, *Fedâilü'l-Kur'ân*, (nşr. Ahmed b. Faris es-Selûm), I-II, Beyrut: Dâru İbni Hazm 1427/2006.
- EN-NAHHÂS Ebû Cafer İsmâîl (v. 338/949), *İ'râbü'l-Kur'ân*, 2.b., Lübnan: Âlemü'l-Kütüb, 1409/1988.
- EN-NECCÂR Abdülvehhâb, *Kasasü'l-Enbiyâ*, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.y.
- NESÂÎ Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şu'ayb b. Alî (v. 303/915), *Sünenü'n-Nesâî*, Riyad: Dâru's-Selâm li'n-Neşri ve't-Tevzî', 1430/2009.
- EN-NESEFÎ Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd (v. 710/1310), *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, I-X, İstanbul: Daru Kahraman, 1984.

- EN-NÎSÂBÛRÎ Muhammed b. el-Hüseyn (v. 1416/1996), *Garâibü'l-Kur'ân ve Rağâibü'l-Furkân*, I-XXVII, 1.b, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1416/1996.
- ÖZTÜRK Yener, *İmkânı ve Lüzumu Açısından Kur'ân'da Ahiret*, İzmir: Işık Yayınları, 2004.
- PAŞA Ahmet Cevdet, *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâdan Hz. Peygamber Efendimiz'in Hayatı*, I-VI, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2015.
- ER-RAĞİB el-İsfahânî Ebü'l-Kâsım el-Hüseyn b. Muhammed (v. 502/1108), *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, Beyrut: Dâru'l-Marife, t.y.
- ER-RÂZÎ Fahreddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin b. Ali el-Kureşî et-Teymî el-Bekrî (v. 606/1209), *Mefâtihu'l-Gayb*, I-XXXII, 1.b., Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1401/1981.
- ES-SÂBÛNÎ Muhammed Alî, *Safvetü't-Tefâsîr*, I-III, 7.b., Beyrut: Dâru'l-Kur'âni'l-Kerîm, 1402/1981.
- SA'İDÎ Abdülmüte'âl, *en-Nazmu'l-fennî fî'l-Kur'ân*, Kahire: Mektebetü'l-Adâb, 1992.
- SARIKÇIOĞLU Ekrem, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, İstanbul: Otağ Yayınları, 1983.
- SAYI Ali, *Firavun, Haman ve Karun Karşısında Hz. Musa*, İstanbul, İz Yayıncılık, 1992.
- ES-SEKAFÎ Ebü Ca'fer Ahmed b. İbrâhîm b. Zübeyr, el-Gırnâtî (v. 708/1308), *el-Burhân fî Tenâsubi Suveri'l-Kur'ân*, 1.b., Kahire, Dâru İbni'l-Cevzî, 1428/2007.
- _____ *Milakü't-Te'vili'l-Kâtı'bi-Zevi'l-İlhâd ve 't-Ta'til fî Tevcîhi'l-Müteşâbihi'l-Lafz min Âyi't-Tenzil*, 1.b., Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslamî, 1403/1983.
- ES-SEMERKANDÎ Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm (v. 375/985), *Bahru'l-Ulûm*, I-III, 1.b., Lübnan: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1413/1993.
- SEYYİD KUTUB (v. 1387/1967), *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, I-IV, 32.b., Kahire: Dâru's-Şurûk, 1423/2003.
- _____ *Meşâhidü'l-Kıyâme fî'l-Kur'ân*, Mısır: Dâru'l-Marife, t.y.
- ES-SİCİSTÂNÎ Ebü Bekr Muhammed b. Uzeyr (v. 330/941), *Kitâbu Garîbi'l-Kur'ân*, 1.b., y.y.: Dâru Kuteybe, 1416/1995.

- ES-SÜYÛTÎ Celâleddîn Abdurrahmân (v. 911/1505), *ed-Dürri'l-Mensûr fi't-Tefsîr bi'l-Me'sûr*, I-XVII, 1.b., Kahire: Merkezu Hicr, 1424/2003.
- _____ *el-İtkân fi 'ulûmi'l-Kur'ân*, (nşr. Ahmed b. Alî), C. I-II, Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1427/2006.
- _____ *Lûbabü'n-Nükûl fi Esbâbi'n-Nüzûl*, Beyrut: Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, 1422/2002, Beyrut.
- SOYALAN Mehmet Yaşar, *Elmalılı Tefsirinde Kur'ânî Terimler ve Deyimler*, 1.b., İstanbul: Ağaç Yayınları, 2003.
- ŞAHİN Süreyya, "Cennet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, I-XLIV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1993.
- EŞ-ŞAFİÎ' Ebû Muhammed Abdullah b. Es'ad el-Yemenî (v. 204/819), *Kitâbü'd-Dürri'n-Nazîm fi Havvâsi'l-Kur'âni'l-Azîm*, y.y.: Mektebetü'l-Alemiyye, t.y.
- ŞEMSEDDİN SAMÎ (v. 1322/1904), *Kâmûs-ı Türkî*, 2.b., Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2015.
- EŞ-ŞEVKÂNÎ Muhammed b. Alî b. Muhammed (v. 1250/1834), *Fethu'l-Kadîr*, I-V, y.y.: Dâru'l-Vefâ, 1994.
- TABBÂRA Afif Abdül-Fettah, *Kur'ân'da Peygamberler ve Peygamberimiz*, çev. Ali Rıza Temel ve Yayha Aklın, İstanbul: Gonca Yayınevi, 1982.
- ET-TABERÎ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (v. 310/923), *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, I-XXVI, 1.b., Kahire: Dâru Hicr li't-Tabâati ve'n-Neşri ve'-Tevzîi ve'l-İ'lân, 1422/2001.
- _____ *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, Beyrut: Daru'l-Fikr, 1987.
- TANTÂVÎ Muhammed Seyyid (1928-2010), *et-Tefsîru'l-vasît li'l-Kur'âni'l-Kerîm*, (nşr. Abdurrahmân Adevî), C. I-XV, Kahire: Dâru'l-Me'ârif, t.y.
- ET-TİRMİZÎ Muhammed b. İsâ b. Sebrâ (v. 297/909), *el-Camiu's-Sahîh-Sünenü't-Tirmizî*, I-V, y.y: y.y., t.y.

- TOPALOĞLU Bekir, “Kıyâmet” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, I-XLIV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1991, ss. 516-522.
- EL-VÂHİDÎ Ali b. Ahmed (v. 468/1075), *Esbâbü Nüzûli'l-Kur'ân*, 1.b., Riyad: Dâru'l-Meymân, 1426/2005.
- YAŞAROĞLU Kâmil, “Kamer Sûresi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, I-XLIV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2001, s. 276.
- YAKIT İsmail, *İslam'ı Anlamak*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2009.
- YAVUZ Yusuf Şevki, “Azap”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, I-XLIV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1991, ss. 303-306.
- YILDIZ Muharrem, (1988), *Kitabu Mukaddes ve Kur'ân Açısından Âd-Semûd ve Lût Kavmi*, (Yüksek Lisans Tezi) Konya: Selcuk Üniversitesi, 1988.
- YILMAZ Faik, *Âyetler ve Sûreler Arasındaki Münasebet*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009.
- EZ-ZEBÎDÎ es-Seyyid Muhammed Murtezâ (v. 1205/1791), *Tâcu'l-Arûs*, I-XVIII, Beyrut: Dâru's-Sadır, t.y.
- EZ-ZEMAŞERÎ Ebû'l-Kasım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî (v. 538/1143), *el-Keşşâf 'an Hakâ'iki Gavâmizi't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvîl fî Vücûhi't-Te'vîl*, I-VI, 1.b., Riyad: Mektebetü'l-Ubeykân, 1418/1998.
- ZERKEŞÎ Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısırî el-Minhâcî (v. 794/1392), *el-Burhân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*, (nşr. Muhammed Ebû'l-fadl İbrâhîm), I-IV, Kahire: Mektebetü Dâru't-Türâs t.y.
- EZ-ZUHAYLÎ Vehbe, *et-Tefsîru'l-Münîr*, I-XXIX, 1.b., Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1411/1991.

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı	Selver	Krasniqi	
Doğum Yeri ve Yılı	Siboc	09.12.1986	
Bildiği Yabancı Diller	Türkçe,	İngilizce	
Ve Düzeyi	Türkçe C1	(Akıcı)	
Eğitim Durumu	Başlama-Bitirme Yılı	Kurum Adı	
Lise	2001	2005	Teknik Lisesi “28 Nentori” Priştine
Lisans	2006	2011	“İslam Bilimlerin Fakültesi” Priştine
Yüksek Lisans	2015		Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Tefsir Bilim Dalı
Diğer: Lisans	2010	2018	Hasan Priştine Üniversitesi, Filolojik Fakültesi, İngilizce Dili ve Edebiyatı
İletişim (e-posta):			
Tarih		
İmza		
Adı Soyadı		Selver KRASNIQI	

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Selver Krasniqi
Tez Adı	Kamer Sûresi Tefsiri ve Sûre Işığında Kıyâmet ve Helâk Edilen Kavimler
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Temel İslam Bilimleri
Tez Türü	Yüksek Lisans Tezi
Tez Danışman(lar)ı	Prof. Dr. Celil Kiraz
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) İzni Kısıtlama	☐ Patent Kısıt (2 yıl) ☐ Genel Kısıt (6 ay) ☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum.

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 11.10.2019

İmza :